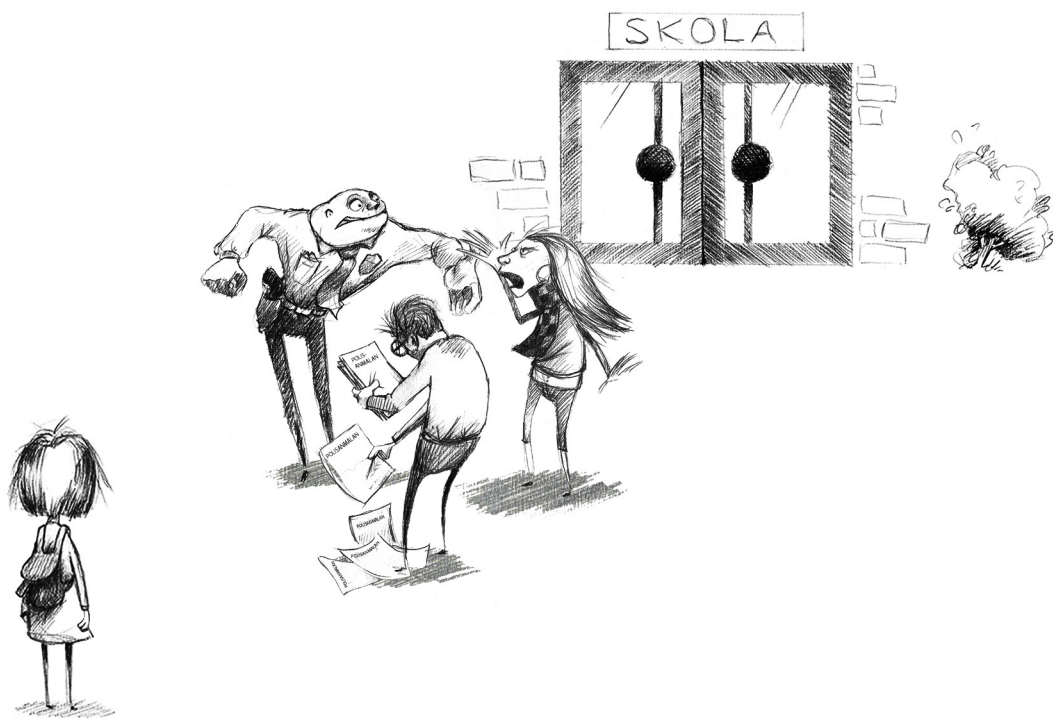

Linnaeus University Dissertations
No 280/2017

ANNE-LIE VAINIK

POLISANMÄLNINGAR I GRUNDSKOLAN

LINNAEUS UNIVERSITY PRESS

Polisanmälningar i grundskolan

Linnaeus University Dissertations

No 280/2017

POLISANMÄLNINGAR I GRUNDSKOLAN

ANNE-LIE VAINIK

LINNAEUS UNIVERSITY PRESS

Polisanmälningar i grundskolan

Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen i socialt arbete vid
Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet, Växjö, Sverige, 2017

Omslagsillustration: Sara Rystedt

ISBN: 978-91-88357-65-6

Utgiven av: Linnaeus University Press, 351 95 Växjö

Tryck: DanagårdLiTHO AB, 2017

Abstract

Vainik, Anne-Lie (2017). *Polisanmälningar i grundskolan (Police-Reported School Violence in Sweden)*, Linnaeus University Dissertations No 280/2017, ISBN: 978-91-88357-65-6. Written in Swedish.

This thesis is about police reports concerning school violence in Sweden involving children below the age of criminal responsibility. Police reports about incidents caused by pupils in Swedish compulsory schools have increased since at least the 1980s. In research on violent, threatening and insulting acts among children in schools, incidence and causes are often studied in terms of bullying and degrading treatment. Criminological studies on children's violent acts, in schools, is mainly based on information on children aged 15 and over. Research on why police reports are filed about younger children in compulsory schools is limited. The aim of this thesis is to describe and analyse school-related police reports, in relation to children's unwanted actions in compulsory schools with the goal of understanding the intentionality in every day practice.

The empirical material consists of four studies of which three have been conducted using qualitative methods through analysing legal documents, using content analysis of texts in school-related police reports and interviews with Principals. The fourth study has been carried out with statistical analysis of school-related police reports. The results of the studies are presented in four papers. This thesis takes the approach from modern sociology which is used both as perspectives and theory. The perspectives concern modernity, social control and cultural sensitivity. The theoretical framework is based on theory of systems and lifeworld.

The concluding analysis shows local differences in the assessments on which action will be reported to the police. It is mainly Principals who make reports to the police but also parents. Principals' police reports are based on social commitment and early intervention and parents report concern about repeated school bullying of their children. Despite diverse local practices certain patterns appear. Boys in the 13-14 years age group are the ones most often seen as perpetrators in the police reports. Two particularly prominent patterns become visible at the school level. Most police reports are related to schools with low grades and to so-called resource schools. This indicates that the unwanted actions of disadvantaged children are more often reported to the police than the actions of other children. The filing of police reports can be understood as a result of difficulties among adults to reach common understanding on how children's problems should be handled in school systems everyday practice.

Keywords: children, police-report, compulsory school, modernity, social systems, cultural sensitivity, pedagogical tool, social work

Polisanmälningar i grundskolan

Anne-Lie Vainik

Förord

Så blev det till slut dags att skriva ett förord. I skrivande stund känns det lika överkligt som insikten om att jag levit i sex års tid med den här boken. Som många andra före mig har skrivit i sina förord så anser även jag att det är svårt att sätta en rättvis gräns för vilka av alla fantastiska personer som ska tackas och omnämnas. Ni är ju så många som bidragit till att det till slut blivit en avhandling.

Först och främst vill jag tacka professor Titti Mattsson och docent Martin Börjeson, mina kloka handledare som stått ut, stöttat och bromsat mig. Jag har särskilt uppskattat ert professionella förhållningssätt till varandra vilket gynnat mitt arbete oerhört. Martin har under åren definierat mig som en radiostyrd bil som med full fart dundrar in i väggar och möblemaning för att sedan snabbt göra en U-sväng och fara fram i ny riktning. Radiostyrda bilar får ibland slut på batteri och då har Titti och Martin alltid funnits där. Tack, fina, kloka ni! Ytterligare en betydelsefull person, som till min stora glädje tackade ja till att vara kommentator på mitt slutseminarium, är professor Mikael Carleheden vid Köpenhamns universitet. Du gav kritiskt viktiga synpunkter som gjorde att jag kunde ta flera välgemotänkta kliv framåt. Jag är även Peter Lindström och statistiker Ulla Wittrock vid polismyndigheten i Stockholms län ett stort tack skyldig. Det blev inte så mycket kvant, Peter, men nu får du äntligen tillbaka din metodbok. Ett särskilt tack vill jag också passa på att rikta till min mentor, inspiratör och vän i det sociala arbetets praktik, Rose-Marie Lundqvist. Andra betydelsefulla personer som förtjänar ett särskilt tack är de 17 rektorer som visade intresse för min forskningsfråga och som bidragit med sina tankar och erfarenheter. I gruppen av rektorer finns du som öppnade dörrar som gjorde intervjustudien möjlig. Stort tack!

Vid Ersta Sköndal Bräcke högskola, institutionen för socialvetenskap, finns flera personer som under arbetets gång stått vid min sida. Två av dessa som haft stor betydelse för att jag överhuvudtaget började tänka tanken att jag kunde genomgå en forskarutbildning är Lars-Erik Olsson och professor Bengt Börjeson. Tack till professor Johanna Schiratzki för kloka inspel, tack Anna Whitaker och Magnus Jegermalm för vänskap och visad hänsyn inför mitt skrivande i slutsputten och tack till våra bibliotekarier på Campus Sköndal som alltid levererat. En kollega som kom in mot slutet av min avhandlingsprocess är Anders Kassman. Jag är så innerligt tacksam för att du bestämde dig för att skriva tillsammans med mig och jag ser fram emot fortsatt gemensam forskning.

Min forskarutbildning och således även den här avhandlingen har möjliggjorts genom ett samarbete mellan Linnéuniversitetet i Växjö, institutionen för socialt arbete, och Ersta Sköndal Bräcke högskola, institutionen för socialvetenskap. Jag har genom samarbetet haft fördelen att få seminariebehandla mina texter på två lärosäten vilket varit en stor tillgång. På slutet har jag inte varit särskilt närvarande fysiskt på Linnéuniversitetet men jag har alltid känt mig välkommen och uppskattar alla på institutionen. I

relation till mina kontakter med Linnéuniversitetet vill jag rikta ett stort tack till Uffe Enokson och professor Verner Denvall för konstruktiv läsning och kloka upprykkande kommentarer i avhandlingens slutskede. Jag vill också passa på att tacka ytterligare ett lärosäte nämligen Lunds universitet, juridiska fakulteten och forskningsmiljön *Rätt och utsatthet*. Tack för kloka synpunkter under textseminariet!

En person som hela tiden stått vid min sida i stort och i smått, lagat mat, gått ut med hundarna, läst artikelutkast och givit mig utrymme att ”sprida ut mig” är min oförtrutet positiva och kärleksfulla Rein. Utan dig – ingen avhandling! För att kunna skriva en avhandling måste man tyvärr sitta still och när batterierna tagit slut har godispåsen varit en återkommande energikälla. Jag vill därför passa på att tacka Boffa och Humla, våra goa vovvar, som bidragit till att jag fått luftombyte, motion och många skratt. Ytterligare familjemedlemmar och goda vänner, som stått ut med mitt eviga tjat om skivandet under dessa år, och som jag känner stor värme och tacksamhet inför är min bror Anders och svägerska Titti, min älskade dotter Trixie och hennes guldklimp Frode, vännerna Johann, AnnCathrine, Kent och Maud, tack alla för att ni finns!

Sist, men inte på något vis minst, min kära storasyster, Agneta. Jag vet att du tänker att du varit till besvär på grund av den sjukdom som drabbat dig. Visst har det varit kämpigt ibland, men våra fikapauser, bilresor och middagar har varit toppen. Jag vill att du ska leva!

*Toner kan missa och toner kan slå,
rent lotteri om ni vill.
Länge man famlar försynt i det grå,
men plötsligt så gnistrar det till.
Det kan väl hända det mesta som jag skrivit är lort,
men det här är det bästa jag någonsin gjort!*

(Povel Ramel, Nya skrytvalsen)

Yxlö februari 2017
Anne-Lie Vainik

Artiklar

Avhandlingen innehåller följande fyra artiklar:

- I. Vainik, A. (2013). Use of School Related Police Reports Involving Minors in Sweden: In Accordance with the Best Interest of the Child? *International Family Law, Policy and Practice. Child Law in an International Context*, 1(1), 113–120.
- II. Vainik, A. & Kassman, A. Police-Reported School-Violence among Children below the Age of Criminal Responsibility in Sweden – Raised Sensitivity and Signs of Segregation. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Submitted oktober 2016.
- III. Vainik, A. (2016). Mobbning, kränkning eller brott? Konstruktioner och hantering av barns oönskade handlingar i den svenska grundskolan. *Retferd, Nordisk Juridisk tidskrift* 39, (1/152), 59–72.
- IV. Vainik, A. (2016). Fostran till rättskänsla? *Socialvetenskaplig tidskrift*, 23 (2), 151–171.

Tillstånd att publicera artikel I, III och IV har erhållits från respektive tidskrift.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	7
Jag sa ju bara att jag skulle döda honom.....	7
En undersökning om skolrelaterade polisanmälningar	8
Skolan och det sociala arbetet.....	10
Syfte och frågeställningar	13
Disposition	13
Vad är en polisanmälan?	14
Barns oönskade handlingar blir brottslighet.....	16
Formell reglering av skolors sociala uppdrag	17
Nolltolerans mot kränkande behandling	18
2 Tidigare forskning	21
Från folkskola till grundskola i modernitetens spår	21
Disciplinproblem och agaförbud	24
Från avsöndringsskola till resursskola	25
Grundskolan reformeras, förrättsligas och individualiseras	27
Trygghet – ett modernt signalord.....	28
Utbildning som brottsprevention	29
Skolor i Stockholm fick “egna” poliser	31
Synen på barn(s) oönskade handlingar.....	32
Oönskade handlingar bland barn i grundskolor	35
Barns brott i grundskolan.....	36
Kränkningar och mobbning i grundskolan	38
Sammanfattning	41
3 Perspektiv och teori.....	43
Modernitetens ansikten	45
Net-Widening av handlande subjekt och system	47
En samhällskultur känslig för oönskade handlingar	48

Teori om system och livsvärld.....	50
Komplexitet och sociala system	51
Livsvärld och kolonisering	52
Institutionella styrmedier och kvasikoder.....	52
4 Metod	55
Kritisk teoretisk ansats.....	55
Pragmatism och mixed methods	57
Tillvägagångssätt och urval	58
Etiska överväganden.....	63
5 Resultat.....	65
Sammanfattning av fyra delstudier	65
Delstudie 1	65
Delstudie 2	67
Delstudie 3	69
Delstudie 4	71
6 Sammanfattande analys.....	74
Hur regleras tillämpningen av polisanmälningar?	74
Omfattning och systematiska skillnader	76
Motiveringar i polisanmälningar.....	78
Rektorers avgörandes för beslut om anmälan	80
Sammanfattning.....	81
7 Diskussion.....	83
Den moderna Skolan.....	83
Svensk känslighets- och kontrollkultur.....	85
Polisanmälningar i skolors vardagspraktik	88
Polisanmälningar – ett pedagogiskt verktyg?	90
Referenser	94
Bilagor	

1 Inledning

Jag sa ju bara att jag skulle döda honom

Det är en kall vårvinterdag 2009 och jag sitter i mitt arbetsrum på polisstationen och väntar på Samir. Samir är 13 år och går i årskurs sju i en av kommunens tre största grundskolor. Som kurator lärde jag känna Samir, liksom många andra av mina klienter, när han blev slagen av en kille i skolan och därefter började skolka. Det var väldigt svårt för hela Samirs familj att förstå att den polisanmälan som skolan gjort inte ledde till någon åtgärd eller ett straff för den pojke som slagit Samir. Men särskilt svårt var det för Samir att förstå detta: "Varför polisanmäler skolan om det i alla fall inte händer något?" Till saken hör att pojken som slagit Samir var 13 år och alltså inte straffmyndig. Samirs mamma fick genom en lärare veta att det fanns socialarbetare som arbetade som kuratorer på polisstationen med brottutsatta barn och unga. På så sätt fick jag och Samir lära känna varandra.

Eftersom Samir börjat skolka hade han kommit efter i vissa ämnen och han hade även blivit placerad i "lilla gruppen" i skolan tillsammans med två funktionshindrade elever. Samirs mamma hade ringt till mig några dagar tidigare och berättat att nu var det ännu värre i skolan eftersom Samir inte längre fick vara med sina kompisar på lektionerna. Hon berättade att Samir var mycket ledsen och arg när han måste gå i skolan med "dårar". Samirs pappa var rosenrasande och skrek och sa till mig att: "Du måste hjälpa oss och prata med Samir och hans lärare!" Så nu satt jag därför och väntade på Samir. Genom skolans rektor hade jag fått veta att det inte fanns några direkta tidsangivelser för när Samir skulle kunna återvända till sin ordinarie klass, eller vad Samir studiemässigt behövde uppnå för att få återvända till sina klasskompisar.

Plötsligt flyger dörren upp till mitt rum med en smäll. I dörröppningen står Samir med luvan uppdragen och sträcker ut bägge armarna i dörrhålet. Han stirrar på mig med en oförstående blick och utbrister: "Jag sa ju bara att jag skulle döda honom!?" Efter att jag bett Samir sätta sig ned, stängt min dörr, och torkat bort kaffet som jag i överraskningsmomentet slängt över mina papper på skrivbordet, frågar jag vem han sagt att han skulle döda. Samir svarade: "En av dom där "dårar", han bara stör och bråkar och tar min mobil och håller på. Dom

polisanmälde mig, skolan, fattar du? Jag sa ju bara att jag skulle döda honom, men det är ju bara sånt man säger, vad vill dom mig?” Jag frågade vad han trodde att dom ville och Samir svarade att: ”dom vill skrämmas, kanske, du vet han som slog mig – du vet det hände ju inget då, han får ju vara kvar i sin klass till och med. Men, dom vill bara göra min mamma mer ledsen”, fortsatte Samir och frågade: ”Det blir soc va?” Jag svarar då att det kanske det kan bli och sen undrade jag om det inte var någon i skolan som frågat om han och den som han sagt att han skulle döda kanske skulle reda ut det här. Samir svarade att han ville det men att läraren svarat att: ”man hotar inte folk så där, och att det är brottsligt och att skolan är som alla andra ställen i samhället.” Samir sjönk sedan ihop i fätöljen framför mig, suckade och sa: ”Mamma och pappa blir skitledsna, kanske blir det dataförbud, och så får jag inte gå med mina kompisar i min klass, kanske aldrig”. Men polisanmälan undrade jag då? Samir viftade med armarna och svarade högljutt: ”Men det blir ju inget! Han fortsatte: ”Har du aldrig sagt nåt till nån när du är förbannad?” Jo, det har nog hänt, eller ja, det har hänt, svarade jag. Samir tittade på mig och frågade: ”Blev du polisanmäld då?” Nej, det blev jag ju inte, förstås. Samir avbröt mig och tittade ut genom fönstret och sa: ”Jag fattar fortfarande inte vad dom vill, och varför får jag inte be om ursäkt?”

En undersökning om skolrelaterade polisanmälningar

Den här avhandlingens handlar om skolrelaterade polisanmälningar bland barn som inte uppnått straffbarhetsåldern 15 år. Inspirationen till avhandlingsprojektet står att finna i mina tidigare erfarenheter av att ha arbetat som kurator vid ett stödcentrum för unga brottsoffer. Det är en kommunal verksamhet som till skillnad från den ideella organisationen Brottsofferjouren specialiserat sig på brottsofferstöd till barn under 18 år. Verksamheten drivs i ett nära samarbete mellan polis och socialtjänst.

Min avsikt med den inledande beskrivningen ur praktiken är att uppmärksamma att det inom skolors¹ vardagspraktik pågår en tillämpning av polisanmälningar, som fått betydelse för de barn vars handlingar polisanmälts, vilket studier inom socialt arbete inte tidigare intresserat sig för. Mina tidigare erfarenheter av att ha haft samtal med barn i Samirs situation synliggjorde alltså ett forskningsproblem som behövde förstås. Den källan till inspiration ledde så småningom fram till det kunskapsbidrag som den här avhandlingen avser vara.

Min tid inom stödcentrum präglades av ett inflöde av skolrelaterade polisanmälningar rörande barn under 15 år som hade misstänkts för att ha misshandlat eller hotat andra barn i skolan. Min uppgift var i huvudsak att fokusera på och stödja de barn som upplevt hot- och våldshandlingar i skolan. I ett antal fall

¹ När jag skriver Skolan med stort S syftar jag på Skolan som samhällsinstitution. Skola med litet s innebär enskilda skolor. Syftet med det är att tydliggöra för läsaren när texten behandlar handlingar, skeenden och kontextuella faktorer som ska hänföras till institutionell formell styrning respektive informella beslut och skeenden i skolors lokala vardagspraktik.

hade barnen sedan flera år tillbaka en olöst konflikt som till slut utlöste en våldsam handling. Tiden gick mestadels åt till att hantera barnens och föräldrarnas upplevelser av att polisanmälningarna inte ledde till något straff eller annan reaktion, vare sig från polisens eller från socialtjänstens sida. I flera fall, när föräldrar hade gjort polisanmälningar, blev min uppgift att medla mellan föräldrar till de barn som hamnat i konflikt. Jag genomförde även ett flertal medlingar mellan de barn som polisanmälningarna rörde med syftet att barnen skulle kunna gå till skolan och veta vad som gällde framöver. Främst hade barnen, som jag uppfattade det, hamnat i för dem svårbegripliga situationer i relation till vilka både barnen och jag frågade oss; varför gör dom vuxna så här?

Avhandlingens forskningsproblem handlar om att söka förståelse för social handling. Genom att analysera och tolka intervjuer och text i polisanmälningar söker jag anmälarnas (de vuxnas) motiv till handlingen för att på så sätt synliggöra deras mening. Med hänvisning till Jürgen Habermas (1970/1994) och hans uppfattning om en forskares möjligheter att förstå social handling och det moderna samhällets funktioner, behöver vi för att förstå social handling också synliggöra att individer verkar och agerar inom och mellan specifika sociala system. Det räcker alltså inte att söka efter individers motiv och mening med sina handlingar. Individernas motiv och mening med social handling behöver även sättas i ett systemteoretiskt perspektiv. De sociala system som avgränsats att tillhöra avhandlingens forskningsproblem utgörs av Skolan som institution, skolor som enskilda verksamheter, polis, socialtjänst och familj.

Forskning med ambitionen att förstå det moderna samhällets funktioner och icke-funktioner behöver enligt Habermas (1970/1994) även studeras i relation till dess historiska och faktiska kontext. För den här avhandlingens genomförande har det fått innebörden att tillämpningen av skolrelaterade polisanmälningar beskrivs och relateras till den moderna grundskolans utveckling i både historisk och faktisk kontext.

Avhandlingens forskningsproblem innefattar två former av handlingar. Den ena är att göra en polisanmälan när ett brottsmisstänkt barn är under 15 år, vilket jag betraktar som en social handling. Den andra formen av handling avser barns handlingar som legat till grund för att en polisanmälan gjorts och som jag med inspiration från Niels Christie (2005, s. 16–17) valt att benämna som *oönskade handlingar*. Han skriver: "Handlingar måste vara vår utgångspunkt. Kriminalitet finns inte. Handlingar finns, handlingar som ofta ges olikartade betydelser inom skilda sociala ramar." I en vidare mening handlar den här avhandlingen om hur Skolan och skolor hanterar oönskade handlingar i form av våld, hot och förolämpningar bland barn. Inom flertalet beteendeteoretiska skolningar är orsakerna till individers avvikande beteende i fokus.² Det är ett medvetet val att inte

² Kända teoretiker som söker svar på vad som klassas som avvikande och hur definitionsprocesserna går till är Becker (1963/2006) i boken *Utänför avvikandets sociologi* och Goffman (1963/2014) i boken *Sigma – Den avvikandes roll och identitet*. Avvikande beteende kan också förstås på samhällsnivå. Sociologen Merton (1938) har i artikeln, *Social Structure and Anomie*, förmedlat en teori om hur förändringar på samhällsnivå påverkar individen vilket kan förklara utveckling av avvikande beteende i artikeln.

benämna skolbarnens handlingar som avvikande beteende. Jag utesluter dock inte att barnens önskade handlingar kan uppfattas som brott mot rådande normer och regler i respektive skola, men de bakomliggande orsakerna till handlingarna eller vad som bedöms som avvikande är inte mitt forskningsproblem. Jag anser även att mitt beslut att inte definiera handlingarna som avvikande möjliggör ett synliggörande av att det finns flertalet möjliga definitioner av en och samma handling. Majoriteten av definitioner som kan förekomma i skolmiljö relateras dessutom inte till det aktuella barnets beteende utan till skolors förmåga att ta ansvar för den sociala miljön. Att barn slåss och bråkar behöver, beroende på kontext, inte heller betraktas som ett avvikande beteende utan som lek och tämligen normalt³.

I den här avhandlingen möts Skola och socialt arbete vilket är två områden som med hänvisning till Skolans fostrande uppdrag har en nära relation.

Skolan och det sociala arbetet

Skolan är en central kunskapsförmedlande och fostrande institution i vår tid och målet med Skolans två huvudsakliga arbetsuppgifter – kunskapsförmedling och medborgarfostran – kan uttryckas som att social ordning och gemensam livsform ska uppnås (Berg, 2013, s. 77). Inom ramen för de bägge uppdragen ingår även att vara ett stöd för familjer i deras ansvar för barns fostran och utveckling (Lgr11, s. 9). Skolan har utifrån min tolkning ett socialt kontrollerande uppdrag som sträcker sig utöver respektive skolbarn och vidare in i barnens familjer. Att få gå i grundskolan är en rättighet men också ett tvång (2 kap. 18 § regeringsformen (RF, 1974:152); 7 kap. skollagen (SkolL, 2010:800)). Vanligen benämner vi tvånget som skolplikt vilket innebär att vårdnadshavare under hot om vitesföreläggande måste se till att deras barn går i en skola.

Skolans position som medborgarfostrare har ofta varit ett politiskt diskussionsämne (Wahlgren, 2014, s. 13–19). Skolans möjlighet att tidigt nå de barn som uppfattats som problematiska har ansetts vara särskilt viktig. Begreppet *tidig upptäckt* i relation till att urskilja barn som ansetts riskera att utvecklas ogynnsamt har återkommande påtalats i relation till Skolans fostrande uppdrag (a.a.). Det fostrande uppdraget kan förstås som ett socialt uppdrag vilket har förändrats och förtydligats under 1900-talet särskilt med avseende på barn som bryter mot grundläggande normer. De barnen har sedan tidernas begynnelse varit något som vuxenvärlden bekymrat sig för (Levin, 1998; Ohlsson, 1997; Ohlsson & Swärd, 1994; Ohrlander, 1992; Ponnert, 2007; Svensson, 2006; Tärnfalk, 2007; Wahlgren, 2014; Wästerfors, 2014). Både Skolans fostrande uppdrag och det sociala arbetets utveckling har sitt ursprung i just den oron. Skolans sociala uppdrag har gått från att vara en auktoritär och hårdhänt disciplinering i ”kristlig och

³ Kerbs & Jolley (2007) har till exempel framfört att vuxna behöver tänka på att barn också slåss på lek vilket i de sammanhangen inte handlar om våldsamma övergrepp.

fosterländsk anda”⁴ till att fostra barn i enlighet med mänskliga rättigheter och demokratiska värden. Det är till exempel inte längre tillåtet att med fysiskt hårdhänta medel forma framtidens medborgare sedan skolaga förbjöds år 1958. Att skolaga förbudits kan sägas ligga väl i linje med en modern demokratisk ordning och en anpassning till utvecklingen av människors, och inte minst barns, rättigheter. Den demokratiskt inriktade hållningen inför barns oönskade handlingar kan vidare exemplifieras genom ett citat ur 1969-års läroplan för grundskolan. Om barn uppvisade dåligt uppförande rekommenderades lärare att ”på ett passivt intresserat sätt ingripa utan att störa” (Lgr69, s. 41). I styrdokumentet för grundskolan av senare datum framgår att vårt gemensamma demokratiska värden ska internaliseras hos barnen genom att de i vardaglig handling ska fostras till att erhålla en rättskänsla (Lgr11, s. 7; LpO94, s. 3; Prop. 2009/10:165, s. 223). Uppdraget innefattar även att påverka barnens förmåga till empati (Skolverket, 2007, s. 3).

Skolans institutionella uppdrag att fostra samhällets barn har historiskt en nära relation till utvecklingen av det professionella sociala arbetet (Sandin & Sundkvist, 2014, s. 62). Med den allmänna folkskolans inrättande 1842 följde en skolmiljö där barn från alla samhällsklasser möttes vilket inte skett tidigare (Ohlsson & Swärd, 1994, s. 23–24). Lärarprofessionen ansågs under lång tid vara experter på att bedöma och hantera barns oönskade beteenden (Andresen et al. 2011, s. 141; 150–153; Börjesson & Palmblad, 2003 s. 21; Isling, 1988; Lundström, 1993; Ohlsson & Swärd, 1994, s. 60; Sandin, 1986; Sandin & Sundkvist, 2014, s. 57). De barn som ansågs problematiska avskildes ganska snart i små undervisningsgrupper vilka särskilda barnavårdare fick ansvaret för (Ohlsson & Swärd, 1994). Så småningom övertogs det barnavårdande arbetet av det sociala arbetet och expertgruppen socialarbetare. I ljuset av det framväxande moderna samhällets tillit till vetenskaplig kunskapsproduktion blev barndomen synlig för fler och fler experter som fick legitimitet att påverka och intervensera i barns och familjers liv (Börjeson & Palmblad, 2003, s. 20; Landahl, 2006, Ohlsson & Swärd, 1994, s. 23–24; Qvarsebo, 2006, s. 14). I och med det har också Skolans förhållningssätt till barn som begär oönskade handlingar förändrats eftersom också orsakerna till problemen omformulerats i takt med den för tiden dominerande kunskapsstraditionen. Barns moral, deras kroppar, psyke och även deras föräldrar har setts som orsaker till problematiskt beteende. Föreställningen om Skolan som en funktionell arena för att urskilja problematiska barn från andra barn samt övertygelsen om samhällsvinster genom tidiga ingripanden ledde tidigt fram till den tämligen obestridda uppfattningen att en del av grundskolans fostrande uppdrag skulle tillägnas brottspreventivt arbete (Wahlgren, 2014; Wästerfors, 2014).⁵ Det ledde till att

⁴ Citat ur Isling, 1988, s.42.

⁵ Begreppet brottsprevention är inte helt enkelt att ringa in. Sahlin (2000) påpekar att det bland annat beror på vad som betraktas som brott eftersom det skiljer sig åt i olika samhällen och över tid. Brottsförebyggande åtgärder kan delas in i tre övergripande kategorier; primära åtgärder för att motverka att oönskade handlingar sker, sekundära åtgärder för att tidigt upptäcka och reagera på en önskad handling samt tertiärprevention med målet att förebygga återfall. Skolan förstås här ha fått rollen som en primär- och sekundärpreventiv arena.

polisen blev en av de experter som skulle komma att ses som en undervisande resurs och påverkade delar av skolans fostrande uppdrag under många år.

På ett sätt kan Skolan och det sociala arbetet sägas ha gått skilda vägar om vi beaktar det faktum att det barnvårdsinriktade ansvaret i samhället sedan länge övertagits av det professionella sociala arbetet. Men perspektivet i den här avhandlingen är att Skolan och det sociala arbetet fortfarande är knutna till varandra i arbetet med att upptäcka och signalera när barn riskerar att fara illa. Skolan är i det arbetet beroende av socialtjänsten när det föreligger en misstanke om att ett barn kan behöva socialtjänstens stöd. Socialtjänsten är å sin sida beroende av att skolor uppmärksammar barn som misstänks utvecklas ogynnsamt vilket regleras genom anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453, SoL). På så vis menar jag att det bägge systemen fortfarande är förbundna genom ett gemensamt samhällsansvar för att utöva social kontroll över barn som riskerar att fara illa, till exempel genom att begå oönskade handlingar.⁶ Det gäller inte minst med hänvisning till de juridiskt påkallade kraven på samverkan mellan myndigheter för vilket socialtjänsten har ett särskilt uttalat ansvar att realisera (6 § förvaltningslagen [1986:223], FL; 5 kap. 1a §, SoL).

Den här avhandlingen är skriven i socialt arbete. Det är en återkommande fråga vad som är det sociala arbetets inre kärna. Etablerade forskare inom ämnet har framfört att det inte finns någon allomfattande definition (Börjeson 2010, s.17; Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s.28; Meeuwisse & Swärd, 2013, s. 26). Oavsett möjlig definition finns ett antal traditionella forskningsområden som forskare i ämnet har ägnat sig åt. Ett av dem är att studera barns livsvillkor vilket flertalet avhandlingar har behandlat (Dellgran & Höjer, 2011). Att bidra med kunskap om hur barn har det är alltså en viktig fråga för socialt arbete. Forskning inom ämnet bidrar också med kunskap och kritik kring välfärdsstatens anstaltssystem (Brante, 2003). Exempel på kombination av dessa två områden är avhandlingar som rör barn i samhällsvård. I dagligt tal skulle vi sannolikt inte benämna Skolan som ett anstaltssystem. Vi skulle kanske inte heller beteckna skolplikten som tvångsrekrytering, även om det är en lagstadgad skyldighet för föräldrar att se till att deras barn går i en skola. Men den obligatoriska grundskolan är vår tids största socialiseringsinstitution inom vilken barn tillbringar största delen av sin barndom genom Skolans rätt att förvara dem där. Barn lever sina liv i och mellan flera sociala system så som skola, familj och i vissa fall även rättssystemet. Systemen konstruerar samhällsstrukturer som formar barns vardag. För att få reda på hur barn har det behöver vi alltså ständigt utveckla ny kunskap om strukturerna och individens handlingar i systemen, vilket den här avhandlingen ämnar vara ett exempel på.

⁶ Social kontroll förekommer på olika nivåer i samhället. I den här avhandlingen avses formell social kontroll som utövas i offentliga institutioner, så som Skolan, och av aktörer inom det offentliga så som skolpersonal, poliser och socialarbetare. En mer allmän tillämplig definition av vad som här avses är Cohens (1985/2007, s. 1): "Samhällets organiserade reaktioner på människor vars beteende betraktas avvikande, problematiska eller oönskade" (min övers.). För fortsatt fördjupning av begreppet; Pettersson & Pettersson (2012) *Kontrollens variationer*.

Syfte och frågeställningar

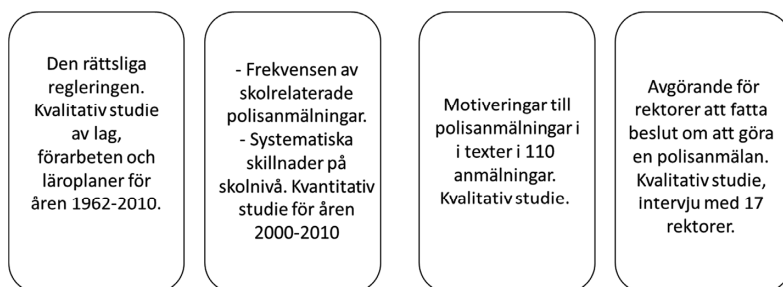
Med utgångspunkt från den moderna grundskolans sociala uppdrag och barn under 15 år, är syftet att med kritisk ansats beskriva och analysera skolrelaterade polisanmälningars särart i samband med barns oönskade handlingar i grundskolan, med målet att begripliggöra praktikens intentionalitet. Med oönskade handlingar avses hot och våld som i polisanmälningar definierats som misshandel, olaga hot, ofredande och förolämpningar.⁷

Jag avser uppfylla syftet med hjälp av att besvara följande frågeställningar:

- Hur regleras tillämpning av polisanmälningar i grundskolan?
- I vilken omfattning förekommer skolrelaterade polisanmälningar i tio kommuner i Stockholms län, åren 2000–2010?
- Finns systematiska skillnader mellan skolor som gör polisanmälningar och vilka är i så fall de?
- Vilka motiveringar för att göra en polisanmälan framträder i texter i polisanmälningar?
- Vad sägs av rektorer vara avgörande för att fatta beslut om att göra en polisanmälan?

Avhandlingens fem frågeställningar har operationaliserats med hjälp av fyra delstudier enligt följande figur:

Figur 1. Avhandlingens fyra delstudier.

Disposition

I fortsättningen av detta inledande kapitel redogör jag för forskningsproblemets faktiska kontext. I efterföljande kapitel två, redovisas tidigare forskning som utgör både historisk och faktisk kontext i relation till polisanmälningar i grundskolan. De

⁷ Misshandel enligt, 3 kap. 5 §, olaga hot 4 kap. 5 §, ofredande 4 kap. 7 § samt förolämpning. 5 kap. 3 § Brottsbalken (1962:700, BrB.). Dessa oönskade handlingar kan även ingå i det som i skolor definierats som kränkande behandling, mobbing, trakasserier och ordningsproblem.

områden om tidigare forskning som utgör historisk kontext handlar om den allmänna grundskolans framväxt med fokus på Skolans fostrande och sociala uppdrag och om samhällssynen på barn och då särskilt synen på barns oönskade handlingar. Det område som behandlar forskningsproblemet faktiska kontext i kapitel två handlar om barns oönskade handlingar i form av brott, kränkningar och mobbning. I kapitel tre presenteras tre samhällsperspektiv vilka handlar om modernitet, social kontroll och känslighetskultur inför våld och brottslighet. Det är de perspektiv jag betraktar skolrelaterade polisanmälningar från. I kapitlet redogör jag även för teori och tillhörande analytiska begrepp som jag har lånat från Jürgen Habermas samhällsteori om system och livsvärld. Kapitel fyra innehåller redogörelse för forskningsdesign, metodval och etiskt förhållningssätt. I kapitel fem sammanfattas avhandlingens fyra empiriska delstudier som i efterföljande kapitel sex, analyseras för att besvara avhandlingens frågeställningar. I det sjunde och sista kapitlet diskuteras de empiriska resultaten i relation till samhällsperspektiv om modernitet, social kontroll och utvecklad känslighetskultur. Vidare görs en analys av den rådande anmälningspraktiken med hjälp av teori om system och livsvärld. Kapitlet avslutas med en diskussion med avsikt att begripliggöra skolrelaterade polisanmälningar i grundskolan i termer av pedagogiskt verktyg och avslutas med förslag till fortsatt forskning.

Vad är en polisanmälan?

I Skolverkets skriftliga handledning från 1999 definieras en polisanmälan som en skriftlig dokumentation av rapporterade sakförhållanden som består av uppgifter som ligger till grund för polisens bedömning (Skolverket, 1999, s. 8). Det som ska bedömas är om handlingen som anmäls är ett brott (23 kap. 1§, rättegångsbalken [1942:740], RB; 1 § förundersökningskungörelsen [1947:948], FuK). Polisens ska avgöra om handlingen är att betrakta som ett brott enligt lag. Det ska sedan avgöras om brottet ska utredas av polis eller åklagare och, om den brottsmisstänkte fyllt 15 år, ska det sedan fattas beslut om eventuellt åtal och vilket straff som anses vara rimligt för en domstol att utdöma (a.a.). Det är inte möjligt att väcka allmänt åtal eller att utdöma något straff för de barn som omfattats av polisanmälningarna i den här studien med hänvisning till deras låga åldern, 7–14 år (1 kap. 6 § brottsbalken [1962:700], BrB). Däremot kan en brottsutredning anses vara befogad under vissa särskilda omständigheter.⁸ En polisanmälan är ett dokument om sakförhållanden kring en handling eller händelse i rättvisesystemets inledande skede för bedömning av om det som skett är ett brott och vem som i så fall ska straffas för det.

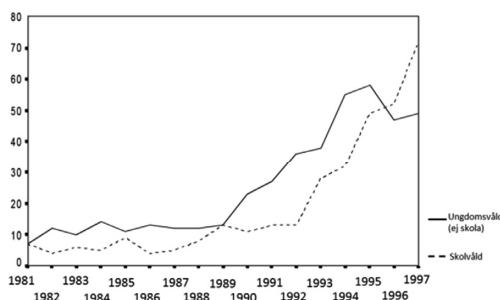
Avseende lämpligheten och möjligheten att polisanmäla barns oönskade handlingar har Skolverket efter 1999 givit ut en vägledning för ordningsregler där

⁸ 31 § p. 1–3 Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (1964:167, LuL). På begäran av socialnämnd, Socialstyrelsen eller vårdnadshavare kan en domstolprövning göras i vissa fall, Det görs under ledning av åklagare, för att få reda på om ett barn under 15 år har begått ett brott. Förhandlingen är inte offentlig (38 §, LuL).

det förmedlats att skolor bör ha riktlinjer för hur man ska göra i situationer då man överväger att göra en polisanmälan (Skolverket, 2006, s. 7). Det framgår även att skolor kan rådgöra med polis och åklagare och att det inte finns någon skyldighet för skolor att göra polisanmälningar. I vägledningen reflekteras det inte över barns olika åldrar eller hur en polisanmälan kan ses ur ett barns perspektiv. Anmälan till socialtjänsten nämns inte i skriften. I Skolverkets information om nya bestämmelser med hänvisning till trygghet och studiero i skolan år 2007 nämns polisanmälan endast i samband med omhändertagande av farliga föremål som exempelvis en kniv.⁹ I övrigt fokuserar texten på skolans inre förutsättningar för sanktioner och ordningsregler och lärares befogenheter att tillämpa dem.

När barn begär oönskade handlingar är det möjligt för en rektor eller annan person att göra en polisanmälan. En polisanmälan som rör ett brottsmisstänkt barn under 15 år skickas vanligen från polisen vidare till socialtjänsten i enlighet med 6 § (1984:387, PL) och med stöd av 14 kap. 1 § SoL. Sådana polisrelaterade anmälningar om oro för barns utveckling är de som i minst omfattning leder till fortsatta åtgärder eller utredningar av socialtjänsten enligt Östberg (2010, s. 90). Det finns inte heller några forskningsresultat som pekar på polisanmälningarnas avskräckande effekter i brottsförebyggande mening, även om enskilda socialarbetare har uttryckt att de upplevt sådana effekter (BRÅ, 2008a, s. 6–7; BRÅ, 2014, s. 6; Prop. 2009/10:105, s. 2). Det förefaller dock som att polisanmälningar, även avseende icke straffmyndiga barns brott, blivit en mer vanligt förekommande reaktion i svenska grundskolor redan under slutet av 1980-talet och framför allt under 1990-talet (Estrada, 1999; Fjällström, 2004; Granath, 1998; Kolfjord, 2002) se diagram 1.

Diagram 1. Ungdomsvåld i jämförelse med ”skolvåld” år 1981–1997 (i Estrada, 1999, s. 108).

Av diagram 1 framgår att ”skolvåldet” ökade, det vill säga att antalet skolrelaterade polisanmälningar ökade dramatiskt från och med 1993. Men även under åren 1989–1992 skedde en fördubbling av antalet skolvåldsfall i jämförelse med åren 1981–

⁹ Förtydligade ordningsregler och befogenheter för lärare att ingripa vid ordningsproblem och att omhändertaga elevens föremål infördes i och med SFS 2007:378 lag om ändring i skollagen (1985:1100).

1988. Under det sista året för studien, år 1997, anmäldes lika många fall av skolvåld som under hela 1980-talet. I gruppen av skolrelaterade fall var offren 7–14 år och medelåldern för de brottsmisstänkta barnen 13 år. Estrada fann inga bevis för att det var barnen som blivit våldsammare i skolan. Han pekade istället på att ökningen handlade om att det skett en attitydförändring om hur ordningsproblemen i skolor skulle hanteras.

Åsikterna i den offentliga debatten om polisanmälningar i samband med barns önskade handlingar i grundskolan skiftar.

Barns önskade handlingar blir brottslighet

Under 1990-talet uttryckte Skolverkets chefsjurist i media att: "När något händer skall man polisanmäla direkt, inte ta ställning till om det är ett brott eller inte. Det är polisens sak" (DN, 1998).¹⁰ Samma år fastslog Justitieombudsmannen, JO, att det i första hand åligger skolor att internt hantera ordningsproblem som sker i skolorna (JO, 1998/99). Direktivet upprättades med anledning av att en sjuårig pojkes våldshandling i en skola mot en lärare polisanmälts som misshandel. Det som särskilt fängade JO:s intresse för ärendet var att det införts en generell bestämmelse för skolor i kommunen att göra polisanmälningar. JO förtydligade att barn som begår brott före sin 15-årsdag i första hand är ett ansvar för socialtjänsten och inte för rättsväsendet. Om en polisanmälan ändå görs får barnet inte uppfatta anmälan som en sanktion. Vidare framgår av direktivet att en skolrelaterad polisanmälan mot ett barn under 12 år sannolikt är ett brott mot principen om barnets bästa i FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 3 (a.a.).

Polisanmälningar diskuterades ungefär tio år senare som en brottsförebyggande metod i skolor i Rikspolisstyrelsens, RPS, utredning *Effektiva insatser mot ungdomsbrottslighet* (Ds 2009:10). I utredningen, vilken genomfördes på uppdrag av justitiedepartementet, påpekades att frågan länge varit föremål för olika uppfattningar. Det förmedlades att det fanns de som förespråkade en skyldighet för Skolan och dess personal att anmäla alla brott som begåtts i skolmiljön till polisen. Av utredningen framgick dock att det skulle vara ett alltför komplicerat förfarande att införa en obligatorisk anmälningsplikt med hänvisning till juridiska tillämpningsproblem (till exempel när det gällde den misstänktes ålder) och att det därför inte rekommenderades (a.a. s. 55–57;133–135). Ungefär ett år senare, i broschyren "Kontaktpoliser" (2010) *Brott begångna i skolan – Riktlinjer för polisanmälan*, utgiven av polismyndigheten i Stockholms län uppmanades skolor att göra polisanmälningar. I riktlinjerna hänvisas till att Skolan enligt 1 kap. 2 § Skoll har ett brottspreventivt uppdrag genom sin skyldighet att: "undervisa och skapa respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värden som det svenska samhället vilar på" (a.a. s. 3). Det förmedlades även att "gärningsmannens ålder inte bör vara en anledning till att avstå från att göra

¹⁰ Citatet finns även i Estrada, 1999, s. 86.

polisanmälningar”, med hänvisning till uppfattningen om vikten av tidiga reaktioner mot barns brott (a.a.). Det som RPS utredare avrådde ifrån, det vill säga att belägga Skolan och dess personal med obligatorisk skyldighet att polisanmäla brott som begåtts i skolmiljön, framträdde alltså senare i Stockholmspolisens riktlinjer som en uppmaning.

Det har under 2000-talets början även förekommit artiklar i massmedia där det ifrågasätts varför: ”brottsliga kränkningar inte polisanmäls i skolan?” (DN, 2012, s.10). I artikeln framgår dock även att brottskonstruktioner av mobbning kan leda till att ”elever som polisanmäls kan få ett stigma som stökig.” Det råder till synes ett spänningsförhållande i uppfattningen om det är lämpligt eller inte att göra polisanmälningar av yngre barns oönskade handlingar i grundskolan.

Skolan har även interna formella ordningskapande regler att tillämpa vid tillfälle av barns oönskade handlingar.

Formell reglering av skolors sociala uppdrag

Som redan påpekats innefattar inte hantering av ordningsproblem i skolor längre rätten till våldsanvändning för skolpersonal. Lärares passiva och icke-störande förhållningssätt inför skolbarn som inte uppför sig i önskvärd riktning är dock inte heller längre särskilt framträdande i Skolans styrdokument. Rektorer och lärare har snarare fått utökade möjligheter att vidta disciplinära åtgärder samtidigt som oönskade handlingar (som även kan innefattas inom begreppen kränkning, trakasseri, mobbning¹¹ och brott) har haft stort politiskt men också medialt utrymme i relation till skolors förmåga att skapa ordning och trygghet. De flesta förändringarna har införts i mitten av 1990-talet och under 2000-talet.

Det är tydligt att skolors arbete mot kränkande behandling bland barn har varit prioriterat inom skolpolitiken på senare tid. Det har dels fått genomslag i skollagstiftningen genom att rektorers och lärares möjligheter att använda disciplinerande åtgärder har utökats och dels genom utökade möjligheter för barn att få upprättelse för de kränkningar som de har utsatts för. Förändringarna har skett parallellt med att skolors ansvar för att upprätthålla och tillförsäkra barn en skolmiljö utan kränkande behandling också har förtydligats.

Varje skola är skyldig att upprätta generella ordningsregler tillsammans med eleverna (5 kap. 5§ SkoL). Målet med ordningsreglerna är att göra det enklare för rektorer och lärare att besluta om vilka åtgärder som är lämpliga när ordningsproblem uppstår (Skolverket, 2006). Barn som av skolpersonal återkommande framstår som ordningsstörande kan efter utredning även bli föremål för sociala insatser genom skolans elevhälsa som i samråd med barnets vårdnadshavare kan upprätta individuella åtgärdsplaner med målet att barnet ska uppnå utbildningens mål (5 kap. 9 §; 3 kap. 8, 9 §§, SkoL). De professionella

¹¹ Enligt Skolverket är mobbning en form av kränkande behandling som innebär en upprepad negativ handling när någon eller några med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag (Skolverket, 2013, s.94).

representationerna inom skolors elevhälsoteam kan bestå av psykolog, kurator, specialpedagog, skolsköterska, rektor, och barnets mentor/klasslärare. Krav på en sammanhållen elevhälsa infördes i och med att skollagen (2010:800) inrättades 1 juli 2011. Skollagen kräver att varje skola ska ha en strukturerad arbetsprocess kring de barn som anses skapa ordningsproblem. Arbetsprocessen ska bestå av fem tydliga steg och den ska uppdateras regelbundet. Om ett barn vid upprepade tillfällen bedöms störa ordningen ska läraren be barnet att ändra sitt beteende. Nästa steg är att läraren tar kontakt med barnets vårdnadshavare. Om barnet fortsätter trots detta, eller begår allvarligare förseelser, ska det rapporteras till rektor och till elevvårdskonferensen.

Det har även införts fler rättigheter för rektorer och lärare att utdela interna disciplinerande åtgärder och sanktioner mot barn som stör ordningen. Det framgår bland annat av 2007 års införande av utökade möjligheter för lärare att omhänderta farliga, men även störande, föremål från barn.¹² Ett barn som begår oönskade handlingar i skolan kan därmed bli fräntagen föremål som en lärare bedömt ha varit en del i orsaken till störandet, till exempel en mobiltelefon.

Disciplinerande åtgärder som återkommit från förr är att barn kan bli utvisade ut ur klassrummet eller få kvarsittning (5 kap. 7, 8 §§, SkoLL). Ett barn kan även bli föremål för tillfällig omplacering i särskild undervisningsgrupp och erhålla skriftlig varning till hemmet om vad som kan komma att ske om barnet inte ändrar sitt beteende (5 kap. 11, 12 §§ SkoLL). Vidare kan ett barn bli avstängt en tid från grundskolan eller förflyttat till annan skola (5 kap. 13, 14 §§, SkoLL). Det senare är ett beslut som fattas av skolans huvudman. I undantagsfall kan ett beslut om förflyttning ske mot vårdnadshavarens och barnets vilja. Det kan i vissa fall handla om en förflyttning till en lite mindre skolverksamhet för barn med särskilda behov.

I takt med att skolpersonalens utrymme för disciplinerande åtgärder vid ordningsproblem har ökat har även ansvaret för skolor att förebygga och åtgärda kränkande behandling utökats.

Nolltolerans mot kränkande behandling

Skolverket (2011a) förmedlar i ett stödmaterial för rektorer och huvudmän att det ska råda nolltolerans inför kränkande behandling i grundskolan. Redan 1998 infördes förtydliganden kring Skolans ansvar att motverka kränkande behandling. I 1 kap 2 § p. 2 SkoLL uttrycktes det: ”den som verkar inom skolan ska bemöda sig om att hindra varje försök från elever att utsätta andra för kränkande behandling” till att förändras till: ”att *aktivt motverka* alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden” (Prop. 1997/98:6, s. 7). Det gäller likväl för kränkningar mellan barn som mellan barn och vuxna.¹³ Ett förtydligt ansvar för skolor att motverka, åtgärda och följa upp åtgärder mot kränkande behandling har varit en återkommande politisk fråga under 2000-talet (Prop. 2005/06:38, s.141;

¹² Prop. 2006/07:69, s. 9–11; 5 kap. 22–24 §§ SkoLL.

¹³ I den här avhandlingen fokuseras oönskade handlingar mellan barn.

Prop. 2007/08:95, s. 577; Prop. 2009/10:165, s. 695). Det infördes bland annat en så kallad likabehandlingslag med vilken politikens mål var att förstärka skolornas ansvar för att garantera skolbarnens säkerhet och trygghet (Prop. 2005/06:38).¹⁴ De delar som rörde diskrimineringsaspekter blev ganska snart inkorporerade i den allmänna diskrimineringslagen år 2008 som sedan dess gäller för både barn och vuxna. Diskrimineringsärenden kan anmälas till Diskrimineringsombudsmannen, DO, som efter utredning kan bestämma om ärendet ska behandlas i domstol och det är då möjligt att domstolen beslutar att skolan ska betala skadestånd till barnet.

Den del av likabehandlingslagen som avsåg annan kränkande behandling fördes in i 6 kap. SkolL. I anslutning till införandet av likabehandlingslagen inrättades en särskild Barn- och elevombudsman, BEO, som blev en del av Skolinspektionen. BEO tar emot anmälningar från barn och deras föräldrar och efter inkommen anmälan bedömer ombudsmannen om det som förmedlats ha skett är att betrakta som en kränkning och, om det är fallet, kontaktas den aktuella skolan och information efterfrågas om vad skolan gjort eller gör för att förhindra fortsatta kränkningar. I vissa fall kan bristen hos en skola att uppfylla sitt ansvar i arbetet mot kränkande behandling leda till vitesföreläggande mot skolan eller skadeståndskrav mot huvudmannen om ett barn efter anmälan och utredning av ansvarig myndighet bevisats ha varit utsatt för kränkande behandling. BEO:s uppgift är även att stödja skolor i tolkningen av skollagens sjätte kapitel om kränkande behandling. Ombudsmannen ska även informera om Skolans nolltolerans mot sådan behandling och kan företräda barn i domstol i de fall ett barn bevisats ha blivit utsatt för kränkningar i skolan och det finns utrymme för ett skadeståndskrav mot skolans huvudman.

Det kan med hänvisning till ovan framstå som om Skolan nyligen blivit belagd med skyldighet att förebygga och åtgärda risk för oönskade handlingar bland barn och vuxna. Så är det inte, då det sedan länge funnits en skyldighet för Skolan att förebygga och åtgärda risk för handlingar i form av hot och våld. Skolan har under lång tid betraktats som en arbetsplats både för barn och vuxna. Skolbarn är likt skolpersonal därmed också skyddade av arbetsmiljölagen (1977:1160, AML) 1977:1160) vilken bland annat tydliggör ett särskilt ansvar för arbetsgivare att förebygga och åtgärda risk för hot och våld på arbetsplatsen med hänvisning till arbetsmiljöförordningen (1977:1166, AMF). Utöver detta har skolpersonal i egenskap av tillfälliga fostrare, med hänvisning till skolplikten och barnens låga ålder, ansvar för att förebygga våld bland barnen. Skolan har då samma skyldighet som barnets vårdnadshavare, att ingripa och stoppa ett barn i färd med att begå en våldshandling (23 kap. 6 § BrB).

Skolor kan, och är i vissa fall också skyldiga, att vända sig till externa myndigheter med ansvar för att minska risken för att barn utvecklas ogynnsamt. En sådan myndighet är den kommunala socialtjänsten. Att barn vid upprepade tillfällen begår, eller blir utsatta för, oönskade handlingar i skolan kan vara ett tecken på en ogynnsam utveckling inför vilken skolans interna stöd och sanktioner

¹⁴ Lag 2006:67 om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling.

kan uppfattas som otillräckliga. Om skolpersonal misstänker att ett barn far illa och riskerar att utvecklas ogynnsamt är skolan skyldig att anmäla den oron till socialtjänsten enligt 14 kap. 1§, SoL. Oron kan vara riktad mot både det barn som utsätter andra barn för oönskade handlingar och det barn som blivit utsatt för sådana handlingar. Efter inkommen anmälan gör socialtjänsten en så kallad förhandsbedömning om huruvida det kan antas finnas ett behov av socialtjänstens insatser. En anmälan från skolan till socialtjänsten säkerställer dock inte ett konkret samarbete mellan dem (Andersson et al. 1996, s.8).

En studie med ambitionen att försöka förstå social handling i modern samhällsutveckling bör inrymma det aktuella forskningsproblemets faktiska och historiska kontext (Habermas, (1970/1994). Närmast, i kapitel två, beskrivs forskningsproblemets historiska kontext och mer av den faktiska kontexten.

2 Tidigare forskning

I det här kapitlet presenteras tidigare forskning från tre forskningsfält varav det första handlar om inrättandet och utvecklingen av den obligatoriska grundskolan och Skolans samarbete med polisen. Det andra avsnittet handlar om synen på barn och barns önskade handlingar och det tredje om önskade handlingar bland barn i grundskolor. Avsnittet om önskade handlingar bland barn består av resultat från studier om skolrelaterad brottslighet, kränkande behandling och mobbning. Avsikten med kapitlet är att beskriva forskningsproblemets historiska och faktiska kontext. Den historiska kontexten tar här sin början i sekelskiftet mellan 1700- och 1800-talet i relation till västerländsk modern samhällsutveckling.

Det moderna skolväsendets historia är ett område som det forskats mycket om. Den historiebeteckning som jag förmedlar här innefattar bara en bråkdel av alla studier som gjorts. Avsikten är ändå att i en någorlunda rimlig avgränsad mening ge några retrospektiva bilder om utvecklingen av vår tids mest centrala socialiseringsinstitution. I redogörelsen har jag lagt särskilt fokus på tidigare forskning som rör utvecklingen av Skolans strategier för, det vill säga Skolans sociala uppdrag som också innefattat ett brottsförebyggande uppdrag.

Från folkskola till grundskola i modernitetens spår

Under 1700-talet sker en ekonomisk omvandling i Sverige och bondeklassen delas itu som en storbondeklass och en underklass. Sveriges stormaktstid var över och industrialismen gjorde sitt intåg (Larsson & Westberg, 2015). Många torpare och jordbruksarbetare blev på grund av omorganiseringen utan egna tillgångar och i början av 1800-talet skedde det en kraftig befolkningsökning. Den nya underklassen kom att bli arbetskraft i städerna i takt med industrialismens utveckling och förknippades snart med sociala problem och politiska utmaningar (Sandin, 1986, s. 142). Antalet personer som levde under mycket knappa förhållanden utanför kyrkornas församlingsgränser ökade samtidigt som industriarbetarna blev fler. Det påverkade naturligtvis skolväsendet i storstäderna och de skolorna fick epitetet "fattigskolor" (a. a. s.154). Både barn och föräldrar kunde arbeta i fabriker och barnarbetarna ansågs sakna läskunnighet och ha

dåliga kunskaper i kristendom. Utbildning debatterades ofta under den här tiden, särskilt med utgångspunkt från den växande underklassen. Från liberalt håll påpekades att det med ett medborgarskap följde att förstå lagar, kunna landets historia och att tidigt i livet bli läs- och skrivkunnig (Larsson & Westberg, 2015). Barn och unga skulle med hjälp av skolning förberedas för vuxenlivet. Införandet av det som skulle bli 1842-års folkskolestadga hade också andra underliggande orsaker då politiker och kapitalägare kände en stor oro inför det ökande antalet sämre bemedlade invånare. De upplevdes vara ett hot mot samhället och rädslan för växande kriminalitet och uppror bland folket var stor. Den ”sociala frågan” diskuteras återkommande i de politiska debatterna under tidigt 1800-tal och fokuserade social kontroll och fostran av den fattiga befolkningen (a.a.). Inrättandet av folkskolan bör förstås i ljuset av de stora ekonomiska, demografiska och sociala samhällsförändringar som präglade Sverige tidigt 1800-tal. Dessa samhällsförändringar skedde inte enbart i Sverige. 1800-talet präglades fortsatt stort, i hela Europa, av industrialismens framväxt med konsekvenser som demografiska förändringar och framväxande slumområden i städerna (Hobsbawm, 1979; Lorenz, 2016, s. 466).

Det finns gott om beskrivningar av vanartiga barn i svenska städer under tiden för industrialismens framväxt. I Hierta-Retzius (1898) argumentation för arbetsstugor för barn redogörs för hur vanartiga barn utan föräldrars tillsyn i svenska städer hamnat i dåligt sällskap genom att ha beblandat sig med vuxna på krogar, frestats att stjäla godsaker i butiker och annat ”rackartyg” vilket ansågs leda barnen ner i kriminalitetens ogudaktiga avgrund. I historiska beskrivningar framställs även den aktuella tiden rymma ett paradigmskifte – det moderna projektet – i och med vilket kyrkan och familjen med tiden skulle mista sitt moraliska övertag. Sociala relationer omformulerades med syftet att skapa en gemensam social ordning som skulle bygga på frihet och jämlikhet. En av de institutioner som kom att bli ett centralt integrerande instrument för den nya sociala ordningen var det allmänna obligatoriska skolväsendet (a.a.; Castels, 1993).

I Sverige inrättades allmän folkskola år 1842 och var ett första steg till ”en skola för alla” (Gadler, 2011, s. 49; Isling, 1988; Larsson & Westberg, 2015, s. 114; Ohlsson & Swärd, 1994, s. 23). När allmän folkskola inrättades var det fortfarande under kyrkans och prästerskapets ledning (Isling, 1988, s. 42). Det var socknarna som fick ansvaret att genomföra kyrkans uppdrag.¹⁵ Med stöd av Luthers lilla katekes riktades undervisningen mot kristen uppföstran, fosterlandskärlek, tukt, och respekt för överheter (a.a.).

Det var inte helt utan svårigheter att motivera alla (särskilt bönderna) att skicka sina barn till folkskolan. Barnen var en viktig arbetskraft och därmed en inkomstkälla för familjen (Larsson & Westberg, 2015). Det försökte kyrkan och kommunerna till en början möta genom att anpassa folkskolans studieaktiviteter efter jordbrukets årscyklar (Wennemo, 2014). I nära nog fyrtio år efter folkskolans inrättande reglerades skolgång och barns arbete i gemensam lagstiftning (Isling,

¹⁵ Socken var ett sätt att dela in landskap med ortens kyrka och församling som utgångspunkt.

1988, s. 580). Fabriksarbetande barn fick inte vara yngre än tolv år och skulle ha genomgått en begränsad kurs i folkskoleregi. Så småningom stod det dock klart att barn trots allt inte längre var en arbetskraft att räkna med utan istället en investering för framtiden (Wennemo, 2014). Den förändringen sägs dels hänga samman med skärpt lagstiftning och dels med den moderna industrialismens utveckling eftersom barn inte längre blev en lönsam arbetskraft när maskiner kunde göra arbetet (Larsson & Westberg, 2015). Först år 1882 etablerades det som vi skulle komma att kalla skolplikt (a.a. Sandin & Sundkvist, 2014, s. 44).

Gadler (2011, s. 49) skriver att det i samband med inrättandet av allmän folkskola uppstod nya system på flera nivåer i den svenska samhällskroppen. Skatt skulle betalas för utbildning, skyldighet för församlingar att erbjuda utbildning infördes och ett helt nytt expertsystem med expertgruppen lärare uppkom. Lärarna, som till en början kallades skolmästare, var kyrkans tjänare och lydde under prästerskapet. I utbildningen till skolmästare ingick att ha kunskaper både om barnets kropp och själ: "Kunskaperna om kropp och själ borde åtminstone vara jemngod med den, som fordras af en djurläkare i hans sak".¹⁶ En allmän skolgång blev, förutom ett sätt att förhindra att barn drev omkring på gatorna, en möjlighet till insyn och kontroll av familjer (Börjesson & Palmblad, 2003; Isling, 1988: Ohlsson & Swärd, 1994). Föräldrar förväntades avhända sig delar av fostransansvaret till de nya experterna som genom olika former av kontroll av tid och rum utövade kunskapsförmedling och disciplinering.

Folkskolans vardagspraktik var en sträng och repressiv miljö och det var tillåtet med aga (Ohlsson & Swärd, 1994; Qvarsebo, 2006, s. 29). De tuktande och disciplinerande åtgärderna skilde sig åt beroende på om de var riktade till pojkar eller flickor. Flickor ansågs "böjligare" och skörare varpå kroppsaga och hårdhänta bestraffningar skulle undvikas (Isling, 1988, s. 479). Det ställdes högre krav på pojkarna, både i uppförande och i skolprestationer. Vilda pojkar ansågs behöva straffas hårt för att man skulle "bryta ned deras starka vilja" (a.a. s. 478). I folkskolan gick alla barn i sex (i vissa fall sju) år och det alltjämt ojämlika samhället mellan fattiga och rika visade sig i utbildningssystemet. En mycket liten andel av barnen gick vidare från folkskola till högre utbildning, och de tillhörde den bättre bemedlade klassens barn (Gadler, 2011). I slutet av 1800-talet gjorde arbetarpartiet och liberalerna gemensam sak och drev frågan om ett jämlikt skolsystem (Larsson & Westberg, 2015). Att få utbildning skulle inte vara en klassfråga. Det nybildade Socialdemokratiska Arbetarepartiet (SAP) debatterade under samma tid mot prästerskapets makt i utbildningen och katekesundervisningen i Skolan (a.a.). Kyrkans makt och påverkan på folkskoleutbildningen minskade under 1920-talet och så även bruket av katekesundervisning (a.a.).

Under 1940-talet och efterkrigstiden får en ny syn på barn och Skola fäste i Sverige. En önskan om ett fritt demokratiskt samhälle som också skulle gälla för barnen debatterades (Larsson & Westberg, 2015; Qvarsebo, 2006, s.58–62). Utbildningssystemet skulle bli mer jämlikt och barn skulle respekteras för deras

¹⁶ Citat ur Isling 1988 s.88.

personliga egenskaper. Undervisningen skulle individualiseras, men i storklass. Inkludering och integrering av alla barn var en målsättning och differentiering och sortering genom bedömningar av barns begåvning tonades ned. Förslag på politisk nivå framhärddade ett avskaffande av det ojämlika skolsystemet. Även relationen mellan skola och familj debatterades (Qvarsebo, 2006, s. 65). Den ”bekymmersamma föräldern” utan förståelse för vare sig Skolans uppdrag eller för vilka svårigheter dennes barn hade, var återkommande teman. Den problematiska föräldern var den som inte delade Skolans bild av vilka problem som fanns och inte heller visade förståelse inför skolrelaterade lösningar (a.a.).

År 1962 inrättas så den nioåriga obligatoriska grundskolan. I och med förändringsarbetet från folkskola till grundskola avhändes kyrkan och prästerskapet sitt ansvar för verksamheten. Grundskolan fick statlig styrning och ansvaret för genomförandet av kunskapsuppdraget och det fostrande uppdraget lades på kommunerna. Vid den tiden hade även skolagan avskaffats efter en lång och utdragen debatt på politisk och professionell nivå (Gadler, 2011; Qvarsebo, 2006). I läroplanerna sjuder texten av framtidsoptimism. Viljan till att forma ett demokratiskt samhälle, anpassning till mänskliga fri- och rättigheter och ett bra samarbete mellan föräldrar, barn, skola och andra samhällsbärande myndigheter formulerades tydligt (Lgr62; Lgr69).

Under tiden för förändring av skolväsendet debatterades och förändrades också synen på och strategierna för fostran och disciplinering av skolbarnen. Förutom lärarna var flertalet professioner delaktiga i att definiera, avskilja, vårda, straffa eller medicinera barn som upplevts problematiska. Professioner som kommit och gått inom ramen för skolväsendet över tid har bland annat varit prästen, läkaren, psykologen och kuratorn (Börjesson & Palmblad, 2003; Landahl, 2006).¹⁷ Även polisen fick en uttalad roll när grundskolan inrättats (SOU 1973:26; Wahlgren, 2014).

Vilken del av barnets hela väsen som ansetts vara ett lämpligt föremål för vuxnas disciplinering har underbyggts av kunskap från skilda kunskapsfält över tid. Men vilka barn som varit målet för disciplineringen har inte ändrats mycket.

Disciplinproblem och agaförbud

Skolan som institution har alltid varit ett medel för att disciplinera och urskilja barn som upplevts problematiska (Börjesson & Palmblad, 2003; Isling 1988; Ohlson & Swärd, 1994). I en tillbakablick är det möjligt att se hur fokus i det skolrelaterade urskiljningsarbetet av barn som begått oönskade handlingar förändrats från att ha varit barnens kroppar – den fysiska hälsan och hygien – till psyket och ”det sociala”. Skolan har, liksom den sociala barnvården, också varit en plattform för samhället att

¹⁷ Psykologin och psykiatrin är fortfarande en kunskapskälla i relation till bedömningar av barn som på olika vis, som på grund av oönskade beteenden, skiljer ut sig från normalfördelningskurvan. Ett exempel på omfattande neuropsykiatriska inslag i bedömningar av barns problematiska beteende i skolan är diagnostisering av ADHD (Hellblom-Thibblin, 2004, s. 25)

särskilt disciplinera och utöva social kontroll över de fattigas barn och legitimera myndigheters intervenering i familjer (Andresen 2011, s.141: 150–153, Donzelot, 1977/1979; Levin, 1998; Lundström, 1993; Ohlsson & Swärd, 1994). Det framgår tydligt i historieskrivningar om folkskolan och den tukt som barn, särskilt pojkar, blev föremål för.¹⁸ En busig pojke från ett mindre bemedlat hem kunde sannolikt ha en ganska plågsam skolgång under folkskoleperioden. Det var tillåtet för lärare att fysiskt bestraffa skolbarn. Skolaga i folkskolan minskade dock i användning redan under 1800-talet. Men frågan om ett generellt avskaffande började inte debatteras förrän långt senare, under 1940-talet (Qvarsebo, 2006). Innan beslutet om att avskaffa skolaga, debatterades disciplinproblemen i skolorna ivrigt eftersom lärarna hade börjat uppleva ökande disciplinproblem. Orsakerna sades vara att barngrupperna hade blivit för stora och att de fattigas barn, som också fanns i den allmänna folkskolan, var särskilt problematiska (a.a.). Vuxenperspektivet var att barn skulle vara formbara och fogliga. Problembarnen beskrivs vid denna tid som svårdisciplinerade bråkstakar och vanartiga (Qvarsebo, 2006). Förslaget om att förbjuda aga i skolorna medförde ytterligare debatter och de skedde i huvudsak mellan anhängare och motståndare till förslaget. Grundfrågan för motståndarna var hur problembarnen skulle kunna hanteras om det inte var möjligt, om än som sista utväg, att fysiskt bestraffa dem? Hos dem som förfäktade ett agaförbud fanns en modernitetsaspekt då bakomliggande orsaker till barnens ordningsstörande ansågs kunna spåras i psykiska besvär hos barnen, vilket det inte fanns några vetenskapliga stöd för att agan hade effekter på (Qvarsebo, 2006, s. 92). Men det fanns lärare som oroade sig för att det efter ett agaförbud skulle utbryta kaos i skolorna. Några av dem som motsatte sig agaförbudet såg Skolan som ett mikrosamhälle. Likt statens rätt att utmäta straff i form av tillrättavisande våld ansågs bland vissa lärare att aga var en nödvändig och rättmätig disciplinär åtgärd. Lärare som anslöt sig till sådana resonemang menade att läraren i mikrosamhället var utsedda att bevaka samhällsintresset och skulle därmed fostra det uppväxande släktet till laglydiga och goda medborgare (a.a. s. 140–143). Agaförbudet införs 1958 det vill säga fyra år innan grundskolan inrättas (Qvarsebo, 2006, s. 129).

Efterkrigstidens skolpolitiska inslag om demokrati, jämlikhet och avståndstagande från förtryck fick sitt genomslag och rätten för skolpersonal att utöva våld mot barn i syfte att disciplinera gick därmed ur tiden. Barn som upplevts som problematiska kom dock fortsatt att upplevas som en utmaning även i den mer demokratiskt inriktade grundskolan. Det skulle fortsatt komma att handla om pojkars utagerande. Urskiljning och avskiljning av problematiska skolpojkar hade redan under folkskolans tid gjorts med hjälp av att inrätta små särskilda interna eller externa undervisningsenheter. Sådana enheter skulle fortsatt komma att utvecklas.

Från avsöndringsskola till resursskola

Redan under folkskolans tid inrättades särskilda skolenheter dit barn som ansågs problematiska förflyttades (Ohlsson & Swärd, 1994, s. 23–24). De enheterna

¹⁸ Se till exempel Isling, 1988; Qvarsebo, 2006.

kallades skolkare- och avsondringsskolor (a.a.). Efter det att grundskolan inrättats uppstod liknande former av enheter, med inspiration från Danmark, för avskiljning av problematiska barn. Sådana skolenheter kallades heldagsskola och dit förflyttades bråkiga danska skolpojkar för att i små grupper om 6–7 barn skolas och aktiveras även på fritiden (Elowson, 1995). Med det danska exemplet som förebild inrättades den första enheten av sådant slag i Stockholm år 1965 och verksamheten fick namnet skoldaghem (a.a.). Besöket i Danmark hade föregåtts av att de så kallade observationsklasserna (för barn med psykiska-, inlärnings-, och sociala problem) inte räckte till i de nyinrättade grundskolorna. Skoldaghemmen beskrivs ha ökat i snabb takt i antal (Sandén, 2000). Svedin (1984) skriver att det samtidigt som det inrättades fler och fler skoldaghem uppmärksammades att färre barn lades in på ungdomspsykiatri på grund av ”socialt utagerande”. Svedin skriver att antagandet var att barnen istället blev föremål för skoldaghemmens verksamheter. Skoldaghemmens elever var ofta kända av barnavården på grund av föräldrars brister i omsorgen om barnen (Larsson-Swärd, 1995). Barnens beteende beskrivs ha präglats av aggressivitet och att de hade svårigheter att hålla koncentrationen (a.a.).

Ytterligare en form av samlösning för barn som ansetts problematiska i skolan inrättades i början av 2000-talet, resursskolan. Det var en konsekvens av ett utökat politiskt krav på samverkan mellan samhällsvårdande myndigheter i syfte att tidigt upptäcka barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt. En stark politisk utgångspunkt i frågor om barn som riskerar att fara illa och barn som far illa har varit att få socialtjänst, skola och polis att samverka. Politiska förslag har lagts fram under åren med målet att påverka och ge förutsättningar för myndigheternas samverkan. Förslagen har resulterat i förändringar i lagstiftning, omorganiseringar, att nya verksamheter inrättats och omstruktureringar i bland annat socialtjänstens arbete (Forkby, 2005). I spåren av det politiska initiativet för utvecklad samverkan kring barn i utsatta situationer har insatser och åtgärder i öppna former blivit vanligare, med målet att undvika institutionsplaceringar, skriver Forkby. Ett politiskt förslag om förstärkt samverkan mellan socialtjänst, skola, polis och hälso- och sjukvården lades av socialdepartementet i början av 2000-talet (Prop. 2002/03:53). Grunden för förslaget var uppfattningen om att barn i ”utsatta situationer” inte fångades upp av myndigheterna på ett effektivt sätt. Målet med förslaget var att betona den kommunala socialtjänstens ansvar för initiativet till att samverkan kommer till stånd mellan socialtjänst, skola och polisen (a.a. s. 14; 25–27). En lagändring infördes i respektive myndighets lagstiftning 1 juli år 2003. Enligt socialstyrelsens efterföljande uppföljning av förslaget hade det bidragit till bättre möjligheter för stabil samverkan på lokal nivå även om det fanns skillnader mellan kommunerna (Socialstyrelsen, 2006, s. 9–28). En hög andel av kommunernas socialtjänst hade dock förstärkt samarbetet med skolor och det hade lett till att så kallade resursskolor inrättades (a.a. s. 19). I likhet med skoldaghemmen blev resursskolorna enheter för barn med psykosociala problem och neuropsykiatriska svårigheter (Bolin, 2011). Till skillnad från skoldaghemmen skulle ansvaret för resursverksamheterna delas mellan skola och socialtjänst. Vistelsen i en resursskola skulle leda till att barn utvecklade sin koncentrationsförmåga, fick kunskaper i kärnämnen, fick bättre

självkänedom och förbättrad förmåga att hantera krav, konflikter och känslomässiga situationer (a.a.).

Skolan har debatterats flitigt politiskt över tid och flertalet reformer har genomförts på olika nivåer i utbildningssystemet de senaste decennierna (Berg, 2013, s.128; Jarl & Rönnerberg, 2015; Kornhall, 2013, s. 27–39; Larsson & Westberg, 2015; Richardsson, 2010, s.159–166). Likt debatten inför agaförbudet debatterades förekomsten av ordningsproblem och disciplinproblem i skolorna åter igen under slutet av 1900-talet. Flera reformer genomfördes i Skolan med början i slutet av 1980-talet. Barns sjunkande betyg i internationell jämförelse var argument för att det behövde införas bättre ordning och disciplin i skolorna (Riksdagen, 1997/98:57). Förstärkta och förtydligade rättigheter för skolpersonal och rektor att genomföra disciplinerande åtgärder infördes.

Grundskolan reformeras, förrättsligas och individualiseras

En av de större förändringarna som 1990-talets reformeringar ledde fram till var mål- och resultatstyrning av skolors verksamhet genom vilken staten enbart anger mål för verksamheterna (Prop. 1990/91:18). Kommunerna fick därmed ansvaret att inom ramen för befintlig mål- och ramlagstiftning se till att alla barn fick lika tillgång till utbildning. Tillämpningen av lagen förflyttas genom mållagstiftning till professionerna i den dagliga verksamheten eftersom sådan lagstiftning endast anger mål för verksamheten och inte detaljreglerar (Hollander & Alexius Borgström, 2009). I juridiska termer talas om att det skett ett förrättsligande av Skolans verksamheter (Fransson, 2016). Förrättsligande har, bland annat av Habermas (1981/1987), sagts vara en konsekvens av det moderna samhället vilket lett fram till utökad rättslig reglering på flera andra offentligt rättsliga områden förutom Skolan. En mängd nya rättsregler har de senaste decennierna införts på Skolans område. Förrättsligandet av Skolan har fokuserat både ramlagstiftning och detaljstyrning vilket är särskilt tydligt i 2010 års skollag (Fransson, 2016, s. 40). För den som ska tillämpa lagar i skolors vardagspraktik innebär det att ha handlingsfrihet men samtidigt att vara detaljstyrd. En risk med en sådan utveckling är att det blir en bristfällig tillämpning som kan leda till låg förutsebarhet (a.a.). Förutsebarhet handlar om rättstrygghet och rättssäkerhet och om lagstiftningen är tydlig blir förutsebarhet möjlig. Formell rättssäkerhet handlar om att individer ska ha en möjlighet att förutse hur myndigheter tillämpar lagen (a.a.; Habermas, 1997). När ett barn stör ordningen i skolan och skolpersonal står i begrepp att vidta åtgärder mot barnet med stöd av skollagens ordningsbestämmelser är det att betrakta som maktutövning. Det innebär att åtgärden, förutom att vara förutsebar, måste stå i proportion till barnets handling. Vidare ska skolbarnen i relation till bruket av ordningsskapande åtgärder behandlas konsekvent (a.a.).

Ett resultat av reformeringarna var också att kommunala skolor utsattes för konkurrens av privata alternativ som finansieras med statliga medel. Skolan styrdes innan reformeringarna, av staten och drevs av kommunerna. År 1992 infördes den så kallade friskolereformen (SOU 1991/92:95; SOU 1992/93:230). Det blev därmed fritt för föräldrar att välja skola för sina barn och lättare för privata aktörer

att med stöd av skattefinansierade medel upprätta friskolor.¹⁹ Effekten av det fria skolvalet och huruvida det lett till en tävling om skolbarn och effekterna på elevernas resultat är en omtvistad fråga. Björklund, et al. (2005, s. 107) skriver att valfrihetens och friskolornas pedagogiska fördelar tenderar att överdrivas av dess förespråkare. Samtidigt menar författarna att omfattningen av negativa effekter överdrivs av kritikerna. När det fria skolvalet inträdde fanns ca 90 fria grundskolor i Sverige. Efter tio år hade den siffran ökat till 539 stycken. Friskolorna etableras vanligen i storstadsområden och Björklund, et al. (2005) skriver att det är möjligt att se viss ökad segregeringseffekt mellan skolor i Sverige. Författarna skriver också att det är fler föräldrar med högskoleutbildning än föräldrar med enbart grundskoleutbildning som placerar sina barn i friskolor (a.a.).

Tidigare forskning med avsikten att undersöka effekterna av reformeringarna av Skolan i slutet av 1900-talet har visat att Skolan försämrats i relation till möjligheten för barn att få en likvärdig utbildning (Böhlmark & Holmlund, 2011; Skolverket, 2009). Framför allt, skriver författarna, har likvärdigheten försämrats för de barn som redan från början har det svårt med lärandet. Det vill säga, barn som det tidigare gick dåligt för i skolan går det efter alla reformer ännu sämre för. Forskning har även pekat på en tydlig individualiseringstendens i skolan, särskilt när det gäller barn i behov av särskilt stöd. Ett exempel på det är Thornbergs (2008) studie som har visat att skolpersonal tenderar att bortse från skolmiljöns påverkan på barns problem vilket har gjort att personalen lägger ansvaret för barnets eventuella svårigheter på barnet. En av orsakerna till denna förskjutning anses vara att de senaste läroplanerna betonar eget ansvar samt en generell samhälleligt växande individualisering (Ekman & Todosijevic, 2003; Dahlstedt & Olsson, 2013).

Debatten om grundskolan och införandet av nya reformer har även haft fokus på barns trygghet.

Trygghet – ett modernt signalord

Begreppet trygghet får under 2000-talet mycket utrymme inom ramen för formell styrning av Skolan. Med det menas att det genomförs flertalet offentliga utredningar och lagändringar inom skolväsendet med hänvisning till ett behov av ökad trygghet i skolorna. Ett exempel på det är titeln på förarbetet till skollag 2010:800, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* (Prop. 2009/10:165). Reformen av skollagen ledde fram till ett helt nytt kapitel fem med titeln *trygghet och studiero*. Skolpolitikens fokusering på trygghet har inte enbart lett till rättsligt fokus på ett förtydligt ansvar för Skolan att förebygga oönskade handlingar och utrymme för fler disciplinerande åtgärder. Det har också medfört att skolor inte enbart behöver mäta barns kunskapsnivåer utan även deras upplevelse av trygghet i sin skola. Med hjälp av enkäter riktade till skolbarn och till vårdnadshavare efterfrågas upplevelse av trivsel och trygghet i respektive skola. Den statliga tillsynsmyndigheten, Skolinspektionen, gör regelbunden tillsyn i samtliga

¹⁹ Skolor som har privata huvudmän.

grundskolor med målet att kontrollera skolors förmåga att uppfylla kvalitetskraven.²⁰ En tillsyn ska enligt inspektionen: "bidra till *trygg* miljö" (Skolinspektionen, 2016). Begreppet trygghet förekommer i två av inspektionens huvudområden för regelbunden tillsyn: "*Trygghet*, studiero och åtgärder mot kränkande behandling och förutsättningar för lärande och *trygghet*" (a.a.).

Utöver det har ett antal skolor tagit till sig den nordiska brottsförebyggande aktiviteten *trygghetsvandring*. Enligt BRÅ (2008b, s.5) är modellen: "En flexibel metod för att upptäcka och åtgärda platser som upplevs som otrygga eller bedöms vara osäkra. Ett syfte med att genomföra en trygghetsvandring kan vara att stärka tryggheten så att fler vill och vågar röra sig i sitt närområde." Protokollförda trygghetsvandringar i skolor i Sverige visar att de som vandrar tillsammans kan vara elever, elevrådsrepresentanter, skolpersonal, närpolisen, räddningstjänsten, kommunpolitiker, föräldrar och fastighetsägaren.²¹ Förutom brister som under vandringen pekats ut i den fysiska miljön, så som trösklar, trasiga dörrar och toaletter, ges exempel på vägar utanför skolan där bilar kör för fort, trafikljus som inte fungerar samt personer som uppehåller sig på platser både innanför och utanför skolområdet som framkallat känslor av otrygghet.²²

Inom ramen för uppfattningen om utbildning som en god strategi för socialisering och fostran har också tanken funnits om att utbildning och obligatorisk skolgång är ett sätt att förebygga brottslighet. I vilken mån Skolan har ett sådant uppdrag och hur det uppdraget i så fall ska genomföras har förändrats över tid. En aktör som stått Skolan mycket nära i syfte att minska brottsligheten i samhället är polisen, vars engagemang har skiftat.

Utbildning som brottsprevention

Förvisningen om utbildning som funktionell socialiseringsmekanism i brottförebyggande mening etablerades tidigt i västvärlden (Wästerfors, 2014, s. 18–19).²³ I senare modern tid vet vi att det är mycket svårt att påvisa några entydiga svar vad gäller utbildningens effekter på brottsutvecklingen. Men det finns forskningsresultat som visat att allvarlig brottslighet och psykosociala problem bland unga vuxna som haft låga betyg i grundskolan är vanligare än bland dem som har haft höga och medelhöga betyg (Socialstyrelsen, 2010, s. 228–266). Det som forskare inom området inte är ense om är om det är skolgången som förstärker en redan befintlig utsatthet hos barn eller om skolan genom ojämlika strukturer skapar problemen (Sahlin, 2000).

Grundskolan skulle komma att betraktas som en central brottsförebyggande arena (Lidskog, 2006, Wahlgren, 2014). Genom en obligatorisk skolgång kunde alla barn nås. I ljuset av en sådan uppfattning har flertalet inslag av fostrande och fritidsaktiverade karaktär med polisiär avsändare genomförts i och utanför skolan

²⁰ Skolinspektionen inrättades år 2008 och beslutet om inrättandet hade föregåtts av politisk debatt om sjunkande skolresultat (Skolinspektionen, 2016).

²¹ Se till exempel <http://www.eslov.se/> Trygghetsvandring i Skola/Ekenäs 20 okt 2010. 2016-07-27.

²² Se till exempel <http://www.orkelljunga.se/> /Rapport+kungsskolan. 2016-07-27

²³ Se vidare i Wästerfors (2014).

över tid.²⁴ RPS och Skolöverstyrelsen, varav den senare ersattes av Skolverket, anordnade gemensamma konferenser och upprättade gemensamt formulerade handledningsmaterial för skolpersonal med syfte att förebygga barns brott. Även myndigheten Brottsförebyggande rådet, BRÅ, har varit en divande kraft i att stärka bilden av Skolan som brottsförebyggande arena och varit aktiva i produktionen av brottsförebyggande undervisningsmaterial (Wahlgren, 2014).

Polisen kom alltså att ha ett nära samarbete med Skolan och en av polisens uppdrag var undervisningsskyldighet i Lag och Rätt i årskurs fyra, sju och nio (SOU 1959:37; Lgr69; SOU 1973:26; Wahlgren, 2014). Det var också fram till dess att skollagen reformerades i mitten på 1980-talet möjligt för skolor att med hjälp av handräckning av polis hämta barn som skolkade till skolan. Polisens undervisningsskyldighet fasas under 1980-talet, men vikten av ett nära samarbete mellan polis och skola framträder fortsättningsvis i åttiotalets läroplan (Lgr80). Kriminologen Paula Wahlgren (2014) har beskrivit att skolors brottsförebyggande uppdrag kan betraktats utifrån ett perspektiv på skola som ett samhälle i miniatyr. Tidiga ingripanden mot barns oönskade handlingar i form av brottslighet, lokal samverkan mellan skola, barnavård och polis är exempel på tidiga idéer utifrån ett sådant perspektiv som präglat modern skolgång (Wahlgren, 2014, s. 88–89).

Barn och ungdomar har under modern samhällsutveckling varit en politiskt prioriterad grupp och sambandet mellan en problematisk skolgång och en ogynnsam utveckling hos barn i form av kriminalitet har ansetts vara ett faktum (Wahlgren, 2014, s. 147). Idén om goda effekter av tidiga ingripanden mot barn som misstänks kunna utveckla en kriminell livsstil har förts fram i flera av utbildningsdepartementets och justitiedepartementets offentliga utredningar över tid (a.a.). Argument för att ingripa tidigare och tidigare i barns liv för att förebygga en ogynnsam utveckling har återkommande förts fram under 1900-talet. Ofta har argumentet för tidigare och snabbare reaktioner från myndigheternas sida haft sin grund i uppfattningen om en ständigt eskalerade "barnbrottslighet" (SOU 1993:35; Olsson & Swärd, 1994; Wahlgren, 2014). Polisen har av sin egen organisation ansetts vara den expert som bäst kan upplysa och informera skolpersonal om hur barnbrottslighet bäst kan förebyggas (Wahlgren, 2014, s. 150; RPS, 1995). Med polisens hjälp skulle skolpersonal få den kunskap de saknat för att kunna förebygga att barn skulle gå en yrkeskriminell framtid tillmötes (a.a.). Även daghemspersonal ansågs vara viktiga mottagare av polisens expertis. RPS ansåg att med hjälp av att få ta del av polisens kunskaper kunde skol- och daghemspersonalen tidigt och samstämmigt bearbeta oönskade beteende hos de små barnen – "för att markera att de begått fel" (a.a.; RPS 1995, s. 63). I detta nolltoleransens sken började polisen under 1990-talet uttrycka ett missnöje över Skolans blygsamma tillämpning av polisanmälningar. Budskapet till skolorna var att "det som var olagligt utanför skolan var olagligt även i skolan" (RPS, 1995, s. 10). Polisanmälningarna ansågs vara ett sätt för polisen att få information och kontroll på barn i brottsförebyggande

²⁴ Filmvisning om narkotika, mopedvett, undervisning om hur polisen arbetar, idrottsaktiviteter, baka bullar med mera (Wahlgren, 2014, s 114–117).

syfte (Wahlgren, 2014, s. 153). Uppfattningen uppkom i anslutning till att polisen började genomföra organisatoriska förändringar med konsekvensen att den självklara kontakten med grundskolan avbröts i sekelskiftet mellan 1900 och 2000 (ROPA 1998; SOU 2001:87; Wahlgren, 2014). Polisen närmade sig dock åter Skolan med en ny form av samarbete bara några år efter bortrationaliseringen.

Skolor i Stockholm fick “egna” poliser

Fyra år efter att polisen minskat sin närvaro i skolorna till förmån för ett effektivt och traditionellt polisarbete fick Rikspolisstyrelsen uppdraget att ge direktiv till polisen om att verkställa en så kallad kontaktpolisverksamhet. Avsikten var att varje polismästardistrikt skulle se till att det knöts en polis till varje skola. Målet var att den särskilt utsedda polisen skulle vara ett stöd för skolpersonal vid misstanke om brott samt att polisen genom att vara en ”lokal” person skulle kunna skapa förtroendefulla relationer mellan polisen, barn och föräldrar (POA480 5788/06; Ds 2007/08 juU16, s. 7). Polisens kontaktpolisverksamheter i skolor inrättades efter lokala och regionala förhållanden i landet och i Stockholms län blev varje skola tilldelad en kontaktpolis. I vissa stadsdelar i Stockholm upprättade preventionssamordnare tillsammans med den lokala polisen skriftlig information om hur och när polisanmälningar skulle göras i skolor.²⁵ I informationen utsågs rektorer som ansvarig anmälare. Uppföljningen av kontaktpolisverksamheterna visade på en stor diskrepans mellan hur aktiva polismyndigheterna i landet hade varit i att knyta en lokal polis till varje skola (RPS, 2010:4, s. 4). Polisen i Stockholm formulerar så småningom egna riktlinjer riktade till skolorna (Kontaktpolis, 2010). I skriften understryker polisen att Skolan har ett brottsförebyggande uppdrag med hänvisning till skollagen och uppmanrar till polisanmälningar i brottsförebyggande syfte (a.a.).

Med hänvisning till skollag och läroplan framhärdar Justitiedepartementet och RPS in på det nya seklet att Skolan har ett brottsförebyggande uppdrag (Ds 2009:10, s. 55–57;133–135). Uppdraget ska, enligt RPS, förstås inom ramen för Skolans formella uppdrag att ge eleverna kunskaper och färdigheter, främja deras harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. Uppdraget ansågs också vara formulerat inom ramen för Skolans läroplan av vilken det framgår en skyldighet för Skolan att aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att internalisera samhällets gemensamma värderingar och rättskänsla (Lpo94). Utbildningsdepartementets utredare gör under samma tid en annan tolkning av huruvida Skolan har ett brottsförebyggande uppdrag med hänvisning till Skolans styrdokument. I betänkandet från 2010 ”*Se, tolka och agera, om rätten till en likvärdig utbildning*” (SOU 2010:95) gjordes en översyn av Skolans arbete med att upptäcka och arbeta med utsatta barn. I utredningen förmedlades att ”Skolan har ett värdegrundsuppdrag men inte ett brottspreventivt uppdrag” (a.a. s. 181).

²⁵ En preventionssamordnare har som uppgift att samordna det lokala arbetet mot alkohol, tobak och andra droger (www.stockholm.se/socialforvaltning/preventionssamordnare-2016-09-03).

Karaktären av Skolans sociala uppdrag har som framgått förändrats över tid. Starkt relaterat till inrättandet av en obligatorisk gemensam skolgång för alla samhällets barn är synen på barn och i synnerhet synen på barn som begår oönskade handlingar. Förändringar i synen på barn och barns oönskade handlingar har det forskats mycket om. Likt föregående avsnitt är inte den forskning som redogörs för här på något vis heltäckande för allt som tidigare skrivits. Avsikten är att ge en bild av forskningsproblemet historiska och faktiska kontext i relation till förändringar i synsätt på barn och barns oönskade handlingar.

Synen på barn(s) oönskade handlingar

I och med att den allmänna folkskolan inrättades 1842, och sedermera också grundskolan 1962, blev barn som ansågs vara problematiska synliga (Ohlsson & Swärd, 1994, s. 23–24). Det innebar utökade möjligheter för det offentliga att urskilja och inter文enera i barnens liv genom olika former av formell social kontroll. Vilken form av kontroll de kunde bli föremål för hängde, då som nu, samman med den för tiden rådande samhällsuppfattningen och synen på barn och deras handlingar. Barn som begick oönskade handlingar kunde, då som nu, ses som offer för omständigheter och i behov av socialt stöd och skydd eller ses som ondskefulla, och ett hot mot samhällsordningen, som behövde korrigeras och straffas (a.a. s. 44). Dessa två synsätt på barn har existerat parallellt under hela 1900-talet både i Skolan och inom det sociala arbetet. Synen på barn hör också samman med synen på barndom – vad det är att vara ett barn.

Den franske historikern Philip Ariés (1962) sägs vara den som först studerade barndomsbegreppets utveckling. Med hjälp av att studera de välbeställdas barn kom han fram till att det vi uppfattar som barndom ”uppfanns” ungefär i mitten av 1600-talet. Enligt Ariés utvecklades då tankar om att barn kan göras ansvariga för sina handlingar och vara potentiellt onda och goda. Man ansåg sig därmed behöva utöva olika former av disciplinära åtgärder för att utveckla den goda sidan hos barnen. Det var enligt den historiebeskrivningen som den hårda linjens barnuppfostran och perspektiv på barndom etablerades. Långt senare, under 1960-talet och i slutet av 1970-talet, fokuseras barn och barndom internationellt på ett helt nytt sätt, politiskt och inom samhällsvetenskaplig forskning. Det växte fram kunskap om att det fanns barn som inte hade en trygg och säker uppväxt som var i behov av skydd och omsorg. (Lavalette & Cunningham, 2002, James & Prout, 1997). Under samma tid fokuserades också förekomsten av barnmisshandel tydligare politiskt än tidigare. För Sveriges del innebar detta att bli det första landet i världen att förbjuda barnaga 1979.²⁶ År 1989 antogs konventionen om barnets rättigheter av FN:s generalförsamling (Lavalette & Cunningham, 2002). Sverige ratificerade konventionen 1990. Det anses ha varit en viktig faktor för att man i processer kring barn i välfärdsfrågor, lagstiftning och utbildning började diskutera barns delaktighet och inflytande i flera länder. Det moderna perspektivet på barn innebar en

²⁶ Det tydliggörs i föräldrabalken 6 kap. 1§ (1949:381, FB)

förskjutning i uppfattningen om att barn är socialt och moraliskt inkompetenta till det motsatta (Andersson, 2000; James & Prout, 1997; Mattsson, 2006; Qvortrup, 2005). Barn ses i och med detta som kompetenta sociala aktörer med egna rättigheter som ska åtnjuta samma respekt som vuxna medborgare (Aries, 1962; Goldson, 2002; Lavalette, 2005; Mattsson, 2008, s. 60–61). Inom barnsociologisk forskning sägs det inte vara oproblematiskt i ett samhälle med nyliberala värden som tilltro till sunt förnuft och individens ansvar. I takt med att barn erhåller fler rättigheter sägs det finnas risk för ett utkrävande av ett större ansvar (Mattsson, 2006, s. 6; Parton, Thorpe & Wattham, 1997; Parton, 1998). "Befrielsen" från barndomen ses i det fallet som en risk (Lavalette, 2005). Oron är en reaktion på en radikal liberalistisk inställning till barns rättigheter som diskuterats av bland annat Holt (1974). "Befrielsen" innebär att barn, oavsett ålder, ska ha samma medborgerliga rättigheter som vuxna och därmed vara fria att fatta alla beslut om sina liv (Lavalette & Cunningham, 2001). Holt (1974) skriver att om vi verkligen menar allvar med barns rättigheter så ska barn ha samma rättigheter och privilegier men också arbetsuppgifter och ansvar som vuxna medborgare (a. a. s. 15). Lavalette & Cunningham (2001) manar till uppmärksamhet och försiktighet i relation till ett så radikalt perspektiv på barns rättigheter. Vi behöver, menar forskarna, vara på det klara över i vilken kontext rättigheterna praktiseras och vilka konsekvenser det moderna synsättet kan få.

I spåren av den moderna samhällsutvecklingen och industrialiseringen uppstod också ålderskategoriseringar. Ålder är en mycket begränsat ifrågasatt kategorisering men fundamental i relation till konstruktioner av barndomen (Näsman, 2012, s. 34–35). Ålderskategoriseringar har även beskrivits vara ett sätt för oss att göra förenklingar av begreppen barn och barndom (Lavalette & Cunningham, 2002, s. 9–10). I vårt moderna samhälle konstrueras åldersmarkörer som i sin tur får betydelse för vilka insatser, åtgärder och sanktioner individer har rätt att få eller anses vara förtjänta av. När det gäller barns brott finns både formella och icke formella åldersmarkörer som kan kopplas till synen på barns förmåga att ta ansvar för sina handlingar. En icke formell åldersmarkör har i forskning till exempel upptäckts vid socialtjänsten valet att omedelbart omhänderta unga lagöverträdare i åldern 15–17 år, det vill säga barn som uppnått straffbarhetsålder (Svensson, 2006). Det visar sig att det är betydligt vanligare att socialtjänsten, i relation till bedömning av barnets vårdbehov i ett akut skede, gör omedelbara omhändertaganden av barn i 15-årsåldern till skillnad från barn i samma situation i 17-årsåldern (a.a. s. 151). Det till trots att det inte finns lagstadgat om några sådana särbehandlingar i påföljdssystemet för unga lagöverträdare (a.a.). En formell åldersmarkör är den som ett land bestämmer sig för ska gälla för när det i ett barns utveckling är möjligt att utkräva straffansvar. Straffbarhetsåldern konstrueras olika i olika länder och ger en bild av hur det aktuella landet ser på vad det är att vara barn och vem som är ett barn. Cipriani (2009) studerade straffbarhetsålder i ett globalt perspektiv och kunde visa stora skillnader mellan länder. I Thailand var straffbarhetsåldern sju år, på Malta nio år, i Portugal tolv år, och i Sverige är den 15 år (Cipriani, 2009, s. 188–224). FN:s kommitté för barns rättigheter förmedlar en vision om att barn inte ska

kunna bli föremål för straffrättsliga påföljder eller rättegång före sin 12-årsdag. Författaren har förmedlat att valet av straffbarhetsåldern har liten eller ingen relation alls till barns faktiska utveckling. En utmaning i att bestämma en lägsta straffbarhetsålder är att barndomsbegreppet i sig är socialt konstruerat och därmed ständigt ifrågasatt och i fokus för omkonstruktion över tid och rum (a.a. s. 16).

Barns brottslighet har haft och har stort fokus i västerländska moderna samhället (Brown-Rosier, 2009; Goldson, 2002 s. 120; Ohlsson, 1997; Ohlsson & Swärd, 1994, s. 11;16; Wästerfors, 2014). Attityden till insatser och åtgärder i relation till barns brottslighet är dualistiskt i betydelsen att barn ses både som sårbara offer i behov av vård och stöd, samtidigt som de ses som en risk och ett samhälleligt hot som behöver korrigeras (Goldson, 2002; King & Piper, 1995; Ohlsson & Swärd, 1994). I valet av lämplig samhällsreaktion när barn begår brott har barnets ålder en viktig betydelse. Men även betraktarens perspektiv på barnet som riskfaktor (det farliga barnet) eller barnet i behov av skydd (barn om lever farligt) har betydelse. Valet står mellan straffrättsliga rättvisereaktioner och välfärdsrättsliga sociala reaktioner (Clevesköld, Thunved & Thunved, 2014; King & Piper, 1995; Svensson, 2006; Tärnfalk, 2007). Samhällsreaktioner på barns brott konstrueras och har rekonstruerats i relation till den för tiden gällande synen på barn (Ohlsson & Swärd, 1994; Goldson, 2002, s. 134). Vuxna har haft en oro inför utsatta barns säkerhet och behov av skydd men samtidigt har det funnits en hård attityd och ett ogillande inför de "oansvariga" barn som skolkar, rymmer eller som begår brott (a.a.). Det handlar om två parallella diskurser, behovsdiskurs och brottsdiskurs. Välfärdsinriktade insatser utgår från behovsdiskursen och vad som är bra eller dåligt för barn. Straffrättsdiskursen, som också kan gå under benämningen brottsdiskurs, utgår från straffrättsliga utgångspunkter. Den förstnämnda diskursen fokuserar, utifrån att se till barnets behov och barnets bästa, att kunna ge det stöd som bäst tjänar barnets fortsatta utveckling (King & Piper, 1995). Den andra diskursen, brottsdiskursen, har straffrättsliga utgångspunkter som fokuserar brottet och att straffa den skyldige (a.a.; Clevesköld, Thunved & Thunved, 2014; Svensson 2006; Tärnfalk, 2007).

Barn i Sverige som begår brott, eller som haft något samröre med äldre barn som begått brott, kan komma i kontakt med rättvisesystemet även om de inte uppnått straffbarhetsåldern 15 år. Polisen har då rätt att förhöra barn och kan även på socialtjänstens begäran starta brottsutredningar med yngre barn (31 § LUL). Grundtanken är att det är bättre för barn som begår brott att överlämnas till den kommunala socialtjänsten istället för att genomgå rättegång och bli frihetsberövade inom kriminalvården. Dock är det även möjligt för socialtjänsten att ingripa med tvång och kraftfull kontroll i barns liv men för det krävs särskilda omständigheter och ingripandet är då menat att betraktas som skydd och stöd.²⁷ Samhällets respons på barns brott kan alltså aktivera både välfärdssystemet och rättvisesystemet.

²⁷ Frihetsberövande med hänvisning till lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52, LVU). Men vanligen krävs då att andra öppna och frivilliga insatser har vidtagits tidigare. Ett beslut om LVU fattas efter utredning av socialtjänsten i förvaltningsdomstol och kan antingen ha föregåtts av brister i

I Sverige och andra delar av västvärlden har det länge funnits en uppfattning om att barn och ungdomar är på väg att förvildas (Goldson, 2002 s.1; Ohlsson & Swärd, 1994, s. 52–53;). Inom politiken och medialt har det återkommande förmedlats en bild av att barn begår grövre och grövre brott och att det är ett annalkande hot mot samhället. Politiska och mediala alarmerande uttalanden om barns och ungas förvildning och omfattande brottsbenägenhet har uttalats under hela 1900-talet i Sverige (Ohlsson & Swärd, 1994, s. 52–53). Ungdomens förvildning har beskrivits bli värre och värre och under 1980- och 1990-talet framträdde inte enbart en oro inför det hot mot samhället som barnbrottsligheten skulle medföra. Då uttalades även en slags uppgivenhet och maktlöshet inför problemet vilket ansågs motivera krafttag från myndigheternas sida (a.a.). Det finns tecken på en straffrättslig anpassning i relation till en så kallad ökad känslighet inför straffbara barns brott i Sverige. Kriminologen Sven Granath (2007) studerade utvecklingen av rättsliga reaktioner mot ungas grova våldsbrott för åren 1980–2005. Trots att våldet inte hade blivit grövre eller att våldsbrotten inte blivit fler hade de straffrättsliga reaktionerna blivit mycket kraftfullare för unga 15–17 år under perioden (a.a.).

Så här långt har jag beskrivit forskningsproblemet historiska och faktiska kontext genom att dels redogöra för utvecklingen av den obligatoriska skolgången med särskild fokus på det fostrande uppdraget och på utvecklingen av samhällssynen på barn, och då särskilt på barn som begår oönskade handlingar. Tredje avsnittet i det här kapitlet utgörs av tidigare forskning om barns oönskade handlingar i skolan och rör till skillnad från de två tidigare avsnitten enbart forskningsproblemet faktiska kontext. Avsikten med forskningsöversikten är att ge en bild av vad vi vet om hot- och våldsnivåer bland barn i grundskolor.

Oönskade handlingar bland barn i grundskolor

Oönskade handlingar är ett vitt begrepp och definitioner av en och samma handling varierar i forskning beroende på vilken ämnestradition som forskat. Min studie avser barn i åldern 7–14 år som begått en oönskad handling i en grundskola som i polisanmälningar definierats som misshandel, ofredande, olaga hot, eller förolämpning. Den kriminologiska forskningen om barn i den åldern som misstänkts för skolrelaterad brottslighet av den typen är begränsad och i en mening ospecifik. Därför har jag utökat det här avsnittet med studier av hot- och våldsnivåer i grundskolor rörande barn som fyllt 15 år, vilket det forskats betydligt mera om.

Barns oönskade handlingar i skolor, som innefattar hot och våld, kan också definieras som kränkningar och mobbning. Förekomst av kränkningar och mobbning bland barn i grundskolor studeras återkommande av både myndigheter och

vårdnadshavarnas omsorg om barnet eller att barnet själv betar sig på ett sätt som riskerar en ogynnsam utveckling (2, 3§ LVU).

frivilligorganisationer och är ett omfattande forskningsområde som också säger något om omfattningen av barns önskade handlingar i skolor. Därför har jag valt att också redogöra för sådan forskning.

Av studier om barns upplevda trivsel och trygghet i grundskolan framkommer att de allra flesta barnen trivs och känner sig trygga (BO, 2015, s.17–18; Skolverket, 2010, s.70). Men de studierna pekar också på att ett antal barn upplever utsatthet för önskade handlingar under sin skolgång. Att tolka och förstå statistik om barns önskade handlingar i form av hot, våld och förolämpningar är inte en helt enkel sak. När det gäller sådana handlingar som sker i skolmiljö finns olika källor att hämta statistik från. Vad kan vi då få veta om omfattningen och utvecklingen av hot, våld och förolämpningar bland barn i grundskolan? Jag ska inte gå in på några djupa metodologiska diskussioner men det finns ett antal detaljer som behöver synliggöras i relation till tolkning av brottsstatistik. Ingen källa kan ge oss kunskap om alla brott som begås i Sverige (BRÅ, 2012, s. 12). En handling som polisanmälts kan i anmälan benämnas som en typ av brottskategori och i ett senare skede, efter brottsutredning, befinnas motsvara en annan brottskategori eller att brott inte går att styrka. Anmälda brott är därför en osäker källa i det avseendet eftersom det egentligen inte kan säga oss något om brottslighetens omfattning. Ett annat sätt att försöka mäta omfattningen av brottslighet i ett land är att undersöka hur många personer som lagförts. Då får vi veta hur många som bevisats ha begått brott och för vilka brott, men vi vet fortfarande inte exakt hur många brott som begåtts. Vi vet heller inte om brottsligheten ökar eller minskar genom att studera sådan statistik eftersom det begås många handlingar som skulle kunna brottskategoriseras, men som aldrig polisanmäls. Det jag då syftar på är det så kallade mörkertalet. För att kompensera för det brukar BRÅ och andra myndigheter genomföra självdeklarerade studier som innebär att med hjälp av enkäter och intervjuer fråga människor om deras upplevelse av utsatthet för brott. Med sådana studier följer dock risk för över- och underrapportering. All brottsstatistik ska alltså tolkas med viss försiktighet.

Barns brott i grundskolan

När resultat från studier om antalet polisanmälda brott studeras jämte resultat från självdeklarerade studier på nationell nivå är den sammanlagda bilden att det görs fler och fler polisanmälningar samtidigt som respondenterna uppger att utsattheten för brott minskat under samma period. I Sverige polisanmäls brott i ökad omfattning sedan år 1950 och allra flest brott anmäldes år 2011 (BRÅ, 2012, s. 22). Då anmäldes 70 procent fler brott mot person (misshandel och hot) i jämförelse med år 2000 (a.a.). Enligt den nationella trygghetsundersökningen, NTU, har andelen personer som rapporterat utsatthet för brott mot person minskat med 13 procent under undersökningsperioden mellan åren 2005–2011 (BRÅ, 2012, s. 21).

De vanligaste brottsplatserna för barn är enligt kriminologisk forskning skolor och skolgårdar (BRÅ, 2013, s. 39). Det har sin förklaring i att det är stora grupper av barn och platser där barn vistas ofta. Urvalet av polisanmälningar som studeras i den här avhandlingen rör perioden 2000–2010 i Stockholms län. Som sagts

inledningsvis är statistiken för brottsmisstänkta barn i skolor under 15 år inte särskilt omfattande. Estrada (1999) har visat på en ökning av skolrelaterad polisanmäld misshandel mellan 1989–1997 i åldrarna 7–14 år men kunde inte knyta ökningen till en faktisk ökning av våldet. För perioden 2000–2010, som den här avhandlingens analyser av skolrelaterade polisanmälningar avser, redovisar BRÅ (2016) statistik på kommunnivå för polisanmäld misshandel mot barn 7–14 år. BRÅ skiljer inte ut skolrelaterade polisanmälningar så statistiken kan innehålla anmäld misshandel i hemmet eller på andra platser. De har dock möjligheten att se vilken tid på dygnet och vilka dagar i veckan som brotten som anmäls har skett och eftersom de flesta anmäls under ”arbetstid” och på vardagar gör BRÅ antagandet att det flesta anmälningarna är skolrelaterade (BRÅ, 2016). Av sammanräkningen av BRÅ:s statistisk för de tio kommuner som den här avhandlingens analyser av polisanmälningar omfattar framgår att antalet polisanmäld misshandel ökar stadigt från 2000–2009 med en liten minskning 2010 (a.a.).

BRÅ har sedan 1995 till och med 2011 undersökt barns brottslighet i skolor i årskurs nio, alltså barn som fyllt 15 år (BRÅ, 2013, s. 5). Det empiriska underlaget består av frågeformulär som fyllts i av flickor och pojkar om delaktighet i brott, skolk och droganvändning och utsatthet för våld och stöld. Eftersom jag fokuserar hot, våld och förolämpningar som oönskade handlingar har jag valt att utesluta resultat om droganvändning, skolk och stölder. BRÅ förmedlar att grovt våld mot person är relativt sällsynt förekommande men ett av tio barn har rapporterat att de har varit delaktiga i våld mot person (a.a. s. 6). Pojkarna anger att de begått någon form av våldshandling mot en annan person i högre grad än flickor. Från och med 1995 till och med första halvan av 2000-talet har den självdeklarerade brottsligheten sjunkit bland barn i årskurs nio i landet. Statistik på regions- och länsnivå visar att antalet 15-åringar som misstänkts för misshandel har minskat och det har också skett en minskning av rapporterad utsatthet för våld i samma åldersgrupp (BRÅ 2007, s. 16;23). Statistiken i BRÅ:s rapport om regions- och länsnivå täcker dock inte avhandlingens hela studerade period utan avslutas år 2005. Andra studier som baseras på statistiska undersökningar, enkäter, som besvarats av elever i årskurs nio och skolpersonal, har inte påvisat något bevis för ett generellt ökat våld i skolan (Estrada, Nilsson & Wikman, 2007). Det skolrelaterade våldet är vanligtvis baserat på mindre allvarliga händelser (a.a.; Estrada, 1999; Granath, 1998). När det kommer till grövre våldsbrott, i åldersgruppen 15–17 år, så sker dessa i de allra flesta fallen inte i skolan (BRÅ, 2009).

Det finns studier som har visat att våldsnivån i skolor hör nära samman med hur arbetet mot mobbning genomförs (van Dyke & Schroeder, 2006, s. 606). Tillfällen av mobbning och kränkande behandling kan också innehålla både hot och våld. Ett sätt att få en bild av omfattningen av oönskade handlingar i grundskolan är att vända sig till forskning om kränkningar och mobbning i grundskolan.

Kränkningar och mobbning i grundskolan

Det är flera offentliga myndigheter och organisationer som bidrar till kunskaper om förekomsten av kränkande behandling och mobbning bland barn i grundskolor. De flesta studierna bygger på statistik från självdeklarerade studier, vanligen enkäter, som elever och lärare har besvarat. Beroende på vilken myndighet som antingen själva samlar in data eller ber en akademisk institution om hjälp definieras barns oönskade handlingar på lite olika sätt. Brottsförebyggande rådet, BRÅ gör på sitt sätt, Skolverket på sitt och Arbetsmiljöverket på sitt. Det finns ett betydande mått av konstruktivism när barns oönskade handlingar i grundskolan ska ringas in och frekvens och omfattning ska undersökas. Knight et al. (2011) skriver att skilda begrepp i syfte att definiera olika handlingar inte ömsesidigt kan utesluta varandra genom skarpa avgränsningar och kan även flyta in i varandra. Det kan med andra ord förstås som att det finns utrymme för flera "verkligheter" på en och samma gång i bedömningar av vad det är barnen utsätter varandra för. De myndigheter och organisationer som har uppdraget att utöva tillsyn och föra statistik över sådana handlingar har alla utifrån sina perspektiv en bild av "verkligheten"²⁸.

I det fortsatta redogörs för resultat av studier från Skolverket (2010) och Arbetsmiljöverket (2011) som rör barns rapporterade upplevelser av hot och våld respektive kränkande behandling och mobbning i grundskolan. Likt brottsstatistiken saknas även här möjligheten att få en generell uppfattning om förekomsten av hotfulla, våldsamma och förolämpande handlingar för alla åldrar från 7–14 år. Myndigheternas urval utesluter årskurs ett till två helt och hållet och Arbetsmiljöverket utesluter även årskurs ett till fem. Det innebär ju inte att det inte förkommer situationer av fysiskt våld i de åldrarna. Avgränsningarna kan sannolikt bero på en metodologisk utmaning i att försöka definiera och fånga de yngsta barnens, uppfattningar om hot och våld i skolor.

Arbetsmiljöverket (2011) delar in hot och våld som kan förekomma i skolmiljöer i olika kategorier och de oönskade handlingarna ska då förstås som ett arbetsmiljöproblem.²⁹ Rapporten bygger på statistik från 2010. Fysiskt våld innebär enligt rapporten att slå, sparka eller spotta på en person. Verbalt våld innebär att säga nedsättande och förolämpande saker eller göra narr av en person. Hotfullt/skrämmande beteende innebär till exempel att låsa in någon, hotas verbalt eller bete sig aggressivt mot saker i närvaro av den utsatte. Relationellt våld innehåller försök att skada eller hota att skada den utsattes relationer och känsla av tillhörighet i gruppen. Barn i årskurs 6–9 utsätts enligt Arbetsmiljöverkets studie oftare för fysiskt våld än lärare. Mest förekommande är knuffar eller att få en smäll, vilket pojkar råkar ut för oftare än flickor (Arbetsmiljöverket, 2011, s. 21). Av 858 barn som svarat på enkäten förmedlade 9 procent att de varit med om att någon sagt

²⁸ jmf. King & Piper, 1995, s. 2.

²⁹ Baserat på en enkätstudie om hot och våld bland lärare och elever. Slumpmässigt urval av 2000 barn i årskurs sex-nio varav 858 barn svarade.

att de skulle döda dem. Ungefär 25 procent av barnen rapporterade att de varit med om att hotats att bli slagna. Nästan hälften av alla barnen förmedlade att de varit med om att någon svurit eller skrikit åt dem (a.a. s. 21). Arbetsmiljöverket undersökte även förekomst av mobbning och trakasserier. Önskade handlingar i form av hot, våld och förolämpningar kan också ingå i det som definieras som mobbning och trakasserier. Definitionerna förutsätter upprepning, systematik och en maktaspekt (a.a. s. 36). Mellan 9–26 procent av flickorna hade blivit utsatta för mobbning respektive trakasserier. Pojkarna rapporterade 13–23 procent av en sådan utsatthet (a.a. s. 37). Resultatet av Arbetsmiljöverkets studie visade att det fysiska våldet bland barnen minskade efterhand som barnen blev äldre (a.a. s. 49).

Skolverket sammanställer återkommande information om barns upplevelser av utsatthet för mobbning och kränkande behandling. I en studie från år 2009 har urvalet gjorts på skolnivå (Skolverket, 2010, s. 133–135;160). Fem av de 160 skolorna visade sig vara resursklasser och avgränsades från urvalet och är således inte med i studien (a.a.). I studien som rör år 2009 svarade 2 422 barn i årskurs 4–6 på frågor i en enkät om sina upplevelser i skolmiljö. Enkäterna besvarades under skoltid och svarsfrekvensen var 92 procent. Insamlingen av information från barn i årskurs 7–9 skedde också via enkäter men frågorna läste upp via telefon. 1 897 barn i den urvalsgruppen deltog och svarsfrekvensen var 73 procent. Resultaten av studien visar att barnen i årskurs 7–9 kände sig mindre otrygga i grundskolan än barnen i årskurs 4–6 (a.a. s. 70–74). Studien visar också att andelen barn i årskurs 7–9 som uppgav att det förekommit våld på deras skolor hade minskat från föregående års undersökning. För årskurs 4–6 angav 15 procent av barnen att de utsatts för kränkande behandling minst en gång i veckan, vilket var en oförändrad nivå sedan 2006. I årskurs 7–9 angav 5 procent av barnen att de utsatts för kränkningar av andra barn en gång per vecka. Bägge grupperna av barn angav att de vanligaste formerna av kränkningar var att andra barn ”visar sitt avståndstagande genom att retas, viska och skämta”. (a.a. s. 74). Kränkningar i form av fysiskt våld angavs vara minst förekommande bland barnen i grundskolor.

Omfattningen av upplevd mobbning bland barnen hade inte förändrats sedan nittioalet och var likt upplevelsen av otrygghet mindre förekommande i de högre årskurserna än i de lägre. I årskurs 4–6 var det 6 procent av barnen som upplevt att de blivit mobbade av andra barn minst en gång per månad. En jämförelse görs även med gymnasieelevers upplevelser och av studien framgår att ju högre upp barnen kom i utbildningssystemet desto färre var det som sade sig ha upplevt mobbning och känt otrygghet (a.a.). Av Skolverkets rapport (2010) framgår att elever förmedlat en upplevelse av att insatserna mot mobbning ökat sedan 2006. Dock visar sammanställningen i skolverkets rapport inte på någon märkbar minskad förekomst av mobbning bland barnen i jämförelse mellan åren 2006 och 2009 (a.a. s. 78).

Grundskolans formella ansvar för barns trygghet och för att aktivt motarbeta oönskade handlingar i form av kränkningar och mobbning förstärktes år 2006 i samband med att barn- och elevskyddslagen mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever infördes. Den så kallade

likabehandlingslagen medförde att skolpersonal sedan dess belades med ett tydligare ansvar att förebygga och åtgärda oönskade handlingar bland barn. Rättssociologisk forskning har visat att det har blivit tydligare vad skolorna är skyldiga att göra men att det är oklart om hur, när och i vissa fall vem i skolan som ska göra vad i fall av kränkande behandling (Elvgren, 2014, s.91–131). Lärare tillfrågades återkommande om deras kunskaper om arbete mot kränkande behandling och mobbning bland skolbarn (Skolverket, 2013, s. 97–98). Skolverkets rapport om attityder till skolan år 2012 visade att en fjärdedel av lärarna ansåg sig sakna kunskaper för att arbeta mot kränkande behandling och mobbning. Föregående undersökningar uppvisade liknande resultat (a.a.). Uppfattningen om kunskapsnivån skiljde sig åt beroende på vilka årskurser lärarna undervisade i. Lärare som arbetade med barn i årskurs 1–3 angav en högre kompetens- och kunskapsnivå än lärare i årskurserna 7–9 (a.a.). Skolpersonal har också förmedlat att informationsflödet från flera olika myndigheter har gjort det svårt för dem att veta hur det motverkande arbetet ska genomföras (Riksrevisionsverket, 2013 s. 87–89).

Kunskapen om omfattningen av mobbning och kränkningar bland barn i grundskolor har lett fram till en ökning av förebyggande program. Antalet mer eller mindre manualbaserade metoder har använts i skolmiljö i flera decennier. På uppdrag av BRÅ genomförde internationella forskare en studie med syftet att undersöka effekterna av de olika antimobbningsprogram som skolor använder sig av (Ttofi et al. 2008). Resultatet i den studien visade att de skolor som använde systematiska program mot mobbning minskar mobbningen med 17–23 procent (a.a.). Vissa program hade större effekt och andra mindre och den norska psykologen Olweus antimobbningsprogram framstod ha störst effekt. Några år senare genomfördes åter en utvärdering på nationell nivå av antimobbningsprogram i Sverige men denna gång på uppdrag av Skolverket. Studien genomfördes i samarbete mellan forskare från socialt arbete, utbildningsvetenskap, pedagogik och religionsvetenskap. I motsats till den studie som genomfördes av Ttofi et al. (2008) visade den svenska studien att inget program hade haft någon särskild effekt (Skolverket, 2011b). Däremot visade rapporten att vissa enskilda insatser mot mobbning kunde ha effekt om användningen av dem systematiserades. Några av programmen visade till och med kunna öka omfattningen av mobbningen och vissa program beskrevs också bygga på ovetenskaplig grund. Forskarnas slutsats var att ett effektivt antimobbningsarbete kräver ett systematiskt arbete i kombination av flera andra insatser. I utvärderingen från 2011 ingick, precis som i BRÅ:s studie 2008, även Olweusprogrammet men i den svenska utvärderingen visade sig programmet inte ha den effekt som tidigare forskare kommit fram till (a.a.).

Förutom kunskapen om att det finns osäkerhet bland svenska lärare om hur de på bästa sätt ska arbeta mot kränkningar och mobbning i skolor har studier också visat att barn och vuxna i skolor kan ha olika uppfattning om vad som är en kränkning, och vad som inte är det, vilket såklart påverkar hur vuxna kommer att agera i skolmiljö. Amerikanska forskarna Kerbs & Jolley (2007, s. 24–25) har påpekat att vuxna lätt glömmer att barns lek kan innefatta fysiska lekar som kan ses som naturligt i barns utveckling till vuxenlivet och behöver därmed inte handla om

våldsamma övergrepp. I en annan studie visar Oliver & Candappa (2007) att vuxnas reaktioner på kränkningar kan upplevas vara både överdrivna och verkningslösa ur barns perspektiv.

Att kunna hantera och förebygga mobbning i skolor har i internationella studier visat sig vara viktigt för att minska graden av förekomsten av våld (van Dyke & Schroeder, 2006, s. 606). Det handlar om att reagera och inte överreagerar på små "vardagskonflikter" och se till att barnen är delaktiga i att skapa en respektfull miljö (Skiba et al. 2006, s. 157–170). Så kallade nolltoleransmodeller och andra repressiva disciplineringsmetoder har prövats och dessa har visat sig påverkat skolmiljön till det sämre och istället öka våldsnivån (Morrison et al. 2006, s. 211; Rutter et al. 1979, s. 204–205; Skiba & Peterson, 1999, s. 372–382).

Sammanfattning

Bilden som framträder är att det saknas kunskap om, och i vilken omfattning, skolrelaterade polisanmälningar gjorts med anledning av hot och våld bland barn 7–14 år från och med år 1997. Den kunskap som vi kan få rör främst årskurs nio, det vill säga barn som fyllt 15 år. Det visade sig att utsatthet för brottslighet verkar ha minskat över tid bland barn i aktuell åldersgrupp, på nationell nivå och på regions- och länsnivå, i alla fall fram till och med 2005. Grovt våld är inte vanligt förekommande i grundskolan och det fanns fram till och med 2007 inte något som pekade på att våldet i skolorna hade ökat.

Mellan 10–25 procent av barn i årskurs 6–9 rapporterar till Arbetsmiljöverket (2011) att andra barn i skolan antingen har skrikit och svurit åt dem, knuffat eller slagit till dem eller hotat dem med stryk, och det verkar främst drabba pojkar. När barnen blir äldre minskar rapporteringen av förekomsten av fysiskt våld. Mellan åren 2006 och 2009 har barn i årskurs 7–9 rapporterat förekomst av våld i minskad omfattning i Skolverkets (2010) mätning. Den vanligaste formen av kränkningar som barn i årskurs 4–6 och 7–9 rapporterats utsättas för är inte fysiskt våld utan att andra barn retas, viskar och skämtar på ett sätt som visar ett avståndstagande. Rapporterad utsatthet av mobbning har legat på samma nivå sedan 1990-talet då mätningarna började. Enligt Skolverket (2010) finns barn som upplever mobbning, men dessa har alltså inte blivit fler fram till och med 2009. Bilden av i vilken omfattning oönskade handlingar förekommer i skolor under de första åren av 2000-talet antyder inte några skarpa förändringar i omfattning vare sig åt det ena eller andra hållet. Det som däremot framgår är att det finns osäkerhet från vuxenvärldens sida om hur exempelvis kränkande behandling ska åtgärdas. Det finns sedan år 2006 och framåt tydliga regler som säger att det ska göras, men fortfarande en osäkerhet bland vissa lärare kring hur det ska genomföras. Två stora utvärderingar Ttofi et al, (2008) respektive Skolverket (2011b) av antimobbningsprogram som i grundskolor har genomförts med olikartade resultat. Till och med så olika att ett och samma program i den ena studien sagts ge effekt och i den andra inte. Lärare har uttryckt att det är svårt för dem att veta hur de ska motverka kränkande

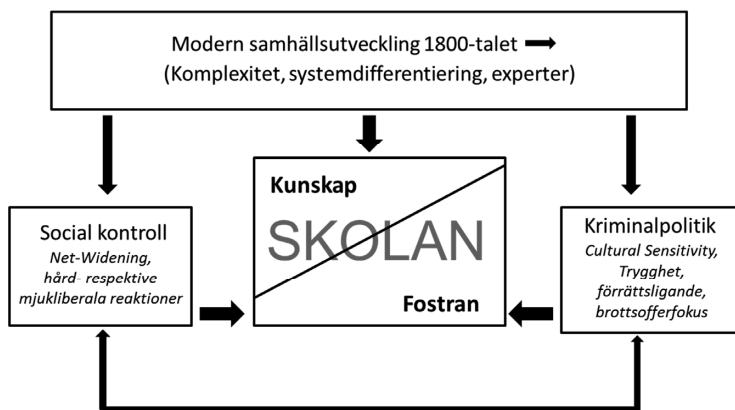
behandling och mobbning när det förmedlas olika information från olika myndigheter (Riksrevisionsverket, 2013). Det är ingen klar bild, vare sig kring omfattning, upplevelser av eller effektiva insatser mot barns oönskade handlingar i grundskolan som framträder.

I nästkommande kapitel presenteras avhandlingens samhällsvetenskapliga perspektiv och teoretiska analytiska begrepp.

3 Perspektiv och teori

I valet av perspektiv och teori har jag utgått främst från modern sociologi. Sociologin sägs sedan ämnets ursprung ha haft uppgiften att försöka förstå vad som ligger till grund för social handling (Jönhill, 1997, s. 132). Jag gör här skillnad på samhällsvetenskapliga perspektiv och teori. Det har sin förklaring i att jag använder perspektiv och teori på olika sätt för förståelse av polisanmälningar i grundskolan. Med begreppet perspektiv avser jag de samhällsvetenskapliga perspektiv som jag valt att betrakta Skolan och tillämpningen av skolrelaterade polisanmälningar utifrån. De tre samhällsperspektiven handlar om modernitet, social kontroll och känslighetskultur, se figur 2.

Figur 2. Tre samhällsvetenskapliga perspektiv på Skolan och tillämpningen av skolrelaterade polisanmälningar.

Det övergripande sociologiska perspektivet handlar om modernitet, det vill säga karaktäristika för västerländsk modern samhällsutveckling. Skolrelaterade polisanmälningar perspektiveras även utifrån Stanley Cohens (1985/2007) beskrivning av utvecklingen av västerländska moderna industrisamhällens strategier

för social kontroll och relateras då till begreppen *Net-Widening* och *hård- respektive mjukliberala reaktioner* på barns önskade handlingar.

Den moderna grundskolan, som haft en central brottsförebyggande roll, är den här avhandlingens forskningsarena. Det som polisanmäls och därmed misstänks vara ett brott är skolbarns önskade handlingar. Det har motiverat mig att utöver modernitet och social kontroll även anta ett kriminologiskt perspektiv där jag utgår från David Garland (2001) och begreppet *Cultural Sensitivity*. Det engelska begreppet är vanligt förekommande inom antropologisk och psykologisk forskning som berör frågor kring betydelsen av att visa medvetenheten om skillnader och likheter mellan särskilda kulturer, samhällen och etniska grupper utan att göra värdeomdömen (Winkelman, 2005). När jag använder begreppet avser jag dock Garlands samhällsvetenskapliga perspektiv och begreppet i svensk översättning, [känslighetskultur]. Garland förklarar att begreppet innebär att det i moderna västerländska samhällen har utvecklats en kultur som lett till att det blivit allt vanligare att uppgradera vardagskonflikter som brott och att det utvecklats en ökad känslighet hos allmänheten inför våld och brottslighet.

Med begreppet teori avser jag de teoretiskt grundade analytiska begrepp som jag använder för att analysera polisanmälningarnas särart samt begripliggöra praktikens intentionalitet. För det ändamålet har jag låtit mig inspireras av Jürgen Habermas teori om system och livsvärld. Han argumenterar för att forskning med avsikt att försöka reda ut konflikter och problem mellan individ och struktur i ett modernt samhälle behöver studera sitt forskningsproblem både ur perspektiv av självreglerande system och ur ett deltagarperspektiv, det vill säga människors livsvärld. I livsvärlden finns individer och där skapas människors mening och förståelse för varandra. Jag förstår livsvärlden vara ett utrymme för samförstånd och en nyckel för funktionellt socialt samspel. Individerna finns och agerar i systemen och i systemen finns även strukturerna. Ett resultat av modernitetens komplexitet är att individerna blir aktuella för flera system parallellt.

Samförstånd bygger på att vi har gemensam förförståelse för ett fenomen. Förståelsen består av tidigare erhållen kunskap och omedvetna självklarheter. Samförstånd handlar i grunden om social integration (samordning) vilket enligt Habermas sker i och med intentionell koordinering av handlingar genom kommunikation (Eriksen & Weigård, 2003, s. 86–100.). Vi bör alltså kombinera livsvärlds- och systemperspektiv, när vi försöker analysera samhälleliga sociala fenomen (Carleheden, 1996, s. 57; Eriksen & Weigård, 2003, s. 86–100). ”Bara den som skiljer mellan system och livsvärld kan uppfatta patologierna i det moderna” (Habermas, 1981/1987, s. 433). Min förståelse av Habermas är att livsvärld och system inte är separerade entiteter. Jag som forskare behöver däremot uppmärksamma var och en för att upptäcka eventuella icke-funktioner. Habermas rör sig på en metateoretisk nivå vilket innebär att han har ambitionen att förklara hela samhället. Hans idoga försök att konstruera en modern kritisk samhällsteori

har inte gått okritiserad förbi, bland annat av systemteoretikern Niklas Luhmann.³⁰ I sin teoretiska ambition har Habermas byggt vidare på flertalet klassiska sociologiska begrepp och perspektiv bland annat från systemteori, handlings teori och fenomenologi. Min förståelse för Habermas samhällsvetenskapliga teoretiska konstruktion är att han på flera sätt tagit ställning mot enkelriktningar inom klassisk sociologi och försöker istället sammanföra delar av dem till en *Grand Theory* om det moderna samhället.

Varje val av perspektiv och teori har sina förtjänster och brister. Med min studie har jag inte avsikten att undersöka effekterna eller utfallet av polisanmälningar. Jag vill försöka begripliggöra, det vill säga förstå, intentionaliteten med att polisanmäla. Det visade sig vara en komplicerad praktik med flera handlade subjekt och system involverade. Det finns därför ingen enkel logik att förstå den praktiken, vilket är förklaringen till mitt val av en tämligen ambitiös samhällsteoretisk ansats.

Habermas gör sina teoretiska antaganden utifrån modern sociologi. I analyserna tar han alltså sina utgångspunkter i den moderna samhällsutvecklingen. För den här avhandlingen får det betydelsen att skolrelaterade polisanmälningar bland barn 7–14 år studeras utifrån samhällsvetenskapliga perspektiv som rör modernitet.

Modernitetens ansikten

Vid vilken tidpunkt samhället blivit modernt och hur det moderna egentligen ska benämnas finns flera parallella perspektiv på. Enligt Habermas är modernitet ett pågående, oavslutat "projekt" vars förverkligande är väl värt att sträva efter eftersom det i hans mening kan göras på ett bättre sätt än vad som varit fallet hittills (Eriksen & Weigård, 2003, s. 2; Habermas, 1981/1996). Det är ett perspektiv på modern samhällsutveckling som också jag tagit fasta på. Wagner (2012) skriver att det under en lång tid varit en uppfattning bland sociologer och filosofer att det bara kan finnas en modell av modernitet. Andra hävdar att vi måste dela upp moderniteten i tre olika delar, klassisk modern, det andra moderna och det postmoderna samhället för att kunna förstå dess utveckling (Börjeson, 2005 s.18; Carleheden, 1996). Det finns också flertalet uppfattningar om när det moderna börjar och om den moderna utvecklingen är bra eller dålig. Jag avser här västerländsk modernitet med utgångspunkt från 1800-talets början.

Habermas skriver att den moderna samhällsutvecklingen har lett till att grunderna för rationaliteten i vår kommunikation utökats. Det handlar inte längre enbart om att nå en gemensam bild av verkligheten med sociala mellanmänniska förtecken och att agera utefter det (Eriksen & Weigård, 2003, s. 4; Habermas,

³⁰ Under 1970-talet blev Luhmann känd som en hård kritiker av Habermas försök till helhetsteori om samhället (Luhmann, 1995, s. xiv). Luhmann ansåg teorin vara ett "hopplöst otillräcklig" svar på den komplexitet och den differentiering som utmärker ett postindustriellt samhälle. Habermas svarade genom att kalla Luhmanns version av samhällsteori för teknokratisk funktionalism som skulle riskera att förstöra möjligheten till ett kritiskt förhållningssätt i studier av det moderna samhället. För en mer ingående beskrivning av den samhällsvetenskapliga konflikten se till exempel Carleheden (1996) *Det andra moderna* och Jönhill (1997) *Samhället som system och dess ekologiska omvärld*.

1981/1984, s. 101). Det har sin grund i att det moderna samhället är organiserat och integrerat efter funktionella systemiska principer (Carleheden, 1996, s. 45). Det skiljer sig från det förmoderna samhället som organiserades efter sociala principer och traditioner. Kommunikation mellan individer i det moderna samhället präglas av en utökad målinriktad rationalitet. Det är en instrumentell rationalitet som "tvingar sig på" (koloniserar) fungerande livsområden, försvagar möjligheten till personligt engagemang och upplöser socialt ansvar. Den kritiska samhällsvetenskapens uppgift är enligt Habermas att avslöja och analysera sådana utvecklingstendenser (Eriksen & Weigård, 2003, s. 5).

Förändringen från förmodernt till modernt västerländskt samhälle drevs av önskan om en inkluderande välfärd och tilltro till nya institutioner som leverantörer av välfärden (Börjeson, 2005, s. 14–15; Himmelstrand, 2000). Samtidigt kom traditioner, etablerade sociala normer, sociala band och grundläggande föreställningar att upplösas. Vidare etablerades en stark tilltro till kunskap och därigenom erkändes nya expertområden i samhällsmaskineriet med målet att göra människor till förnuftigt medvetande individer med förmågan att handla rationellt i den nya samhällsutvecklingen, för den enskildes och det gemensamma bästa. Befolkningens väl och ve blev en samhällelig angelägenhet, det professionella sociala arbetet växte fram och det gjorde även idén om en gemensam folkskola för alla barn. I ett Habermasianskt perspektiv är det i ljuset av denna moderna (tekniska, ekonomiska och administrativa) allt snabbare utveckling som det sker en omstrukturering av det formella. Från att ha varit inordnat efter sociala principer blir det ett samhälle som inordnas efter funktionella principer (Börjeson, 2005 s. 15; Carleheden, 1996 s. 45). Flera nya institutionella system av ackumulerad expertis inrättas i hög fart. De flesta sociologer är eniga om att moderniteten senare genomgått ytterligare och ganska radikala förändringar sedan 1970-talet och framåt (Wagner, 2012, s. xii). En av dessa är Anthony Giddens som använder begreppen senmodernitet respektive högmodernitet för att ringa in den snabba och djupgående föränderliga utvecklingsperioden (Giddens, 1997 s. 12;26). Enligt Giddens är vi fångade i en ofantlig väv av senmoderna expertsystem vars existens och funktion grundas på människors tillit till dessa (Giddens, 1996, s. 87; Giddens, 1997 s. 29). Jag ämnar dock inte att "ringa in" perioden med något särskilt begrepp då utvecklingen fortfarande är ett oavslutat pågående projekt.

Sociologen Stanley Cohen (1985/2007) har analyserat utvecklingen av det västerländska moderna industrisamhällets strategier för social kontroll genom att utgå från brittiska och nordamerikanska förhållanden. Han har ägnat sig åt att försöka förstå vad som egentligen blev av ambitionen med den decentraliserade sociala kontrollen i västvärlden. I sin historiska analys lyfter han fram särskilda tidliga brytpunkter för förståelse av och perspektiv på hur social kontroll av människor med icke önskvärda beteenden har utvecklats och organiseras i det moderna. Han pekar i samband med det ut Skolans betydelse för social kontroll. I relation till Skolan definierar han två parallella versioner av behavioristiska inriktningar för preventiva och intervenerande åtgärder inom ramen för social

kontroll. De två begreppen kan hjälpa oss att dels förstå uppkomsten av resursskolor och dels Skolans och polisens nära relation.

Net-Widening av handlande subjekt och system

Cohen (1985/2007) gör analysen att utvecklingen – i form av en ideologisk attack – på de låsta institutionerna, den formella kontrollen och stigmatiserande strategier från mitten av 1900-talet trots allt inte ledde till ett mindre kontrollerande stat eller mer transparenta strukturer. Istället för en nedmontering av den statliga kontrollen blev resultatet, enligt Cohen, ett komplext otydligt nät av både kommunala, statliga och privata system och handlande subjekt som i sitt arbete har mer eller mindre tydliga rutiner att förhålla sig till och är mer eller mindre medvetna om vad andra i kontrollnätet gör. En effekt av 1960-talets nyordning blev dessutom *Net-Widening*. Det innebär att "nätet" vidgats över tid vilket underlättas av att flera aktörer samverkar och utbyter information (a.a. s. 56). Cohen antyder att det etablerades en ny form av "maskineri" som individer kunde fastna i och det blev svårt att skilja på vad som var intervenerande åtgärder och vad som var prevention.

Cohen (1985/2007) har en vid samhällsvetenskaplig ansats och behandlar flertalet sociala institutioner. Men jag kommer att vara snävare i min ansats och lyfta fram avsnittet om Skolan som med dess koppling till staten blev en betydelsefull offentlig institution för intervenering och prevention i relation till barns önskade handlingar och kriminalitet. Cohen skriver att planen för decentraliseringen av formell social kontroll under 1960-talet var att den skulle utföras av familj, grannskap och av Skolan (a.a. s. 77). Cohen skriver att decentraliseringens syfte var att: "prevent the deviant from getting into the machine" (a.a.). Upptäckten av Skolan som arena för intervenering mot och prevention av kriminalitet var en samhällsomvälvande upptäckt i Norden och andra delar av västvärlden eftersom det var en väg för att nå alla barn och vidare in i barnens familjer (a.a. s. 79-81; Lidskog, 2006).³¹ Skolan var också en plats där våld och brottslighet faktiskt skedde och inom Skolans väggar upprättades strategier för social kontroll med utgångspunkt från det som Cohen benämner som *hård-* respektive *mjukliberala* inriktningar (a.a.).³² De två inriktningarna kan enligt Cohen vara svåra att skilja åt då de båda utgår från behaviorism³³ och idén om goda effekter

³¹ Cohen utvecklar även diskussionen om vilken potential familjen ansågs ha för den sociala kontrollen både vad gäller påverkan på familjens egna barn men också i fosterhemshänseende (a.a. s. 78). Jmf. Donzelot (1977/1997). Jag avgränsar mig dock till att beskriva Skolan i det perspektivet.

³² Den liberalistiska politiska ideologin har individens fri- och rättigheter som kärna (Heywood, 2003). En viktig utgångspunkt är att den statliga kontrollen av individen hotar dess frihet och statens kontroll ska därför begränsas. Neoliberalismen är en form av liberalism som härrör ur den klassiska liberalistiska skolan och har sedan 1980-talet blivit ett vanligt förekommande begrepp inom samhällsvetenskaperna och i offentliga debatter för att problematisera och karaktärisera samhällsutvecklingen i modern tid (Eagleton-Pierce, 2016, s. xiii).

³³ En psykologisk inriktning i grunden inriktad på att försöka förutse och kontrollera människors beteende och innefattar begrepp som *stimuli – respons*. (von Tetzchner, 2005, s. 28–39). Känt namn inom den tidiga beteendevetenskapen är B.F. Skinner (1904–1990).

av tidiga ingripanden mot barns oönskade handlingar i (brotts-) preventivt syfte. Trots idén om av-professionalisering förde den mjukliberala inriktningen med sig att ett antal människobehandlade experter inte bara fick tillträde till Skolan, utan "flyttade också in" där. Psykologer, kuratorer och rådgivare av olika slag förde in formaliserade manualbaserade metoder och skattningsskalor i syfte att urskilja de problematiska barnen från andra barn. Den hård-liberala inriktningen fokuserade dålig disciplin i Skolan, skadegörelse och våldsamheter. Även de hårdliberala metoderna inriktades på att urskilja barn med oönskade beteenden. Utgångspunkten för det arbetet var dock att förvara och utbilda de barnen utanför den ordinarie klassen eller skolan i små särskilda enheter (Cohen, 1985/2007, s. 79–81). Ett argument för avskiljningen var att barnet skulle få hjälp att anpassa sig till skolmiljön på ett lättare sätt. Ytterligare argument var att de övriga barnen i klassen skulle få studiero.

En del av den formella sociala kontrollen består av kontroll av barn och unga i brottsförebyggande syfte (Sahlin, 2000, s.86). Grundskolan blev en viktig brottsförebyggande arena. Det tredje perspektivet som jag betraktar mitt forskningsproblem utifrån är med hänvisning till Garland (2001) idén om utvecklingen av en känslighetskultur för brott.³⁴ Enligt Garland (2001) var det upptäckten av mätbarheten av människors otrygghet som var startpunkten för en organisering i samhället med fokus på trygghet och att minimera människors upplevda rädsla. Det blev sedan ett politiskt mål i sig och myndigheters arbete med brottskontroll kom i och med det att förändras.

En samhällskultur känslig för oönskade handlingar

Garland (2001) skriver att behandlingstanken, det vill säga tanken om att det är möjligt att med behandlande insatser rehabilitera kriminella individer så att de kan återföras till samhället, övergivits i västerländska samhällen. En brottslings framfart ansågs förr utifrån vårdtanken ha bakomliggande orsaker som till exempel fattigdom, vilket Garland anser är en tanke som fått marginell betydelse. I istället har straffet kommit att bli allt viktigare i "kampen" mot brottsligheten, skriver författaren. Med den utvecklade strafftanken inom kriminalpolitiken, följde en fokusering på brottsoffret vilket Garland framhåller vara en av de mest framträdande förändringarna. Den kriminalpolitiska fokuseringen på brottsoffer har inneburit uppmärksamhet på brottsoffrens rättigheter och erfarenheter av att ha blivit utsatta för brott och det har också blivit centralt att brottslingar straffas. Denna fokusering har enligt författaren bland annat lett till en hårdare lagstiftning och en hårdnande attityd till brott och brottslingar i den moderna västvärlden. Det är självklart inte avsikten att försöka dra paralleller mellan fängelsestraff och en polisanmälan i grundskolan. Däremot är ambitionen att sätta det ökade bruket av

³⁴ Andra sociologer som diskuterat en samhällelig känslighetskultur inför brott och våld är Beck (2006) *Living in the World of Risk Society*, och Furedi (2006) *Culture of Fear Revisited: Risk-Taking and the Morality of Low Expectatio*

skolrelaterade polisanmälningar i svenska skolor bland yngre barn i relation till modern organisering av social kontroll i allmänhet och brottskontroll i synnerhet.

Tham (2006) har fört fram att även den svenska kriminalpolitikens utveckling har lett till en hårdnande attityd till och minskad tolerans inför brott och människor som begår brott, vilket lett till en offensiv straffpolitik. Det kan också leda till *förrättsliganden* av problem och konflikter mellan människor. Förrättsligande är ett vitt begrepp. Att det sker förrättsliganden betyder att fenomenen i det sociala livet definieras och förstås utifrån rättslig diskurs (Brännström, 2009, s.38).³⁵ Det finns flera exempel både i Sverige och i andra delar av världen på att det sker en sådan utveckling som rör såväl mellanmänniska fenomen som relationen mellan individen och det offentliga (a.a.; Fransson, 2016). Ett exempel på tendenser till förrättsligande av fenomen är att fler former av vardagliga konflikter och oförrätter mellan människor som tidigare inte hanterades utifrån den rättsliga diskursen, gör det (Blichner & Molander, 2008 s. 44–45; Brännström, 2009, s. 38; Fransson, 2016).

Känslighetskulturen har, enligt Garland, växt fram genom komplexa kombinationer av sociala, strukturella, kulturella och politiska faktorer, och "uppgader" önskade handlingar till kriminalitet. Garlands forskning utgår från amerikanska och brittiska exempel. Från och med 1960-talet och framåt inträder insikten på politisk nivå om att det straffrättsliga systemet är begränsat i sin roll som brottsförebyggare, rumsligt och med hänvisning till dess jurisdiktion (Garland, 2001, s.122 ff). Den minskade tilltron till statliga och låsta institutioners förmåga att förhindra och minska brottsligheten blev ett ämne för vetenskapen (främst kriminologin) som med sin kunskap om stigma och risker med att försätta människor i utanförskap påverkade en rad politiska reformer i Amerika och Storbritannien. En politisk slutsats blev att det var i lokalsamhället och i traditionella sociala institutioner som brottskontrollen skulle ske. Konsekvenserna av en sådan kriminalpolitisk inriktning ledde bland annat fram till uppfattningen att polisen ska vara nära medborgarna och samverka med lokala organisationer och myndigheter. Politiker och myndigheter i Amerika och Storbritannien blev under 1980-talet alltmer övertygade om att brottskontroll och brottsprevention skulle ske utanför staten (Garland, 2001). Det primära politiska målet blev att sprida ansvaret för brottsbekämpningen på olika myndigheter och lokala organisationer i olika samverkansformer. I Storbritannien skedde dock under 1990-talet en (kostnads-) effektivisering av polisverksamheten vilket ledde fram till att polisens tidigare sociala- och serviceinriktade arbetsuppgifter fick stå tillbaka för det traditionella polisarbetet att utreda brott och lagföra brottslingar (Garland, 2001; Reiner, 2010, s. 91).

Inom det kriminologiska kunskapsfältet diskuteras om det skett en förskjutning mot en ökad känslighet hos allmänheten inför olika former av risker, hot, våld och

³⁵ Förrättsligande är ett begrepp av flera som används för att beskriva förskjutningen av olika fenomen i det sociala livet mot den rättsliga diskursen. Begrepp som även används är juridifiering, och rättsliggörande (Blichner & Molander, 2008).

brottslighet. Det ter sig i forskning som att europeiska medborgare i det moderna har utvecklat en låg tolerans inför smärre överträdelser (Kivivuori, 2014, s. 291).³⁶ Denna känslighet har betydelse när vi undersöker och tolkar brottsutvecklingen och försöker förstå våldstrender (a.a. s. 325–333). Benägenheten att anmäla ett brott till polisen har föregåtts av en konstruktion av den oönskade handlingen som ett brott. Den benägenheten varierar över tid och rum vilket får till följd att den kan vara vilseledande för att få veta något om den reella brottsutvecklingen (a.a.). Kulturell känslighet för våld och brott är också ett vitt begrepp eftersom de kan röra individuell känslighet, känslighet inom olika samhällsklasser och geografiska och historiska skillnader (a.a. s. 295). I begreppet känslighet döljer sig i det här sammanhanget också den moderna teknologiska utvecklingen som på flera sätt underlättat att till exempel göra polisanmälningar men också att hota människor via mobiltelefon och internet.

Jag inledde detta kapitel med att klargöra att jag gör skillnad på perspektiv och teori i avhandlingen. Jag har fram till nu redogjort för de tre perspektiv som jag betraktar skolrelaterade polisanmälningar från och avser i det följande gå över till delar av Habermas samhällsteori som utgör avhandlingens teoretiska och analytiska begrepp.

Teori om system och livsvärld

Det moderna samhället karaktäriseras av en alltjämt eskalerande mångfald, mångtydighet och flertalet livsformer med en ökad komplexitet som följd (Carleheden, 1996, s. 95–98). Den ökade komplexiteten leder i sin tur till funktionell differentiering vilket avser utökad specialisering genom systemdifferentiering. Det innebär att det krävs och utvecklas fler och fler delsystem för att hantera all den mångfald som det moderna för med sig.

Modern sociologi, och särskilt systemteorin, kan sägas vara ett resultat av den moderna föränderliga samhällsutvecklingen. Grunden i ett systemteoretiskt perspektiv på samhället är att det består av en mängd självreglerande delsystem vilka är ömsesidigt beroende av varandra och som betraktar varandra som sin omgivning. Som exempel kan nämnas att Skolan och socialtjänsten är två olika del-system som är beroende av varandra men betraktar varandra som sin omvärld. Habermas har inspirerats av Parsons (1977) och Luhmann (1995) i sina systemteoretiska utgångspunkter.

Genom systemdifferentiering selekterar och avgränsar sig sociala system ifrån allt som inte kan hänföras till systemets funktion (Luhmann, 1995). Intern och omvärldsrelaterad komplexreducering är nyckeln till framgång och berättigad existens för ett socialt system (Luhmann, 1995). Det överlägsna målet för systemen är överlevnad och dessa måste sälla ut vad som angår dem och vad som inte angår dem, det vill säga, sätta gränser mot sin omgivning (Eriksen & Weigård, 2003, s.

³⁶ I ett europeiskt perspektiv är dock inte de nordiska länderna (inklusive Sverige) de länder som i forskning har befunnits vara mest "känsliga" för brott (Kivivuori, 2014, s. 295).

90). Habermas ser det moderna samhället vara indelat i två övergripande delsystem, marknadsekonomi och förvaltning, vilka har utdefinierats från livsvärlden, och i och med det även från den sociala integrationens logik (Carleheden, 1996, s. 95–98). Utdefinieringen har sin förklaring i skillnaderna i handlingskoordineringen av livsvärld respektive system. Det finns normalt en tydlig förståelseorienterad intention med handlingar i livsvärlden medan systemen samordnas genom konsekvenserna av handlingarna vilka kan vara helt annorlunda i relation till de intentioner som ligger bakom dem (Eriksen & Weigård, 2003).

Ett systemteoretiskt och funktionalistiskt perspektiv på samhället är att det består av en mängd sociala system som vart och ett har funktionen att etablera strukturer för en reducering av den komplexitet som den moderna samhällsutvecklingen för med sig (Luhmann, 1995; Eriksen & Weigård 2003, s. 90). I den här avhandlingen studerar jag ett specifikt fenomen, närmare bestämt polisanmälningar som tillhör *rättvisesystemet*. Polisanmälningarna tillämpas i skolor som tillhör *utbildningssystemet* vilket har en uppgift att tillsammans med *familjesystemet* (föräldrar och vårdnadshavare) samt *välståndssystemet* (socialtjänsten) måna om att barn inte utvecklas ogynnsamt. Hur det ena systemet agerar inför barns önskade handlingar kan påverka det andra systemets handlingsberedskap.

Komplexitet och sociala system

Begreppet komplexitet används i systemteoretiska teorier och är starkt relaterat till begreppet modernitet och samhällsvetenskapliga perspektiv på modern samhällsutveckling. Komplexitet kan förstås på flera olika sätt. Enligt Jönhill (1997, s. 89–94) kan begreppet förstås som motsatsen till enkel även om det är svårt att specifikt dra en gräns mellan när något går över till att bli enkelt. När ett system iakttas kan det uppfattas som mer eller mindre komplext utifrån betraktarens perspektiv. Alla system kan alltså förstås vara komplexa i någon grad. I systemteoretiska sammanhang är begreppet ofta förekommande och används i vid mening (a.a. s. 90). Det är även möjligt att översätta begreppet till ordning.

Sociala system ska förstås som en organiserad komplexitet vars existens bygger på att det har en specifik funktion att fylla. Sociala system arbetar ständigt för att fylla sin tilltänkta funktion och att bringa ordning i oordningen och att inte fyllas med oväsentligheter ifrån yttre påverkan. Detta gör systemet genom att vidmakthålla en lägre komplexitet än den som råder i systemets omvärld. System måste alltså kunna härbärgera en viss nivå av komplexitet för att överleva (Jönhill, 1997, s. 96). Det kräver att systemet återkommande arbetar med att reducera sin komplexitet till omvärlden i form av bestämda moment (a.a.). Komplexreduktion ska därmed förstås vara en aspekt av, men inte samma sak som att skapa ordning. Intern och omvärldsrelaterad komplexreduktion är nyckeln till framgång, överlevnad och berättigad existens för ett socialt system (a.a.). Sociala system måste således sälla ut vad som angår dem och inte. Ett sätt att hantera all komplexitet är att systemdifferentiera, det vill säga att dela upp i flera del-system inom de större systemen. Eftersom varje system existerar på grund av sin specifika funktion sker samordning inom och med andra system funktionellt rationellt. Med det menas att

systemhandlingar utgår från vilka effekter och följder handlandet ska ha utifrån kausalt relaterade relationer till andra system. Med utgångspunkt från Habermas resonemang om förvaltningsadministrationen som ett av två centrala delsystem i det moderna samhället förstår jag Skola, polis och socialtjänst vara tre olika delsystem inom förvaltningsadministrationen med uppgift att under styrning av politik och rättsreglering uppfylla kollektiva mål i praktiken.

Inom delsystemet Skola finns varje enskild skola som ytterligare ett delsystem. I de lokala delsystemen finns skolpersonal, barn och föräldrar som utifrån livsvärlden försöker koordinera sina handlingsintentioner genom kommunikation.

Livsvärld och kolonisering

Begreppet livsvärld har Habermas hämtat från Edmund Husserl (1859–1838) och fenomenologin. I livsvärlden finns förståelseorienterade intentioner med handlingar till skillnad från i och mellan systemen vilka samordnas genom konsekvenserna av handlingar. I systemen kan konsekvenserna av handlingar vara olika i förhållande till intentionerna som låg bakom dem (Eriksen & Weigård, 2003). I livsvärlden skapas människors mening och förståelse för varandra och fenomen. Samförstånd bygger på att vi har gemensam förförståelse för ett fenomen. Förståelsen består av tidigare erhållen kunskap och omedvetna självklarheter. Samförstånd handlar i grunden om social integration (samordning) vilket enligt Habermas sker i och med intentionell koordinering av handlingar genom kommunikation (Eriksen & Weigård, 2003, s. 86–100.)

Habermas skriver att den moderna samhällsutvecklingen fört med sig att systemen riskerar att kolonisera, tvinga sig på, människors livsvärld (Habermas 1981/1987, s. 547). Han för fram att det är en instrumentell rationalitet som koloniserar livsvärldar vilka då faller offer för det han kallar systemimperativ [systemuppmaning] (a.a.). Detta minskar utrymme för personligt engagemang och upplöser socialt ansvar. Det, skriver han, är en konsekvens av det moderna samhällets komplexitet där fler och fler system skapas för att hantera specifika funktioner. Det har även sin orsak i att styrmedierna pengar och makt genom modern förvaltning gjort att samhället inte längre organiserar sig efter sociala principer och traditioner utan efter systemens funktioner (Carleheden, 1996, s. 45; Eriksen & Weigård, 2003, s. 4; Habermas, 1981/1984, s. 101). Ytterligare ett exempel på kolonisering av människors livsvärld i det moderna samhället är enligt Habermas (1981/1987) förrättsligande genom utökad lagstiftning på flera av människors livsområden.

Livsområden som fungerar genom social samordning, på basis av värden, normer och förståelseprocesser måste enligt Habermas (1981/1987, s. 547) undvika att styrmedium omformuleras till principer för det aktuella livsområdet.

Institutionella styrmedier och kvasikoder

Systemhandlingar integreras genom det som Habermas benämner som styrmedier och kvasikoder (Carleheden, 1996). Det handlar nu inte om ett språk i vanlig

mening utan om ett standardiserat artificiellt språk vilket markerar systemets identitet och funktion. ”Språket” kan i vissa situationer ta över det naturliga språkets roll i livsvärlden och talas primärt inte av handlande subjekt (a.a. s. 46). I Habermas analys av det moderna samhället pekas pengar och makt genom rättslig reglering ut som styrmedier. Det förra som en följd av utvecklingen av kapitalistiska ekonomiska system och det andra som en konsekvens av omfattande administration vars olika delsystem har syftet att uppfylla kollektiva mål i praktiken. Den framväxande offentliga administrativa förvaltningsadministrationen ser Habermas utgöra ett av de två huvudsakliga delsystemen i det moderna samhället som på grund av skillnaderna i hur system och livsvärld koordinerar handlingar har utdefinierat statsförvaltningen från livsvärlden.

Även delsystem har systeminterna kvasikoder som kan ta över livsvärldens naturliga språk. Det har Habermas även uttryckt vara karaktäristiskt för det moderna samhället (Carleheden, 1996: Eriksen & Weigård, 2003). Kvasikoderna hjälper delsystemet i dess självreglerande process att sortera ut vilken information som rör dess funktion. I ett systemteoretiskt perspektiv på modern samhällsutveckling förändras samhället från att ha varit organiserat efter traditioner och sociala principer till att vara organiserat efter funktionella systemiska principer (Carleheden, 1996, s. 45; Eriksen & Weigård, 2003, s. 4; Habermas, 1981/1984, s. 101; Luhmann, 1995). En konsekvens av det är att människor till skillnad från att tidigare ha deltagit eller varit relevanta i ett eller två system under en livstid blir delvis relevanta i flera system parallellt.³⁷ Ett skolbarn och dess föräldrar är till del relevanta för delsystemet skola och för sitt familjesystem. Avhandlingens systemteoretiska analys genomförs med hjälp av följande något förenklade modell, i tabell 1.

Tabell 1. Delsystem med relaterade kvasikoder.

Funktion	Kunskap	Rättvisa	Välfärd	Kärlek
Delsystem	skola	polis	socialtjänst	familj
Kvasikod	<i>sant/falskt</i>	<i>lagligt/ inte lagligt</i>	<i>bra för barn/ dåligt för barn</i>	<i>älskad/ inte älskad</i>

Tabell 1 visar skolors kvasikod som är *sant/falskt* vilket är relaterat till utbildningssystemets uppgift, det vill säga att förmedla kunskap. Polisens kod är *lagligt/inte lagligt* vilket är relaterat till rättvisesystemets uppgift att bedöma om något är ett brott, och om det är ett brott är det systemets uppgift att finna den skyldige samt att åtala och döma denne. Socialtjänsten, som tillhör välfärdssystemet, har koden *bra för barn/dåligt för barn*. Till arbetsuppgifter inom socialtjänstens

³⁷ För en mer utförligt systemteoretisk beskrivning av individers relevans för flera system parallellt se Schirmer & Michailakis (2013) *The Lubmannian Approach to Exclusion/Inclusion and its Relevance to Social Work*.

sociala barn- och ungdomsvård hör att samla information om riskfaktorer som kan förklara ett barns problembeteende för att sedan identifiera skyddsfaktorer som kan påverkar barnets beteende i positiv riktning. Familjesystemets kod är *älskad/inte älskad* och tillhör i delar både offentliga funktionssystem och det privata.

I efterföljande kapitel redogörs för avhandlingens forskningsdesign.

4 Metod

Kritisk teoretisk ansats

Till skillnad från traditionell teori som uppfattar samhällskritik som subjektiv och ovetenskaplig, framhåller Habermas den kritiska teorins möjligheter (Eriksen & Weigård, 2003, s. 11). Med den kritiska ansatsen följer också uppfattningen att vetenskap inte är en neutral eller objektiv företeelse. Ansatsen kräver dock att forskaren tydliggör för läsaren vilka perspektiv som forskningsproblemet betraktas och studeras utifrån. I kapitel tre har jag behandlat delar av det som i sociologisk betraktelse utmärker komplexitet i modern samhällsutveckling vilket är ett av tre perspektiv som jag betraktar forskningsproblemet utifrån. Jag har vidare redogjort för ytterligare två perspektiv i västerländsk modern samhällsutveckling som jag använder i studien. Det ena perspektivet rör det offentliga organisering av social kontroll, med särskilt fokus på barns oönskade handlingar i skolor. Det andra ger perspektiv på ett framväxande högbrottssamhälle och en utvecklad känslighet för brott och våld i samhället.

Habermas hävdar att för att förstå sociala fenomen behöver vi skilja på och studera livsvärld och system (Carleheden, 1996, s. 57; Eriksen & Weigård, 2003, s. 86–100; Habermas, 1981/1987, s. 433). Habermas likställer kommunikation med handling – talhandling. Talhandlingar har dels syftet att säga något om sakförhållandet och dels syftet att generera en handling. Samförstånd bygger enligt honom i grunden på social integration (samordning) vilket kan ske genom intentionell koordinering av handlingar genom kommunikation (Eriksen & Weigård, 2003, s. 86–100). En ideal talsituation omfattar en gemensam tolkningsprocess där en uppfattning om ett fenomen delas av två eller flera subjekt (Carleheden, 1996, s. 28–30). Samhällsvetenskaplig forskning som har som mål att förstå social handling inrymmer forskningsfrågor utifrån människors mening och intentionalitet med sina handlingar. Inom sociologin framhålls att vi behöver studera människans (subjektets) meningsskapande för att kunna förstå handlingarna (Eriksen & Weigård, 2003, s. 17). Jag utgår från att rektorers handlande är rationellt och det blir då möjligt att urskilja handlingarnas mening genom rekonstruktion av det vetande som uttrycks av rektorerna som mänskliga subjekt.

Ett sätt att få kunskap om människors meningsskapande är att synliggöra hur uppfattningar och föreställningar om fenomen konstrueras (Fook, 2005). Det handlar om att synliggöra vad som för en människa upplevs som verkligt, det vill säga hur vi förstår verkligheten. Hur vi förstår ett visst fenomen bygger på vilken kunskap vi förvärvat om detsamma vilket kommer att påverka hur vi tänker kring det specifika fenomenet (Berger & Luckmann, 1979). Vår uppfattning om vad som är verkligt och "sant" konstrueras utefter kontext och erfarenheter. Vårt försanthållande om vad som är verkligt, hur vi tänker kring ett visst fenomen, i socialt samspel med andra, ligger till grund för meningsskapandet och våra handlingar. Det vill säga, den kunskap vi har om ett visst fenomen skapar mening för oss att handla i enlighet med vad vi tycker oss veta i relation till det aktuella fenomenet.

Vår sociala verklighet konstrueras både genom yttre system och genom inre mekanismer (Fook, 2005). Om den förväntade uppgiften för individer i ett specifikt system är att hantera ett visst fenomen behöver individerna förstå fenomenet på liknande vis. På så vis kan en gemensam livsvärld etableras. En viktig uppgift för en forskare kan därför vara att synliggöra om det finns flera samtidiga och olika konstruktioner av tillsynes liknande fenomen som kan försvåra möjligheten att en gemensam livsvärld skapas. Traditionellt analyseras människors livsvärld genom tolkningar av språkliga diskurser. I delstudie tre; analys av texter i *polisanmälningar*, respektive delstudie fyra; *intervjuer med rektorer*, har text tolkats och analyserats. Det som har analyserats är polisens faktiska, nedtecknade beskrivningar av händelseförlopp som lett fram till polisanmälningarna, samt rektorers faktiska uttalade beskrivningar av förhållningssätt till skolrelaterade polisanmälningar.

Avhandlingar inom socialt arbete som rör samhällets reaktioner inför barns brott fokuserar vanligen straffmyndiga barn i åldern 15–18 år samt mötet mellan behovslogik och rättslig logik.³⁸ Mitt avhandlingsprojekt har både likheter och olikheter i relation till tidigare avhandlingar i socialt arbete om myndigheters reaktioner inför barns brott. Den praktik som studeras här finns inom Skolan som institution och skolor som delsystem och inte på socialkontor eller i domstolar. De som intervjuats är pedagoger (rektorer) och inte socialarbetare. De individrelaterade dokument och registerdata som studerats är polisanmälningar ur polisens anmälningsrutin, RAR och inte akter ur socialtjänstens journalföringssystem. De juridiska dokument som i huvudsak har studerats är lag, förarbeten och läroplaner för formell styrning av Skolans verksamhet och inte för socialtjänstens verksamhet.

Habermas skriver att samhällsvetenskaplig forskning som har som mål att förstå social handling behöver frigöra sig från ensidigt positivistiska och ensidigt hermeneutiska ansatser och metoder (Habermas, 1970/1994). Genom att använda både förklarande och tolkande metoder blir det enligt honom möjligt att bättre förstå individens intentioner och meningsskapande (a.a.). Det är en syn på samhällsvetenskaplig forskning som också präglat mitt val av forskningsdesign med utgångspunkt från ett pragmatiskt förhållningssätt.

³⁸ Jmf. Svensson, 2006 och Tärnfalk, 2007.

En pragmatisk forskare rekommenderas att acceptera både en existerande verklighet och den som skapas i människans sinne (Creswell, 2013, s. 28; Tashakkori & Teddlie, 1998). Det finns ingen allmängiltig uppfattning om vad ett pragmatisk vetenskapsfilosofiskt förhållningssätt är (Baert, 2003, Creswell, 2013, s. 28). Jag ska dock förmedla vad mitt förhållningssätt inneburit för det metodologiska angreppssättet i den här avhandlingen. Avhandlingens empiri består av fyra delstudier och förhållningssättet har fått betydelse för mina metodologiska val i reflexiv mening. Det vill säga, att flera metoder och olika former av empiriskt underlag har använts för att belysa ett och samma fenomen. Vidare har även analys och resultat från en delstudie fått påverka valet av metod och empiriunderlag i efterföljande delstudie.

Pragmatism och mixed methods

I Cambridge Dictionary (2016) förmedlas innebörden av begreppet pragmatism: "Pragmatism; the quality of dealing with a problem in a sensible way that suits the condition that really exist rather than focusing fixed themes, ideas or rules." Powell, (2001, s. 884) gör ett försök att urskilja det pragmatiska från det rena positivistiska och från det anti-positivistiska perspektivet i synen på vetenskap. Med stöd av den pragmatiska filosofen John Dewey skriver Powell (2001) att för en pragmatiker är vetenskap inte att finna sanningen eller den så kallade essensen (ontologin) utan att "störta" den. I stället för att ha som mål att avslöja det "verkliga" innebär ett pragmatiskt vetenskapsfilosofiskt förhållningssätt att försöka vinna en sorts förståelse som är nödvändig för att ta itu med problem när de uppstår (a.a.). Metodologiskt förhåller sig en pragmatisk forskare positiv till att använda både kvalitativa och kvantitativa metoder för att uppnå en sådan förståelse. Pragmatism anses också vara grunden för utvecklingen av den så kallade mixed methods-forskningen (Creswell & Plano Clark, 2011; Tashakkori & Teddlie, 1998; 2003;). En pragmatiker avvisar det dikotomiska förhållningssättet mellan positivism och anti-positivism när det gäller metoder och kunskapsteori och ser sig inte vara bunden till något särskilt vetenskapsfilosofiskt system (a.a.; Creswell, 2013, s. 28). Creswell (2013, s. 28–29) skriver att ett pragmatiskt vetenskapsfilosofiskt förhållningssätt innebär att just välja metoder som bäst anses passa forskningsproblemet i sin sociala, historiska och politiska kontext. En pragmatisk epistemologisk syn innebär att använda forskningsverktyg som kan reflektera både deduktiva (objektiva) och induktiva (subjektiva) "bevis" (Creswell, 2013, s. 37). Det pragmatiska förhållningssättet och bruket av flera metoder har för mig inneburit en abduktiv forskningsprocess, det vill säga en växelverkan mellan tidigare forskning, teori och empiri.

Tillvägagångssätt och urval

I det här avsnittet redogör jag för forskningsprocessen, det vill säga hur jag planerat och genomfört de fyra delstudierna och hur de hänger samman. Eftersom jag har haft avsikten att studera och skilja mellan livsvärld och system har jag genomfört analyser av empiri på olika nivåer. Det har medfört ett användande av olika forskningsmetoder som anpassats efter empiriskt material. Jag har använt mig av både förklarande och tolkande metoder och i analyserna har jag tagit hänsyn till polisanmälningarnas faktiska, historiska och politiska kontext. Avhandlingens empiri består av fyra delstudier varav tre har genomförts med hjälp av kvalitativa metoder och en med kvantitativ metod.

Delstudie 1

I delstudie ett söktes svar på avhandlingens första frågeställning: Hur regleras tillämpning av polisanmälningar i grundskolan? Det handlar om att få fram kunskap om studieobjektets juridiska kontext.

Genom att samla in empiriskt material av lag och andra styrdokument för formell styrning av Skolans verksamhet avgränsat till perioden 1962–2010 kunde jag med hjälp av dokumentanalys söka kunskap om den formella styrningens historiska och faktiska kontext. Avgränsningen av studerade dokument har gjorts med hänsyn tagen till de tre tillfällen då skollagen reformerats med start från och med den obligatoriska grundskolans inrättande 1962. Dokumentanalysen innefattar skollagen 1962:319, 1985:1100 och 2010:800. Övriga styrdokument som studerats är propositioner relaterade till de tre skollagsreformerna, Prop.1962 nr 136, Prop.1985/86:10, Prop. 2009/10:165 samt läroplaner som reglerat skolors verksamheter under den studerade perioden; Lgr62, Lgr69, Lpo80, Lpo94 samt Lgr11. För att underlätta läsning av den stora mängden dokument som urvalet medförde upprättade jag en tabell innehållande begreppen; polis, (ja/nej) hot/våld, (ja/nej) ordningsproblem/ordningsregler (ja/nej). I tabellen sorterade jag in meningar ur dokumenten och erhöll på så sätt kunskap om förekomst och frånvaro av särskild reglering kring skolrelaterade polisanmälningar i grundskolan.

Delstudie 2

I delstudie två söktes svar på avhandlingens andra och tredje frågeställning. I vilken omfattning förekommer skolrelaterade polisanmälningar i tio kommuner i Stockholms län, åren 2000–2010? Finns systematiska skillnader mellan skolor som gör polisanmälningar och vilka är i så fall de?

Inledningsvis vände jag mig till Brottsförebyggande rådet, BRÅ, som är den myndighet i Sverige som analyserar och publicerar officiell brottsstatistik. BRÅ visade sig inte ha någon särskild rutin för att registrera eller söka efter skolrelaterade anmälningar i sina register. De gör uppskattningar av skolrelaterat våld bland barn utifrån statistik om anmäld utsatthet för misshandel i åldersgruppen 7–14 år utifrån kunskap om dag och år för brottet. Men det innebär alltså att det inte var möjligt att avgöra exakt var brotten skett. Jag vände mig därför till polismyndigheten i

Stockholms län med en förfrågan om att erhålla data ur deras anmälningsrutin, RAR. Studien prövades och godkändes dels av etikprövningsnämnden i Linköping och dels av polismyndigheten i Stockholms län. Jag gjorde ett stratifierat urval av polisanmälningar med utgångspunkt från ekonomisk status på kommunnivå för åren 2000–2010. Det betyder att jag efter att ha definierat medelinkomstnivån i Stockholms läns 26 kommuner (låg-, medel- och hög medelinkomst) gjorde ett slumpmässigt urval av tio av kommunerna. Förutom avgränsning i antalet kommuner och kommuners medelinkomstnivå avgränsades polisanmälningarna till misstänkt person 7–14 år och brottsrubriceringarna misshandel, ofredande, olaga hot och förolämpning. Kompletterande statistik inhämtades från Statistiska Centralbyrån om medelinkomst i kommunerna (SCB, 2011a) samt det totala antalet födda barn i de tio kommunerna för undersökningsperioden (SCB, 2011b). Från Brottsförebyggande rådet inhämtades statistik om anmälda misshandelsbrott bland barn 7-14 år i de tio utvalda kommunerna för undersökningsperioden (BRÅ, 2016). Vidare inhämtades data från Skolverkets internetbaserade resultat- och kvalitetsinformationssystem (SIRIS, 2016) om betygsresultat i skolorna i de utvalda kommunerna i förhållande till elevsammansättning, föräldrars utbildningsnivå, andelen nyinvandrade, andelen pojkar och andel med utländsk bakgrund.

Polisen visade sig inte heller ha någon särskild rutin för att registrera skolrelaterade polisanmälningar. Jag tog därför hjälp av en analytiker vid polismyndigheten i Stockholm som med hjälp av ett urval av skolrelaterade begrepp, som jag i förväg valt ut, sökte efter anmälningar. Förutom begreppet skola valde jag gymnastiksal, korridor, skåphall, matsal, klassrum, fotbollsplan och skolgård. Polisens analytiker kontrollerade varje polisanmälan varpå antalet polisanmälningar som till slut kunde analyseras blev 1 239 stycken. Datamaterialet erhöles i en Excellfil med anmälningsnummer, födelseår och månad för misstänkt person, samma information om brottsoffren samt månad för upprättandet av polisanmälan. I övrigt erhöles den misstänktes och offrets kön, brottsrubricering, kommun och brottsplats. All information var anonymiserad men varje brottsmisstänkt barn hade en unik sifferkombination vilket gjorde det möjligt se om det fanns barn som förekom flera gånger i materialet för den studerade perioden. Polisernas noteringar av själva brottsplatsen (det vill säga skolorna) var bristfälliga. Ibland hade skolans namn skrivits in, men i flera anmälningar fanns inte skolans namn noterat eller var felstavat eller saknade adress. Med utgångspunkt från den information som framgick av polisens data sökte jag kompletterande information om skolorna med hjälp av Internet och genom att ringa till kommunernas utbildningsförvaltningar. Förutom beskrivande statistik analyserades materialet i delstudie två med hjälp av korrelationer och multivariat regressionsanalys på skolnivå för att kunna urskilja eventuella samband och sambandens styrka mellan antalet anmälningar och variabler på skolnivå så som föräldrars utbildningsnivå, andel barn med utländsk bakgrund,³⁹ meritvärde, andelen pojkar och socioekonomisk status i respektive skola

³⁹ Definitionen här avser Skolverkets definition vilken är: personer som är födda utomlands och personer som är födda i Sverige vars båda föräldrar är födda utomlands.

med utgångspunkt från medelinkomst i kommunerna. De statistiska beräkningarna gjordes tillsammans med sociolog fil. dr. Anders Kassman vid Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Med hjälp delstudie två fick jag en bild av anmälningspraktiken. På den nivå av data som analyserats var det dock inte möjligt att läsa någon beskrivande text om vad som hänt och vad som föregått polisanmälningarna. För att kunna komma ytterligare närmare praktiken gjorde jag ett slumpmässigt urval ur de skolrelaterade polisanmälningarna i syfte att kunna studera och analysera text i anmälningarna.

Delstudie 3

I delstudie tre söktes svar på avhandlingens fjärde frågeställning: Vilka motiveringar för att göra en polisanmälan framträder i texter i polisanmälningar?

Ur den databas jag upprättat med anledning av delstudie två, gjorde jag ett slumpmässigt urval av 30 procent av de 1 239 anmälningarna i Excel. Jag sände sedan listan på anmälningsnumren, som var 343 stycken till antalet, till analytikern på polismyndigheten och kunde, efter ytterligare en etisk prövning hos polismyndighetens juridiska avdelning, hämta papperskopiorna. All personrelaterad information i anmälningarna raderades.

Jag läste och sorterade in anmälningarna i Excel utefter anmälare vilket visade att rektorer och biträdande rektorer hade stått för över hälften av anmälningarna. Därefter läste och sorterade jag anmälningarna på nytt men med utgångspunkt från vilka motiveringar som låg till grund för respektive anmälan. Ett större antal beskrivande texter visade sig vara så kortfattade att det inte gick att se några motiveringar till anmälningarna. Ett exempel på det är anmälan nr 240 som framgår i artikel tre: ”Enligt inkommen telefax anmäler X-skolan en elev för misshandel av de två målsägandena. Enligt faxet blev bägge träffade av knytnävsslag. Okända skador.” (nr 240). Antalet analyserbara texter efter bortfall blev 110 stycken.

Den texttolkande analysen gjorde jag med hjälp av kvalitativ manifest innehållsanalys med inspiration av Graneheim & Lundman (2004) för att få kunskap om motiveringarna till polisanmälningarna. Exempel på analyschema visas i tabell 2.

Tabell 2. Exempel på analyschema i delstudie tre (Vainik, 2016a s. 67).

Meningsbärande text (Skola)	Kondenserad meningsenhet	Kod	Huvudkategori
När samtal inte hjälper måste jag vidta andrahandsåtgärder, varför jag nu gör polisanmälan gällande missfirmelse mot tjänsteman, och hoppas att man från polisens håll kan vidta åtgärder som kan få ett slut på detta beteende. Väl medveten om pojkens låga ålder, 9 år, förstår jag att det blir de sociala myndigheterna som får göra en insats. Jag vill ändå på detta sätt göra en tydlig markering att vi som lärare inte finner oss i detta på arbetsplatsen.	Samtal hjälper inte. Hoppas polisen kan vidta åtgärder som kan få ett slut på detta beteende. Pojkens låga ålder. Sociala myndigheter får göra en insats.	Hopp om att polisiära åtgärder och insatser från socialtjänsten ska förändra pojkens beteende.	Något måste göras

Måluppfyllelse och kvalitet i en studie kan beskrivas utifrån nivån av trovärdighet och tillförlitlighet (Malterud, 2001, s.483). Det kan göras genom att vara tydlig med hur forskningsprocessen framskridit. I artikel tre använder jag citat, redovisar tydligt hur jag gjort mitt urval och beskriver hur jag kodat mitt material i analysen. Källan till materialet är också relevant, autentisk och ursprunglig vilket är ett underlag för validitet. En utmaning med att studera skriftliga källor är att dokumenten kan bygga på tolkningar av upphovsmannen. Polisanmälningarna som studerats är upprättade av tredje part. En anmälare har berättat om en händelse som nedtecknats och etiketterats med en brottsbestämning av en polis. Dokumenten är trovärdiga i den meningen att det inte finns någon misstanke om att den mottagande polisen hittat på historierna. Dokumenten är representativa för syftet att ligga till grund för att studera skolrelaterade polisanmälningar eftersom de är hämtade direkt ur polisens anmälningsrutin. Däremot är anmälares uppgifter subjektiva och det kan finnas flera upplevelser och förståelser av de händelseförlopp än de som jag uppfattat i polisanmälningarna.

Av delstudie tre framkom att skolors rektorer och biträdande rektorer var anmälare i mer än hälften av polisanmälningarna. För att komma anmälningspraktiken ännu närmade behövde jag få kunskap om rektorernas förhållningssätt till polisanmälningar vilket ledde fram till delstudie fyra.

Delstudie 4

I delstudie fyra söktes svar på avhandlingens femte frågeställning; Vad sägs av rektorer vara avgörande för att fatta beslut om att göra en polisanmälan?

För att förstå en människas livsvärld och få dennes beskrivning av sina erfarenheter och syn på ett visst fenomen är det lämpligt att använda sig av den kvalitativa forskningsintervjun (Kvale & Brinkmann, 2012, s.15;17). Jag beslutade mig för att göra intervjuer och valde mellan fokusgruppsintervjuer och enskilda intervjuer. Två erfarenheter från min tid som kurator då jag hade kontakter med flertalet rektorer gjorde att jag valde bort fokusgruppsintervjuer. Den första var erfarenheten av att rektorer var mycket svåra att få tillträde till. Den andra var att rektorer i sin profession är vana att "hålla" i ordet. Jag bedömde därmed att det skulle vara för stor utmaning för mig att del samla flertalet rektorer till ett och samma tillfälle och dels hålla en fokusgrupp med så starka professioner. Jag beslöt mig för att genomföra enskilda halvstrukturerade intervjuer med 15–20 rektorer. Intervjuerna är så kallade elitintervjuer. Sådana karaktäriseras av att respondenten är expert på sitt område och oftast har en inflytelserik position samt att intervjupersonen kan vara svåråtkomlig (Kvale & Brinkmann, 2012, s. 163). Det blev en utmaning att få kontakt med rektorer som ville medverka i studien. Med hjälp av e-postkontakt till samtliga rektorer i de 158 skolor som fanns i det statistiska materialet från polisens anmälningsrutin frågade jag om medverkan i min intervjustudie. Utfallet av förfrågan var åtta svar från rektorer som alla avböjde att delta i studien.

Inom ramen för en kurs i kvalitativ metod genomförde jag en pilotstudie med två rektorer som jag erhöll via personliga kontakter. Avsikten var att utvärdera intervjuguiden. En av de rektorerna blev sedan en "gate keeper" som kunde förmedla kontaktuppgifter till andra rektorer till mig. Urvalet av rektorer är således ett så kallat snöbollsurval. Jag begränsade antalet intervjuer till 17 stycken eftersom jag upplevde att jag uppnått mättnad i informationsflödet. Intervjuerna har analyserats med inspiration från Graneheim & Lundmans (2004) manifesta innehållsanalys. Intervjuerna har först transkriberats och lästs två gånger för att jag skulle få en känsla för materialet. Rektorernas konkreta utsagor sorterades efter intervjuguidens teman som sedan jämfördes för att åskådliggöra likheter och skillnader. Likt analysarbetet i delstudie tre togs meningsbärande text ur citat som sedan kondenserades med målet att få fram det essentiella i texterna. Se exempel på analyschema för delstudie fyra, tabell 3.

Tabell 3. Exempel på analyschema för delstudie fyra (Vainik, 2016b, s. 160).

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod	Huvudkategori
Att markera att samhället har regler och dom reglerna måste vi alla följa och det gäller dig med även om du bara går i femman. Att få barnet att förstå att det finns system i världen och dom måste jag [barnet] leva efter och jag [barnet] kan inte ta mig vilka friheter som helst . Inte ens om jag fått en diagnos [ADHD] som talar om att jag [barnet] är på ett visst sätt (R5c6).	Att markera att samhället har regler och dom reglerna måste vi alla följa . Att få barnet att förstå att det finns system i världen. jag [barnet] kan inte ta mig vilka friheter som helst .	Att markera att samhället har regler och dom reglerna måste vi alla följa .	Markering

De kondenserade texterna kodades för att få en beskrivning av textens innehåll. En sortering av och jämförelse mellan koderna gjordes och en huvudkategori av argument för att göra polisanmälningar framträdde, som benämndes *Markering*. Huvudkategorin delades in i underkategorier utifrån rektorernas beskrivning av markeringens riktning.

Forskarens bakgrund påverkar forskningsperspektiv, vilka slutsatser som kommer dras, hur och vad som studeras i en studie (Malterud, 2001, s.484). Min egen position vid tillfället för studiens genomförande var att jag hade erfarenhet av att ha arbetat hos polismyndigheten med just hot och våld bland barn. Med genomförandet av de tre första delstudierna hade jag dessutom fått ytterligare förståelse om den rådande anmälningspraktiken. Under själva intervjuerna har jag försökt att med hänvisning till min förståelse inte avbryta och inte styra intervjupersonernas resonemang. Även om intervjuerna styrts av teman har jag

försökt formulera inledningsfraserna öppet som till exempel: Kan du berätta för mig...?

Under intervjuer, transkribering och analys har materialet flera gånger överraskat mig. Till exempel i frågan om hur rektorer och skolor måste hantera relationer med föräldrar och hur olika rektorerna faktiskt förhåller sig till barns önskade handlingar i praktiken. Min förvåning har jag tagit för intäkt att jag har haft ett öppet sinne och analyserat data på ett tillförlitligt sätt. När intervjumetoder används behöver forskaren vara på det klara med att det som respondenterna förmedlar om sina handlingar i en viss situation inte behöver stämma överens med hur denne handlar i en faktisk situation. Intervjustudien hade föregåtts av delstudie tre i vilken jag hade genomfört en innehållsanalys av texter i skolrelaterade polisanmälningar. Efter analys av intervjurest resultaten fann jag överensstämmelser med rektorernas beskrivningar och beskrivningar av händelseförlopp i polisanmälningarna vilket kan tala för en viss överförbarhet av resultaten.

Etiska överväganden

Att bedriva etisk forskning innebär att reflektera över och ta hänsyn till balansen mellan nyttan av den kunskap som forskningen kan generera och hur en studies genomförande kan påverka människors integritet (Vetenskapsrådet, 2011). Det finns flera moment i forskningsprocessen som kräver eftertanke av etisk natur. I det här avsnittet redogör jag för de etiska aspekter som blev en del av mitt avhandlingsarbete.

Inför delstudie två, som rör det första urvalet av polisanmälningar ur polisens anmälningsrutin har två etiska prövningar gjorts innan det blev möjligt att tillsammans med analytikern vid polismyndigheten i Stockholms län börja söka efter skolrelaterade anmälningar. En prövning gjordes hos den regionala etikprövningsnämnden i Linköping (Dnr. 2011/209–31). Ytterligare en prövning gjordes hos polismyndighetens juridiska avdelning (Dnr. aa–187–53605–2011). Data som bearbetats på registernivå erhöles avidentifierad, det vill säga helt utan personrelaterad information. I artikeln har jag även valt att avidentifiera kommuner och skolor för att undvika igenkänning. Allt datamaterial har förvarats i en dator med kodnyckel som bara jag har haft tillgång till.

Inför delstudie tre, den texttolkande analysen av text i pappersversioner av polisanmälningar tog jag ytterligare en kontakt med polisens juridiska avdelning för en etisk bedömning. All personrelaterad information, uppgifter om skolor och kommuner har anonymiserats i pappersversionerna. I de fall det har förekommit förnamn i originaltexterna har de bytts ut till bokstäver. Polisanmälningarna har i det avidentifierade skicket förvarats i ett kassaskåp som bara jag har haft tillträde till.

Inför intervjuerna med rektorer i avhandlingens sista och fjärde delstudie gjorde jag en kompletterande prövning hos etikprövningsnämnden för 15–20 intervjuer (Dnr. 2013/307–31). Etiskt genomförd forskning ska bland annat bygga på en tydlighet om studiens syfte, sekretess, anonymitet, konfidentialitet och utrymme för självbestämmande (Hewitt, 2007; Vetenskapsrådet, 2011). Varje rektor som

intervjuats har med hänvisning till informationskravet erhållit en skriftlig förfrågan om att medverka i studien. I e-postbrevet förmedlades i vilket syfte studien skulle genomföras, förfrågan om rektorernas samtycke till att delta och frågan om anonymitet (i bilaga). Vidare efterfrågades tillstånd om att spela in intervjun och information gavs om att intervjuerna enbart skulle komma att användas i forskning inom ramen för min doktorsavhandling och att de inspelade intervjuerna skulle komma att raderas efter det att transkribering hade gjorts. För att intervjupersonerna skulle känna sig bekväma i intervjusituationen fick de välja plats för intervjun vilket i 15 fall av 17 blev deras rum på den skola de arbetade.

I nästkommande kapitel presenteras en sammanfattning av avhandlingens fyra delstudier.

5 Resultat

Sammanfattning av fyra delstudier

Delstudie 1

Use of school-related police reports involving minors in Sweden: in accordance with the principle of the best interest of the child?

Med delstudien är avsikten att uppfylla två syften. Det ena är att beskriva och analysera hur det svenska skolsystemet fungerar i relation till polisen vid tillfälle av ordningsproblem och kränkande behandling bland skolbarn 7–14 år. Det andra syftet är att diskutera skolrelaterade polisanmälningar som ett sätt att reagera på ordningsproblem och kränkande behandling bland barn i grundskolan i relation till Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, artikel 3 p.1, principen om barnets bästa.⁴⁰ Utgångspunkten i studien har tagits med hänvisning till tidigare forskning om ungdomsvåldets utveckling i Sverige och ökningen av skolrelaterade polisanmälningar rörande misshandel från 1980-talet (Estrada, 1999). Ytterligare en utgångspunkt i delstudien är Justitieombudsmannens, JO, direktiv rörande skolrelaterade polisanmälningar (Dnr. 352–1998). Av direktivet framgår att det primärt är skolors uppgift att hantera ordningsproblem som sker i skolan och inte rättsväsendets, när barn är under 15 år. Om skolpersonal misstänker att ett barn riskerar att utvecklas ogynnsamt genom att begå handlingar som skadar andra ska en anmälan från skolan göras till socialtjänsten. Om en polisanmälan trots ett barns låga ålder ändå görs får anmälan inte uppfattas som en sanktion mot barnet, särskilt om det brottsmisstänkta barnet är under 12 år. Vidare skriver JO att en skolrelaterad polisanmälan mot ett barn under 12 år sannolikt kan vara ett brott mot konventionen om barnets rättigheter artikel 3, principen om barnets bästa. I delstudien söks svar på följande frågor; finns information om effekterna av skolrelaterade polisanmälningar? Framträder någon politisk viljeyttring i de

⁴⁰ Skollagen 1962:319; Prop.1962 nr 136; skollagen 1985:1100; Prop.1985/86:10; skollagen 2010:800; Prop. 2009/10:165, Lgr62, Lgr69, Lpo80, Lpo94 samt Lgr11).

studerade dokumenten som kan förklara en ökning av skolrelaterade polisanmälningarna? Hur responderar en tillämpning av skolrelaterade polisanmälningar med principen om barnets bästa?

Studien bygger på en dokumentanalys och de dokument som studerats innehåller skollag, relaterade propositioner och läroplaner för grundskolan för perioden 1962–2010. Avgränsning har gjorts med början för inrättandet av den obligatoriska grundskolan och relateras utöver det till de tre större reformerna av skollagen fram till och med 2010. Utöver det har socialtjänstlag, polislagen, brottsbalken, förvaltningslagen, föräldrabalken och FN:s konvention om barnets rättigheter studerats⁴¹.

Resultatet av delstudie ett antyder att skolrelaterade polisanmälningar bland barn 7–14 år, med hänvisning till hur lagtext och övriga styrdokument är formulerade, leder till en administrativ kedja av rapportering om barns problematik mellan myndigheterna skola, socialtjänst och polis. För att få svar på varför polisanmälningar görs och vilka effekter de kan ha, krävs fortsatt forskning. Någon politisk viljeyttring i undersökta styrdokument för Skolan som skulle kunna uppmuntra eller reglera tillämpning av polisanmälningar vid tillfälle av hot, våld, ordningsproblem eller kränkande behandling bland barn i grundskolor finns inte. Hot och våld är begreppsligt helt frånvarande i texterna. Eftersom hot och våld inte ens nämns, nämns inte heller vad skolor kan eller får göra om sådant sker. Begreppet kränkande behandling är dock ett begrepp som får utökad uppmärksamhet i texterna från 1980-talet och framåt. Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet formuleras även skyldigheter för Skolan att förebygga och åtgärda och kompensera barn som utsatts för kränkande behandling i sin skola. Vad gäller skolrelaterade polisanmälningar i relation till FN:s barnkonvention om principen om barnets bästa framträder en komplex bild. De stater som ratificerat Barnkonventionen är skyldiga att reagera på och förebygga alla former av psykiskt och fysiskt våld, skada och övergrepp på barn. När det handlar om våld i skolor är det ett faktum att barn kan utsätta andra barn för våld (Barnrättskommittén, 2011, s.11). Komplexiteten ligger då i att rätten till skydd även omfattar det barn som utsätter andra barn för hot och våld och att också det barnet enligt konventionen ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet (Barnkonventionen, artikel 40 p.1).

Skollagstiftningen är en mållagstiftning vilket leder till att varje skolas rektor har handlingsfrihet i ledningen av sin skola. Slutsatsen är att rektorer och lärare lämnas att utifrån sin personliga uppfattning avgöra om och när en polisanmälan kan eller bör göras. Det ger i sin tur utrymme för skillnader mellan skolor i hur barns uppförandeproblem och ordningsproblem kommer att bemötas. Hur rektorer förhåller sig och fattar sina beslut i fråga om skolrelaterade polisanmälningar är en fortsatt forskningsfråga.

⁴¹ Socialtjänstlagen (2001:453) polislagen (1984:387) brottsbalken (1962:700) förvaltningslagen (1986:223) föräldrabalken (1949:381) och FN:s konvention om barnets rättigheter artikel, 3, 19 och 40.

Delstudie 2

Police-Reported School-Violence among Children below the Age of Criminal Responsibility in Sweden – Raised Sensitivity and Signs of Segregation

Med delstudie två är syftet att med utgångspunkt från socioekonomisk status på kommunnivå, analysera skolrelaterade polisanmälningar i Stockholms län för perioden 2000–2010 som rör misshandel, olaga hot, ofredande och förolämpningar bland barn 7–14 år. I relation till den systematiska insamlingen och analysen av data görs också en översikt om politiska förändringar som rör samverkan mellan polis, skola och socialtjänst. Utgångspunkten i studien har tagits med hänvisning till tidigare forskning om en ökad känslighetskultur för våld och brottslighet i Sverige och Europa (Estrada, 2001; Kivivuori, 2014, p. 290). Kännetecknande för en sådan kultur är bland annat att rädslan för att bli utsatt för brott normaliseras samt att allmänheten tenderar att uppgradera vardagskonflikter till brott (Garland, 2001; Garland, 2013). I delstudien söks svar på följande frågor; Hur många skolrelaterade polisanmälningar som rörde brottsmisstänkta barn i åldern 7–14 år gjordes i tio kommuner i Stockholms län under perioden 2000–2010? Finns det tecken på förändringar i typer av incidenter som rapporterats? Finns det systematiska skillnader mellan skolor med fler och färre rapporterade incidenter?

Studien bygger på kvantitativa analyser av 1 239 polisanmälningar ur stockholmspolisens anmälningsrutin, RAR, bland barn 7–14 år, i 158 grundskolor, och resultatet visar att antalet polisanmälningar ökar över tid, se diagram 2.

Diagram 2. Frekvens av antalet skolrelaterade polisanmälningar per 1000 barn i tio kommuner, mellan åren 2000–2010, inklusive brotten; misshandel, olaga hot, ofredande och förolämpning. De brottsmisstänkta barnen är mellan 7–14 år. (N = 1239) (Vainik & Kassman, s. 19–20)

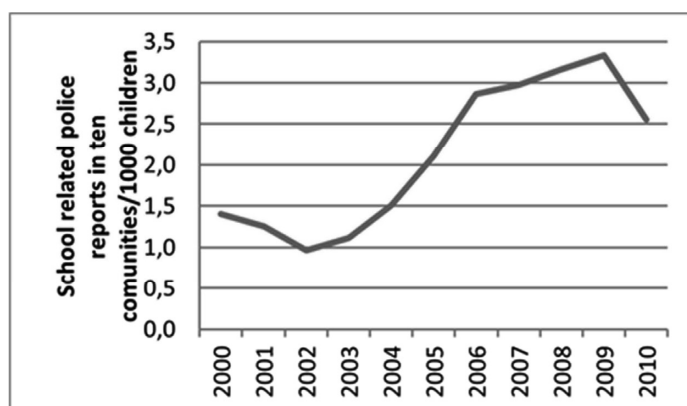

Diagram 2 visar att antalet polisanmälningar ökar kraftigt mellan år 2002 och år 2009 för att sedan minska något. Misstänkt misshandel var det vanligast förekommande rapporterade incidenten (63 procent). I 81 procent av anmälningarna var misstänkt gärningsman en pojke, och i 14 procent en flicka. I 5 procent av anmälningarna var gärningsmannen okänd. Brotten ofredande och förolämpning dominerades av flickor. Analyserna visade inte på några skillnader i vilken brottstyp som anmälades över tid.

Genom specifika identifieringskoder av barnen blev det möjligt att räkna ut om och hur många gånger respektive barn har rapporterats som brottsmisstänkt. Det visade sig att av 1 239 barn var ca 200 stycken rapporterade mer än en gång under de studerade elva åren. Två pojkar hade rapporterats sju gånger. En av dessa pojkar begick en oönskad handling i skolan som polisanmälades när han var sju år. Alla incidenter och anmälningar kunders relateras till en och samma skola. Vanligast var dock att de barn som förekom i flera polisanmälningar var tolv år vid första anmälningstillfället och att följande fyra, fem eller sex anmälningarna gjordes när barnet var 14 år gammalt. Det finns också exempel på att barn som förekommer som misstänkta gärningsmän i fler polisanmälningar har anmälts från olika skolor.

Analyserna visar systematiska skillnader mellan skolor i olika områden. Genomsnittligt meritvärde i skolorna förklarar det mesta av variansen. Lågt meritvärde i en skola betyder fler polisanmälningar. Det syns också skillnader mellan olika skolformer, se tabell 4.

Tabell 4. Antal polisanmälningar fördelade över skolformer år 2000-2010 (Översatt från Vainik & Kassman, s. 23).

Skolform	Antal skolor	Antal anmälningar	Antal barn/år	Antal anmälningar /år/1000 barn
Kommunala	122	996	45 325	2.0
Friskolor	25	76	7 621	0.9
Resursskolor	11	92	173	48.3
Okänd	-	75	-	-
Total	158	1239	53 119	

Av tabellen framgår att polisanmälningar görs mer sällan i friskolor än i kommunala skolor medan resursskolorna anmäler i betydligt högre omfattning per 1000 barn än både friskolor och kommunala skolor.

Under den studerade perioden sker en förändring i polisens arbete som gör att myndigheten inte prioriterar det förebyggande arbetet i skolorna. Det sker även politiskt initiativ för förtydliganden i socialtjänstlagen, polislagen och skollagen om krav på samverkan mellan respektive myndighet när barn misstänks riskera att utvecklas ogynnsamt (Prop. 2002/03:53: Socialstyrelsen, 2006). Ett av resultaten blev ett närmare samarbete mellan skola och socialtjänst på kommunal nivå i

resursskolor. Även polisen och skolan fick senare under perioden, ett förnyat samarbete på regional nivå under genom att så kallad "kontaktpolisverksamhet" (POA480 5788/06; Kontaktpolis, 2010; RPS, 2010:4). Under perioden uppmuntrades skolor av den lokala polisen och av preventionssamordnare, i skriftliga dokument, att polisanmäla brott. Utvärderingen av kontaktpolisverksamheten visade på en stor diskrepans i landet för hur väl verksamheten till slut utvecklades. I slutet av den studerade perioden poängterar utbildningsdepartementet i en utredning att Skolan inte har ett brottsförebyggande uppgift (SOU 2010:95).

Studiens resultat visar att bilden av tillämpningen av skolrelaterade polisanmälningar är föränderlig med en kraftig ökning och sedan en nedgång. Resultatet antyder även att tillämpningen har en viss socioekonomisk dimension då antalet polisanmälningar i skolor med lågt meritvärde, skolor särskilt anpassade för barn med sociala- och inlärningsproblem, är betydligt fler än i andra skolor och det gäller särskilt för pojkar i 13-årsåldern. Vidare finns en antydning att de politiska och polisära initiativen kan ha påverkat anmälningsfrekvensen i Stockholms län, men inte på vilket sätt.

Delstudie 3

Mobbning, kränkning, eller brott? Konstruktioner och hantering av barns oönskade handlingar i den svenska grundskolan

Med delstudie tre är syftet att diskutera svenska grundskolors hantering av barns oönskade handlingar genom polisanmälningar. Det görs med hjälp av att undersöka och analysera om och hur det talas i skolrelaterade polisanmälningar avseende barn under 15 år, vars oönskade handlingar konstruerats som brotten misshandel, olaga hot, ofredande och förolämpning. Utgångspunkten i studien har tagits med hänvisning till tidigare forskning om en ökad tillämpning av skolrelaterade polisanmälningar sedan 1980-talet (Granath, 1998; Estrada, 1999; Christie, 2005). Ytterligare en utgångspunkt är att det finns flera möjliga konstruktioner av barns oönskade handlingar i skolor, vilka alla kan innehålla våld, hot och förolämpningar. Handlingarna kan ingå i det som benämns vara mobbning, kränkning, diskriminering, arbetsmiljöproblem, en oriktig myndighetsutövning, ett socialt problem och ett brott. Samtliga konstruktioner kan relateras till specifika anmälningsförfaranden varav de flesta leder till att ansvar för att åtgärda eller kompensera för den oönskade handlingen läggs på den aktuella skolan. I studien betraktas polisanmälan ha en särställning i jämförelse med de övriga uppräknade anmälningsförfarandena, genom att dokumentera och peka ut ett barn som misstänkt brottsling. I delstudien söks svar på följande frågor; Vilka motiveringar till de upprättade polisanmälningarna framträder i anmälningstexterna? Vilka möjliga konsekvenser kan bruket av skolrelaterade polisanmälningar få i de yngre barngrupperna?

Studien har genomförts med hjälp av kvalitativ metod och texttolkande innehållsanalys av beskrivande text, så kallad fritext i 110 skolrelaterade polisanmälningar från tio kommuner i Stockholms län för åren 2000–2010.

Resultatet av delstudie tre visade att rektorer hade gjort polisanmälningar i större omfattning än föräldrar. Delstudien synliggjorde också tre kategorier av vuxnas motiveringar till att polisanmälningarna gjorts. Dessa är *misstro mot skolan*, *disciplinering*, och *något måste göras*. De anmälningar där misstro mot skolan framgick var det oftast föräldrar som stod som anmälare och barnen tillhörde de yngsta i materialet, 7–10 år. Misstron mot skolan grundades i typfallen om att föräldrar uppmärksammat skolan på att deras barn blivit utsatt för mobbning men utan att föräldrarna sett att det skett någon förändring:

Sju-åriga A:s mamma har varit med A i skolan eftersom två pojkar (i samma ålder) upprepade gånger: ”stukat hennes arm, kastat sten i hennes öra, sparkat henne i svanken och hotat att döda henne. A:s mamma berättar om en otrygg klass där skolledningen säger att det pågår en utredning om mobbning i klassen. Enligt A:s mamma blir inget bättre (nr 226).

Anmälningar som hade *disciplinerande* motiv tolkades ha både allmän- och individualpreventiva syften. Både rektorer och föräldrar var anmälare i den här kategorin:

Skolresa med båt. Det börjar regna och alla barn vill av båten på en gång och det blir trångt och rörigt. A puttar till B som då känner sig påhoppad och säger till A att ta det lugnt och visa hänsyn. Ordväxling utbryter och nu slår B ett paraply mot A varpå A slår B. A är mycket ångerfull men anmälaren (rektor) vill trots det polisanmäla händelsen då vi måste markera att knytnävsslag naturligtvis är förbjudet.

De disciplinerande anmälningarna har sitt ursprung dels i situationer där barn sinsemellan bråkat och ibland slagits. I den här kategorin framträder även beskrivningar av situationer som urartat mellan barn och vuxna i samband med att vuxna bett barn att ta av sig kepsen och sedan slitit av den, bett barn att lämna klassrummet, att lämna skolan eller blivit anvisad en sittplats som lett fram till barnen skriket skällsord, sparkats eller knuffat läraren.: ” (...) A anser att pojken gått över gränsen och att han som lärare inte ska behöva tåla att bli kallad sådana saker” (nr 132).

I kategorin av anmälningar, *något måste göras*, är både rektorer och föräldrar anmälare. Motiveringarna till anmälningarna har i typfallen sin grund i att ett barn under lång tid uppfattats vara hotfullt och våldsamt mot andra barn och mot vuxna och polisanmälan motiveras som ett sätt att få polisens uppmärksamhet, föräldrars uppmärksamhet och ibland även socialtjänstens uppmärksamhet. Skolperspektivet i

den här typen av anmälningar är att flera samtal med både barn och föräldrar om barnets beteende genomförts utan att någon förändring upplevts ha skett. Motiveringen hos föräldrar, vars anmälningar grupperats i kategorin *något måste göras*, är att det barn som slåss och bråkar med andra barn måste få hjälp och förhoppningen är att en polisanmälan ska leda till det: "Anmälaren uppger att hon gör anmälan för att hon tror att X behöver någon form av hjälp och vill att han ska få det." (nr 271).

En växande tillämpning av skolrelaterade polisanmälningar bland skolbarn under 15 år kan med hänvisning till de anmälningar som har *disciplinerande syften* förstås vara ett uttryck för en hårdnande attityd bland vuxna inför barns oönskade handlingar. Det tyder på en skillnad mellan juridiken och praktiken då lagstiftarens inställning är att barn som begär oönskade handlingar i första hand, förutom ett ansvar för vårdnadshavarna, är ett ansvar för socialtjänsten och inte för rättsväsendet. De polisanmälningar som gjorts med motiveringar som kategoriserats som *misstro mot skolan* samt *något måste göras* kan tolkas vara ett medel för kommunikation mellan sociala system som alla har en uppgift att verka för att barn som misstänks utvecklas ogynnsamt uppmärksammas. Kommunikationen med hjälp av polisanmälningar sker från skola via polis till familj, från familj via polis till skola, från skola via polis till socialtjänst och ibland från familj via polis till socialtjänst.

Delstudie 4

Fostran till rättskänsla?

Education to achieve a Sense of Justice?

Med delstudie fyra är syftet att med en socialkonstruktivistisk ansats beskriva och analysera 17 rektorers förhållningssätt till polisanmälningar i relation till barns oönskade handlingar i form av hot, våld och förolämpningar som utförts av barn 7–14 år mot andra barn i grundskolan. Utgångspunkterna i delstudien är en ökad frekvens av skolrelaterade polisanmälningar och att rektorer är de som vanligen beslutar om en polisanmälan kommer att göras från skolans sida (Estrada, 1999; Vainik, 2016a). Ytterligare en utgångspunkt är två traditionella synsätt på barn som begär oönskade handlingar vilka sedan länge präglat samhällets stödjande och rättsvårdande strategier med barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Det ena synsättet utgår från att barn som begär oönskade handlingar ska ses som offer i behov av skydd och sociala insatser. Det andra synsättet utgår från att dessa barn är ett samhällshot som ska straffas och korrigeras (Svensson, 2006; Tärnfalk, 2007). I delstudien söks svar på följande fråga; Vad sägs av rektorerna vara avgörande för att en polisanmälan kommer att göras?

Delstudie fyra har genomförts med hjälp av kvalitativ metod i form av halvstrukturerade intervjuer i vilka rektorernas utsagor tolkades och analyserades genom texttolkande innehållsanalys.

Resultatet av studien visar att alla rektorerna har någon gång gjort en polisanmälan i åldersgruppen 7–14 år. Det som skiljer rektorernas förhållningssätt åt är dels i vilken ålder en polisanmälan anses lämplig eller effektiv och dels vilka oönskade handlingar som de anser bör leda till en anmälan. Det visar sig också att en del rektorer ger uttryck för att vara generellt mycket återhållsamma med polisanmälningar. De som förmedlade en återhållsamhet angav en 12-årsgräns och att oönskade handlingar före 12-årsålder vanligen hanterades i samtal tillsammans med barn och föräldrar. En del rektorer förmedlade att det ibland var svårt som vuxen att avgöra vad som är allvar och vad som är lek när de ser ett slagsmål mellan två barn (R2c8). Det vanligast angivna skälet till att göra en polisanmälan var att det behövdes en markering. Markeringarnas riktning kunde delas in i tre kategorier (typfall) med hänvisning till vem eller vilka markeringen av avsedd att vara riktad till. Polisanmälningarna kunde vara i form av en markering dels mot det barn som utfört den oönskade handlingen och dels som en markering till omgivande barn: ”Att markera att samhället har regler och dom reglerna måste vi följa och det gäller dig med även om du bara går i femman (...) och jag [barnet] kan inte ta mig vilka friheter som helst. Inte ens om jag fått en diagnos som talat om att jag är på ett visst sätt” (R5c6). Ett exempel på en mer allmänpreventiv hållning är: ” (...) för dom [barnen] pratar ju med varandra, och det sprider ju sig på ett ögonblick, att ’ojdå, (...) nu kommer Greta bli polisanmäld av rektorn’”(R15c8).

Vissa rektorer förmedlar en uppgivenhet kring erfarenheter av frånvaro av reaktion från polisens sida när polisanmälningar gjorts: ”Det händer ju absolut ingenting med en polisanmälan utan den skickas i bästa fall vidare till socialtjänsten” (R5c3). Andra förmedlar positiva erfarenheter när polisanmälningar har givit en önskad effekt. Det handlar dels om situationer när en grupp med barn under en längre tid eldat och slagits i skolan där vuxna av rektorn uttrycks ha tappat auktoriteten (R14c4). Av en annan rektor framgår att det för hen upplevts vara positiv när polisen har talat med det barn som genererat polisanmälningen:

Hellre ”åka fast” så att det svider lite. Kommer man för lätt undan så gör man gärna om det. Och även om dom [barnen] inte är straffmyndiga så har ju faktiskt polisen i vissa lägen gått in och haft samtal med vissa barn, det tycker jag är en bra grej, det har givit bra effekt, i alla fall vad jag hört. Socialtjänsten kan inte skapa en sådan effekt överhuvudtaget (R4c3).

Förhållningssättet till vilka handlingar som kan leda till en polisanmälan skiljer sig åt. En del anser att det måste handla om grovt våld, andra anser att när barns släsk ska det polisanmälas eftersom det som är ett brott i samhället också är ett brott i skolan (R6c1). Skillnaderna är också stora mellan rektorernas förhållningssätt till i vilken ålder barn kan och bör polisanmälas. Allt ifrån att det inte finns någon nedre åldersgräns till 12-årsåldern. En del rektorer vars polisanmälningar har tolkats vara riktade mot det enskilda barnet och omgivande barn talar om att det är ett sätt att förebygga brott:

Alltså om barnen slåss så gör vi en polisanmälan och det vi säger till föräldrarna är att det är polisens sak att utreda om det var ett brott (...). Vi gör ju det här lite granna i förebyggande syfte för det som är ett våld ute i samhället är också våld i skolan.” (R7c2).

Markeringar i form av polisanmälningar från rektorers sida kan dels vara riktade till föräldrar till de barn som begått oönskade handlingar och dels till socialtjänsten. När de är riktade mot föräldrar sägs polisanmälningarna föregåtts av flertalet samtal mellan skola och aktuell förälder men utan att rektorn och föräldern nått en samsyn om barnets problem: ” (...) du [mamman] hörsammar inte ditt barns bekymmer, hon [mamman] är i någon slags förnekelse” (R7c3).

När polisanmälningar görs med målet att nå socialtjänstens uppmärksamhet kring ett barn har det föregåtts av anmälningar till socialtjänsten: ”Ibland gör man soc-anmälningar och soc-anmälningar men så händer inget och då kan man ha samlat ihop till en polisanmälan” (R16c5). I den här kategorin av markeringar riktade till socialtjänsten görs betydande ifrågasättanden kring socialtjänstens reaktioner och uppdrag: ” (...) jag tror vi vet ganska väl att det händer ingenting när vi anmäler, det är hemskt att säga det, jag kanske inte ska säga det?” (R9c5). En annan rektor uttryckte det så här:

Om dom [socialtjänsten] bara sa till mina elever att: ”du slåss djävlar inte igen! Gör du det, då kommer du att få en prick här hos oss, eller om du eldar igen då kommer vi att se till att, hej och hå.” Alltså dom skulle ju kunna skrämja upp dom här ungarna, så att det aldrig hände något igen (R12c7).

I delstudie fyra framträder rektorers handlingsfrihet i bedömningen av vad som är en skäligen reaktion inför barns oönskade handlingar i skolan. I den rådande anmälningspraktiken existerar både en syn på barn som varandes i behov av skydd och socialt stöd (barn som lever farligt) och som en samhällsrisk som behöver korrigeras (det farliga barnet). En polisanmälan kan på det sättet förstås som ett pedagogiskt verktyg som ibland riktas mot det enskilda barnet och omgivande barn och ibland mot föräldrar. Polisanmälningarna förstås också vara ett sätt utöver tidigare anmälningar enligt 14 kap.1 § SoL att kommunicera med socialtjänsten om barn som far illa. Det innebär att barnets bekymmer dokumenteras både i socialtjänstens och i polisens system vilket konstruerar nya bilder av barnet från att vara ett barn som lever farligt till att också bli ett ”farligt” barn.

6 Sammanfattande analys

Syftet med den här avhandlingen är att med kritisk ansats beskriva och analysera skolrelaterade polisanmälningars särart i samband med barns önskade handlingar i grundskolan med målet att begripliggöra praktikens intentionalitet. Det empiriska underlaget består av fyra delstudier med vilka avsikten är besvara avhandlingens fem frågeställningar: Hur regleras tillämpning av polisanmälningar i grundskolan? I vilken omfattning förekommer skolrelaterade polisanmälningar i tio kommuner i Stockholms län, åren 2000–2010? Finns systematiska skillnader mellan skolor som gör polisanmälningar och vilka är i så fall de? Vilka motiveringar för att göra en polisanmälan framträder i texter i polisanmälningar? Vad sägs av rektorer vara avgörande för att fatta beslut om att göra en polisanmälan? Nedan följer en sammanfattande analys av de empiriska delstudierna med avsikt att besvara avhandlingens frågeställningar.

Hur regleras tillämpningen av polisanmälningar?

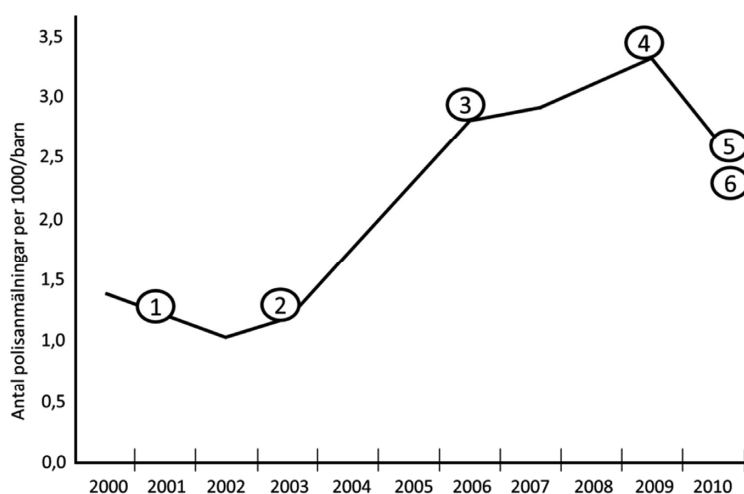
Inte någonstans i skollagstiftningen eller därtill hörande propositioner och läroplaner från 1962–2010 framträder någon formell reglering rörande tillämpning av polisanmälningar bland barn under 15 år.⁴² Det pågår därmed en tillämpning av skolrelaterade polisanmälningar utan reglering, när barn mellan 7–14 år begår önskade handlingar mot andra barn i skolor. Den utbildningspolitiska strategin är således att överlämna till varje enskild rektor att utifrån personliga uppfattningar fatta beslut om en handling ska polisanmälas. Det indirekta utbildningspolitiska budskapet tolkas här vara att skolan är som vilken annan del av samhället som helst. Inom dess ramar står det därmed var och en fritt att göra en polisanmälan vid misstanke om brott (Boström & Lundmark, 2012, s. 320). Handlingsfriheten hos rektorer är därmed stor och en handling som inte polisanmäls i en skola kan bli polisanmäld i en annan. Det är ett arbetssätt som kan sägas stämma väl överens med

⁴² Skollagen 1962:319; Prop.1962 nr 136; skollagen 1985:1100; Prop.1985/86:10; skollagen 2010:800; Prop. 2009/10:165, Lgr62, Lgr69, Lpo80, Lpo94 samt Lgr11.

en ramlagsstrategi men som öppnar upp för inkonsekventa reaktioner inom skolans sociala uppdrag och även lämnar öppet, kanske främst för kriminalpolitisk, socialpolitisk och polisiär påverkan på Skolans verksamhet och skolans sociala uppdrag.

Det är såklart inte möjligt att sätta ett likhetstecken mellan de politiska förslagen om närmare samverkan mellan socialtjänst, Skola och polis och frekvensen av anmälningssbenägenheten till polisen. Men när de politiska och polisiära dokumenten placeras ut över tid i diagrammet som visar frekvensen av skolrelaterade polisanmälningar, som i figur 3 nedan, är min tolkning att de torde haft viss betydelse.

Figur 3. Frekvens av skolrelaterade polisanmälningar åren 2000–2010 i tio kommuner i Stockholms län i relation till polisiära, politiska utredningar och förslag som rör förstärkt samverkan mellan Skola, polis och socialtjänst (Översatt från Vainik & Kassman, s. 24).

Perioden inleds med att polisen rationaliserar bort Skolan som socialpreventiv arena och antalet polisanmälningar minskar. Därefter följer utredningar och lagförslag om förstärkt samverkan samt förslaget om kontaktpoliser till varje skola, uppföljning om hur kontaktpolisverksamheten har fungerat samt utbildningsdepartementets utredning som rör Skolans möjligheter att upptäcka barn som riskerar att fara illa. Polisens effektivisering, de politiska initiativen och utredningarna sammanfaller tämligen exakt med de mest iögonfallande brottytorna i figur 3: (1) Polisen avhänder sig sitt socialpreventiva uppdrag i början av 2000-talet (ROPA 1998, SOU 2001:87). (2) År 2002 sker på regeringens uppdrag en utredning om förslag för bättre samverkan kring barn som riskerar att fara illa. Skärpt lagstiftning implementeras År 2003 (Prop. 2002/03:53). (3) År 2006 diskuteras förslaget att

varje skola ska ha en kontaktpolis (POA480 5788/06). Förslaget får bäst genomslag i Stockholm. I stockholmspolisens riktlinjer för kontaktpolisverksamheten, *Brott begångna i skolan – riktlinjer för polisanmälan*, framhålls Skolans brottspreventiva uppdrag. Det framhålls även att rektorer inte ska undvika att göra polisanmälningar på grund av barns låga ålder med hänvisning till vikten av förebyggande tidiga insatser för att förhindra att barn går ett kriminellt liv till mötes (Kontaktpoliser, 2010). (4) År 2009 görs, på uppdrag av justitiedepartementet en utredning om ett effektivare samhällsarbete med barn som begår brott (Ds 2009:10). Utredarna utgår från den sedan länge etablerade politiska uppfattningen om att Skolan har ett brottspreventivt uppdrag. De framhåller även att tidiga insatser för att förebygga att barn utvecklas ogynnsamt är effektivt samt att ett sätt för att utöka effektiviteten på strukturell nivå är att uppmuntra till och lagstifta om samverkan mellan skola, polis, socialtjänst och andra berörda myndigheter. Skolan uttrycks ha ett brottspreventivt uppdrag i justitiedepartementets utredning om ett effektivare påfölldssystem för unga lagöverträdare. I utredningen motiveras uppfattningen om Skolans brottsförebyggande uppdrag av formuleringar i skollagen och läroplan (lpo94). Det hänvisas till att Skolan aktivt och medvetet ska påverka och stimulera barnen att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar, vilket ska komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. Utredarna framhåller dock att polisanmälningar i grundskolan inte bör bli ett obligatorium eftersom det skulle bli juridiskt komplicerat på grund av barnens olika åldrar. (5) Justitiedepartementets, Rikspolisstyrelsen och den lokala polisens uppfattning om att grundskolan har ett brottspreventivt uppdrag motsägs senare, år 2010, av utbildningsdepartementets utredning om *en likvärdig utbildning – slutbetänkande om utsatta barn i skolan* men man förordar samverkan (SOU 2010:95 s. 181). (6) Under samma år genomförs en uppföljning av kontaktpolisverksamheterna (RPS 2010:4) och det framgår att poliskontoren inte uppfyllt kraven på kontaktpolisverksamheten. Då minskar antalet polisanmälningar något igen.

Sammantaget pekar detta på att praktiken kring skolrelaterade polisanmälningar är föränderlig. Det finns ingen särskild reglering för skolrelaterade polisanmälningar vare sig när det gäller barn som har uppnått straffbarhetsålder eller barn som inte har det. Genom att inte reglera tillämpningen i utbildningssystemet kan kriminalpolitiken och polisen fortsatt påverka Skolans sociala uppdrag med hänvisning till uppfattningen att Skolan har ett brottförebyggande uppdrag. Men vad den oreglerade tillämpningen av polisanmälningar också leder till är stor handlingsfrihet i bedömningen om en anmälan ska göras. Det i sin tur ger utrymme för skilda lokala praktiker.

Omfattning och systematiska skillnader

Utvecklingen av skolrelaterad brottslighet i Sverige är svår att fånga när det handlar om barn som är under 15 år. Som närmast kan man komma genom att studera BRÅ:s rapporter om brott bland ungdomar i årskurs nio och om grövre våld i

Skolan samt om ungdomar och brott i Sveriges län.⁴³ Bilden av brottsutvecklingen bland ungdomar i allmänhet och i skolmiljö i synnerhet åren 1995–2011 antyder att rapporterad utsatthet för våld, antalet 15-åringar som misstänkts för misshandel, rapporterad utsatthet för mobbning och antalet 15-åringar som beskriver att dom mobbat andra barn har minskade på nationell nivå. Utvecklingen visar sig, enligt BRÅ, vara densamma i Stockholms län, i alla fall fram till och med år 2005.

Antalet polisanmälningar rörande misshandel av barn 7–14 år ökade, enligt BRÅ (2016), stadigt från år 2000 för att sedan minska något 2010 i de tio kommuner som också ingår i den avhandlingens delstudie två i vilken skolrelaterade polisanmälningar om misshandel, olaga hot, ofredande och förolämpning i samma åldrar och för samma period studerats. Exakt hur många av polisanmälningarna i BRÅ:s statistik som är skolrelaterade vet vi dock inte säkert eftersom vare sig polisen eller BRÅ har system för att särskilt registrera sådana anmälningar. Utsattheten för personbrott bland allmänheten har minskat, men samtidigt har polisanmälningarna rörande misshandel stadigt ökat över tid (BRÅ, 2012:13). Det antyder att det kan handla om en utvecklad känslighetskultur för brott vilket lett till en hårdnande attityd till de som begår oönskade handlingar, uppgradering av vardagskonflikter och mer fokus på de som utsätts för handlingarna (Estrada, 2001; Granath, 2007; Kolfjord, 2002; Tham, 2006;)

De skolrelaterade polisanmälningarna i den här studien ökar kraftigt mellan 2002–2009 för att sedan minska något 2010. Av alla barn som är representerade i materialet är det flera som polisanmälts flera gånger under den studerade perioden. En extrem är två barn som blivit polisanmälda sju gånger. Vanligast är en polisanmälan per barn men tre procent av barnen är representerade fyra till sex gånger i polisanmälningarna.

Det är oönskade handlingar som utförts av barn som placerats i resursskolor som polisanmäls i allra högst omfattning. Sådana skolor drivs vanligen i samarbete med socialtjänsten och har hög personaltäthet då barn som placeras där har särskilda behov. Det visar sig också att skolor som uppvisar lågt meritvärde, det vill säga fler antal barn i årskurs nio som inte går ut grundskolan med fullständiga betyg, gör fler polisanmälningar än skolor med högre meritvärde.

Inom den oreglerade anmälningspraktikens mångfald så har det gått att urskilja vissa mönster. Analysen antyder att den vanligast förekommande polisanmälningen rör en pojke i 14-årsåldern i ett sämre bemedlat område som misstänkts för att ha misshandlad en annan pojke i skolan. Eller så är pojken som misstänkts för misshandel placerad i en resursskola som är särskilt anpassad för honom och andra barn med liknande bekymmer, på grund av hans psykosociala eller neuropsykiatriska svårigheter. Pojkens svårigheter har lett fram till att skolpersonal, vanligen i överensstämmelse med vårdnadshavarna kommit fram till att pojken behöver en begränsad fysisk miljö med få barn och väl tilltagen vuxennärvaro där fler olika expertkompetenser är närvarande. Det är inte antalet barn med invandrarbakgrund eller andelen pojkar och flickor eller en skolas storlek som verkar avgöra om ett

⁴³ BRÅ, 2013:3, BRÅ, 2009:6, BRÅ, 2007:30.

barns handling kommer att polisanmälas. Det är relaterat till barn som har sämre förutsättningar än andra barn och barn som finns i en skolverksamhet i samverkan mellan skola och socialtjänst.

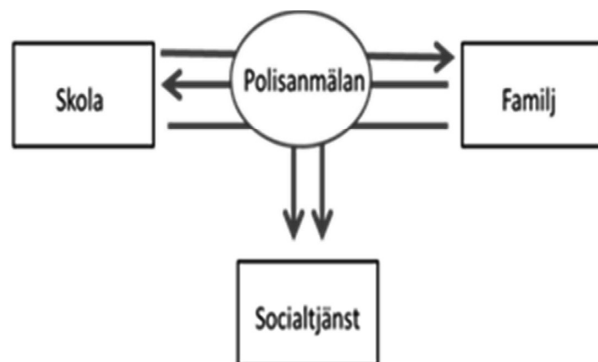
I anmälningspraktiken finns trots stor handlingsfrihet på lokal nivå vissa mönster. För att förstå intentionaliteten i handlingen att göra polisanmälningarna i praktiken behöver individerna och deras motiveringar synliggöras och begripliggöras.

Motiveringar i polisanmälningar

Det förekommer disciplinerande motiveringar till polisanmälningar som föregåtts av bråk mellan lärare och barn om kepsar och sena ankomster. Det görs även polisanmälningar med brottsförebyggande motiveringar. Men det som synliggjorts är att motiveringarna till polisanmälningarna i de flesta fallen är knutna till att vuxna inte nått varandra i kommunikationen om det barn, vars handling polisanmälts, eller det barn som utsatts för handlingen. Föräldrar har polisanmält mobbning som deras barn har utsatts för i skolan under en längre tid. I polisanmälningarna som rör mobbning tillhör både de barn som utsatts för handlingarna och de barn som utfört dem de yngre barnen, 7–10 år, i det studerade materialet. Barnen rapporterats ha varit både fysiskt och verbalt utsatta under lång tid och bilden som ges är att kommunikationen mellan föräldrar och skolan inte fungerat. Föräldrar vars barn rapporterats ha blivit utsatta för mobbning gör även polisanmälningar med motiveringen att det barn som slår och hotar deras barn ska få stöd från socialtjänsten så att mobbningen och trakasserierna av deras barn upphör.

Även rektorer har motiverat polisanmälningar med syftet att fånga både föräldrars och socialtjänstens uppmärksamhet. Rektorerna beskriver i anmälningarna att de upplever att de har talat med barnens föräldrar upprepade gånger och försökt nå samförstånd om bilden av att barnet är problematiskt. Kommunikationen i anmälningarna är då inte i första hand riktad mot det barn som utsätter andra barn (så som de anmälningar som görs av rektorer i disciplinerande syfte) utan riktad till omkringliggande system som figur 4 visar.

Figur 4. Kommunikation rörande barns önskade handlingar mellan tre sociala system med hjälp av polisanmälningar (Vainik, 2016a, s.70).

Polisanmälningarna förstås här användas för indirekt kommunikation mellan familj – (polis) – skola, familj – (polis) – socialtjänst, skola – (polis) – socialtjänst med anledning av social komplexitet i utbildningssystemets fostrande uppdrag på grund av ett barns önskade handlingar.

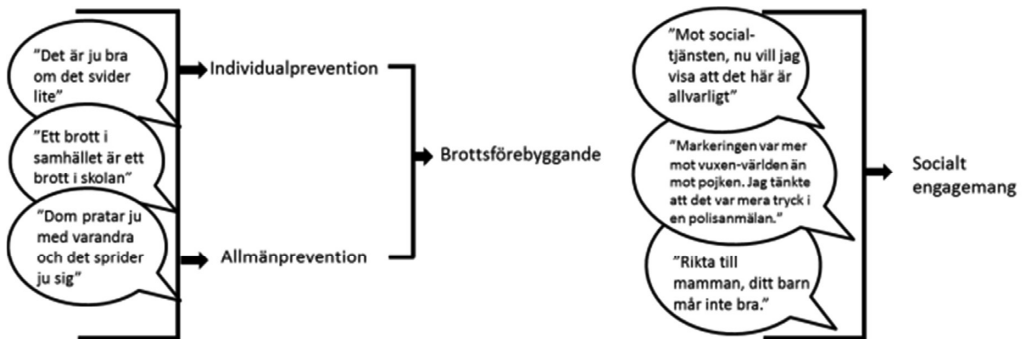
Den eskalerande komplexiteten i det moderna samhället har lett till utökad systemdifferentiering, det vill säga, det uppkommer fler och fler system med specialiserade funktioner. Systemen har strukturella egenskaper och styrs av institutionaliserade styrmedium. Habermas ger exempel på pengar som sådant styrmedium i det stora delsystemet marknadsekonomi. Han har också förmedlat att det moderna samhällets fungerande livsområden hotas av att institutionaliserade styrmedium omformuleras till principer för det aktuella livsområdet (Habermas 1981/1987, s. 547). Det händer genom att instrumentell rationalitet koloniserar livsvärldar genom systemimperativet, det vill säga, blir styrda av uppmaningar från systemen. I det systemspecialiserade moderna samhälle vi lever i har det utvecklats flertalet system som har individers önskade handlingar som funktionsområde. Systemen måste, för att bringa ordning och behålla sin funktion sålla ut vad som tillhör deras specifika funktion och det institutionella styrmediet är en del i att hålla den ordningen. En polisanmälan som används för indirekt kommunikation om barns problembeteende i skolor är, menar jag, ett exempel på när institutionaliserat styrmedium i modern organisering av förvaltning är på väg att omformulerats till en princip i ett livsområde. Intentionellt kommunikativt handlande [mening] blir istället instrumentellt kommunikativt handlande [mål]. Det kan leda till att utrymmet för individerna i systemet att skapa samförstånd och gemensamma livsvärldar kring problematiska barn och deras önskade handlingar i skolor minskar.

I den rådande anmälningspraktiken som rör barn 7–14 år framträder olika sociala system med särskilda logiker och olika aktörer som handlar inom och mellan dessa. Rektorer visade sig vara centrala aktörer i egenskap av att vara ansvariga för sina verksamheter och vanligen de som beslutar om en polisanmälan görs.

Rektors avgörandes för beslut om anmälan

Samtliga 17 intervjuade rektorer hade någon gång gjort en eller flera polisanmälningar vid tillfälle av yngre barns oönskade handlingar i skolan. De flesta rektorerna talade då om polisanmälningarna som en markering. Det är dock avsevärda skillnader mellan rektorernas förhållningssätt på detaljnivå när en sådan markering anses behövas, vem anmälningen egentligen riktas mot och vilka effekter rektorerna önskar att polisanmälningarna ska få. Genom att kategorisera typfall av citat från intervjuerna, framträder två grupper av kategorier av motiveringar vilka jag definierat som brottsförebyggande respektive socialt engagemang enligt figur 5.

Figur 5. Typfall av citat indelade i två kategorier av motiveringar: brottsförebyggande motiv och socialt engagemang.

De två övergripande motiveringarna för rektorer att göra polisanmälningarna, brottsförebyggande motiv och socialt engagemang, kan relateras till det moderna samhällets dualistiska synsätt på barn som begår oönskade handlingar och därigenom riskerar att utvecklas ogynnsamt. Synsätten har ringats in genom definitionerna; barn som lever farligt i behov av socialt stöd och skydd respektive det "farliga" barnet som behöver korrigeras (Brown-Rosier, 2009; Goldson, 2002; King & Piper, 1995; Mattsson, 2006; Ohlsson & Swärd, 1994; Ponnert, 2007; Svensson, 2006; Tärnfalk, 2007). I den lokala anmälningspraktiken bland rektorer existerar både en förståelse inför barns oönskade handlingar utifrån idén om barnet som offer och som en samhällsrisk i behov av korrigerande. Meningen med polisanmälningarna kan vara både socialt/stödjande och att vara korrigerande/straffande i det fostrande uppdraget i syfte att påverka barns

utveckling och värderingar. Flera av rektorerna förmedlar att de haft erfarenheter av att polisanmälningarna inte lett till någon (i alla fall för dem) synlig reaktion från polisen eller socialtjänsten medan några förmedlar att de i vissa fall fått, eller hört att de fått, de effekter de önskat.

Sammanfattning

Empirin visar på både mångfald och mönster. Bilden som framträder är att det inte finns någon specifik reglering som pekar ut om och när skolrelaterade polisanmälningar ska göras bland barn som inte uppnått straffbarhetsåldern 15 år i grundskolan. En frånvaro av reglering öppnar upp för stor handlingsfrihet i praktiken som i sin tur kan få konsekvensen att skillnaderna på lokal nivå, när och om en polisanmälan kommer göras, blir stora.

Oaktat utrymmet för skilda praktiker går det att urskilja vissa mönster i anmälningspraktiken. På individnivå är det till exempel främst pojkar i 13–14-årsåldern som begår oönskade handlingar i skolor som konstruerats som brott genom att polisanmälas. Det finns också ett antal barn vars handlingar polisanmäls redan i 7–10-årsåldern, som då rör mobbning. Det händer också att det med ett och samma barn kan följa 2–7 skolrelaterade polisanmälningar från det barnet fyllt 7 år till och med 14 år. På skolnivå har två särskilda mönster i anmälningspraktiken synliggjorts. Det första är att det förekommer flest polisanmälningar i skolor med lågt meritvärde vilket antyder att det är oönskade handlingar av barn i skolor med sämre förutsättningar som polisanmäls, då lågt meritvärde hör samman med föräldrars utbildningsnivå och i förlängningen föräldrars inkomstnivå. Det andra är att det är i särskilda skolenheter för barn med psykosociala och neuropsykiatriska svårigheter, så kallade resursskolor eller resursenheter, vilka drivs i samarbete mellan skola och socialtjänst, som det gjorts flest polisanmälningar under åren 2000–2010 per 1000 barn i de tio stockholmskommunerna.

Anmälningspraktiken visade sig innefatta flera olika system inom vilka flera olika aktörer finns. Det är främst rektorer som har gjort polisanmälningarna under den studerade perioden, men det finns även föräldrar som gjort polisanmälningar. Att göra en polisanmälan är utifrån livsvärlden är en förståelseinriktad intentionell handling. Polisanmälan är dock knuten till rättvisesystemet och har funktionen att sortera ut det som rör systemet. Polisanmälan förvandlas därmed från förståelseinriktad handling till en instrumentell handling enligt rättvisesystemets funktionsprinciper. Det moderna samhället präglas av en mängd specialiserade funktions- och expertsystem och några av dem har funktioner som gör att de förväntas hantera barns skilda problematik. Förutom familj, synliggörs skola, polis och socialtjänst i den anmälningspraktik som studerats. För att inte fyllas med annat än det som systemet har som funktion, behöver systemen sortera den information som ska komma in. Polisanmälningarna, som här betraktas som ett institutionellt styrmedium, hjälper polisen att sortera ut vad som tillhör deras rättvisesystem och inte. Individernas livsvärld tas på det viset över genom systemets uppmaningar.

Avsaknaden av formell reglering för anmälningspraktiken möjliggör rektorers handlingsfrihet och det visade sig att rektorer förhåller sig mycket olika till frågan

om skolrelaterade polisanmälningar när barn är under 15 år. Självklart kan även ett brottsförebyggande motiv vara socialt engagerat och ett socialt engagemang kan innehålla repression men rektorer gör polisanmälningar både med utgångspunkt från socialt engagemang och i brottsförebyggande motiv. De grundläggande avgörandena för rektorerna att göra en polisanmälan när barn är under 15 år skiljer sig mycket åt. Men meningen med anmälningarna i de lokala praktikerna utgår både från förståelse för barn som både i behov av skydd och i behov av sanktioner. I bägge fallen så tar rättvisesystemets instrumentella målrationalitet över eftersom barnet formuleras om från att vara ett barn med problembeteende i skolan till att vara en misstänkt brottslig i en polisanmälan. På så sätt konstrueras bilden av barnet om till att vara ett barn som lever farligt till att också bli ett farligt barn, även om det inte var rektorernas mening med anmälan.

7 Diskussion

I föregående kapitel har jag beskrivit och analyserat den rådande anmälningspraktiken på olika nivåer, som innefattar olika system och aktörer. Jag vill här återknyta till den inledande berättelsen om mitt möte med Samir som är ett av alla möten med pojkar i hans situation som gjorde mig uppmärksam på att skolrelaterade polisanmälningar bland barn under 15 år var en tämligen utforskad fråga som behövde förstås. För Samir var det svårt att förstå varför dom vuxna gjorde som dom gjorde och varför det blev som det blev. När han och jag hade vårt möte hade han blivit polisanmäld och förflyttad till "lilla gruppen" på obestämd framtid, en enhet som skulle kunna benämnas som en resursenhet. Det är en komplex praktik som här framträder inom vilken några delar varit möjliga att begripliggöra och som kanske kan ge Samir svar på hans frågor.

Det är som sagt en komplex bild som framträder ur vilken det är svårt att fånga en enkel logik. Vi måste därför, i ett försök att begripliggöra anmälningspraktiken, dels förstå den utifrån forskning som omfattar forskningsproblemets historiska och faktiska kontext och dels utifrån samhällsvetenskapliga perspektiv och teori. I det inledande avsnittet i det här kapitlet diskuteras framväxten av skolrelaterade polisanmälningar i relation till utvecklingen av den moderna allmänna och obligatoriska Skolan och idén om en utvecklad känslighetskultur samt social kontroll. Därefter analyseras den rådande anmälningspraktiken med hjälp av de teoretiska begreppen: system, livsvärld, förrättsligande, kolonisering, institutionellt styrmedium och kvasikoder. Till sist diskuteras polisanmälningar i grundskolan som ett pedagogiskt verktyg och avsnittet avslutas med förslag till fortsatt forskning.

Den moderna Skolan

Den moderna allmänna skolgången inrättades när tilltron till institutioner och möjligheten att bilda bort fattigdom och ojämlikhet var stor. Målet var en skola för alla inom ramen för det moderna projektet. Sociala relationer omformulerades i enlighet med frihet och jämlikhet och Skolan och det allmänna skolväsendet blev det instrument som fick ansvar för att socialisera kommande generationer in den

sociala gemenskapen (Lorentz, 2016; Castels, 1993). Vid tiden för denna framtidsoptimism ledde industrialismens framfart till att barn utan vuxennärvaro, i fattiga familjer, skapade oro och för illa, särskilt i storstäderna. Hjerta-Retzius skriver redan 1898 om den eskalerande oron för att barnen var på väg mot "kriminalitetens avgrund". Det är också redan under 1800-talet som idén om utbildning som funktionellt socialiseringsverktyg i brottsförebyggande perspektiv infinner sig (Wästerfors, 2014).

När den allmänna folkskolan inrättades fick den statliga formella kontrollen plötsligt, via Skolan, utvidgad möjlighet att nå inte bara barnen utan också deras familjer (Levin, 1998; Ohlsson & Swärd, 1994; Sandin, 1986). Det är också under den tiden som kunskapsoptimismen leder till att nya professioner uppstår som experter på barns fostran och utveckling. I frågan om det uppväxande släktets socialisering fanns en politisk uppfattning att det var "experterna" och institutionerna som skulle stå för kunskapsförmedling och disciplinering. Skolan sågs vara särskilt lämpad för uppdraget.

Den första allmänna och obligatoriska skolverksamheten, folkskolan, ger plats för en nioårig grundutbildning år 1962. Då, i jämlik och demokratisk anda, inrättas vår tids största socialiseringsinstitution. I den positiva framtidsanda som råder avskaffas skolagan redan innan grundskolan inrättas. I utvecklingen av det moderna skolprojektet etablerar sig fler "experter" i skolan som uppstått i den moderna utvecklingen: psykologer, kuratorer och specialpedagoger. Det är en utveckling som kan liknas den som Cohen (1985/2007) beskriver vara en del av den västerländska moderna organisering av social kontroll i enlighet med det han benämner vara den mjuk-liberala inriktningen. I skolan blev det möjligt att urskilja problematiska barn från andra barn. I grunden fanns en behavioristisk idé, som också den hade tagit fart under 1800-talet, vilken innebar att om "experterna" tidigt kunde identifiera barn som upplevdes problematiska blev det möjligt att genom olika interventioner och behandlingsmetoder förebygga en ogynnsam utveckling. Det är i samband med inrättandet av grundskolan som Skolan också blir kriminalpolitiskt intressant.

I samarbete med utbildningspolitiken gjorde kriminalpolitiken inträde i den moderna obligatoriska grundskolan genom att ha upptäckt Skolan som brottförebyggande arena. När en ny läroplan för grundskolan implementeras fick polisen undervisningsskyldighet i Skolan (Lgr69). Om utbildning var ett sätt att minska brottslighet – var skulle polisen då vara om inte i Skolan? Av sextioalets läroplaner framgår också att samarbete med föräldrar och andra myndigheter om barns fostran och utveckling också var något som Skolan såg som viktigt (Lgr62; Lgr69). Utbildnings- och kriminalpolitiken har en lång tradition av samröre, vilket jag menar grundar sig på 1800-talets idé om utbildning som brottförebyggande mekanism. Den idén har påverkat den moderna Skolans sociala uppdrag under hela 1900-talet och 2000-talet. Under 1900-talet framstår Skolans och polisens samarbete i brottsförebyggande syfte ganska självklart och icke ifrågasatt. Vid 2000-talets inträde minskar polisens nära kontakt med Skolan och det är polisen som är drivande i den förändringen. Men på nytt initiativ från Justitiedepartementet, RPS och regional polis återvänder polisen redan i mitten av 2000-talet med förslag om

att en kontaktpolis ska knytas till varje enskild skola. Argumentet i det kriminalpolitiskt förankrade förslaget är, med hänvisning till skollagen och läroplanen, att Skolan har ett brottsförebyggande uppdrag. På regional nivå får det effekten att rektorer inom ramen för det brottsförebyggande uppdraget skriftligen uppmanas att göra polisanmälningar (Kontaktpoliser, 2010).

Givet att kriminalpolitiken har haft påverkan på grundskolans sociala uppdrag, vad är det då i den politiken som det går att relatera till i det sociala uppdraget?

Svensk känslighets- och kontrollkultur

Kriminologisk forskning har visat att det skett en förskjutning mot en ökad en känslighetskultur, hos allmänheten i Sverige och Europa för risker, hot, våld och brott (Baumer, & Lauritzen, 2010; Estrada, 2001; Kivivuori, 2014). Med hänvisning till Garland (2001) leder känsligheten till att vi "uppgraderar" vardagskonflikter till brott. I modern tid görs återkommande statistiska mätningar om människors upplevda otrygghet. Det har lett till rädslor bland allmänheten för att bli ett brottsoffer, vilket gör att samhället fokuserar på att organisera sig kring trygghet. I grunden är känslighetskulturen en produkt av komplexa kombinationer av sociala, kulturella (teknologiska) och politiska faktorer. Starten för denna utveckling i Storbritannien och Amerika, skriver Garland (2001), var när det uppstod en politisk insikt under 1960-talet att det straffrättsliga systemet inte hade kapacitet att minska brottsligheten. Det blev en vetenskaplig (i huvudsak kriminologisk) uppgift att få fram kunskap om hur man bäst kunde förhindra och förebygga brottslighet. I USA och Storbritannien gjorde detta att lokalsamhället och traditionella sociala institutioner, som Skolan, fick ett ansvar i det brottsförebyggande arbetet och att polisen skulle vara nära medborgarna. För att det skulle fungera, krävdes samarbete mellan myndigheter och organisationer och resultatet blev en utökad kontrollkultur.

Cohen (1985/2007) har beskrivit hur den formella sociala kontrollen av individer med problematiska beteende förändrades under 60-talet i Amerika och Storbritannien. Förändringen inträder under ungefär samma period som Garland (2001) pekar ut att vara inledningen för en utvecklade känslighetskultur. Cohen beskriver att det skedde en decentralisering av den statliga kontrollen utifrån en idé om att avskaffa icke-transparent och stigmatiserande institutionsvård. Resultatet blev att den sociala kontrollen spreds ut på flera lokala myndigheter och organisationer och därigenom även Skolan. Cohen beskriver att istället för att den sociala kontrollen minskade så ökade den, Net-Widening. Genom att spridas ut på fler aktörer blev den sociala kontrollen inte mer transparent än tidigare utan tvärt om. Ingrid Sahlin (2000) har skrivit att det blivit en utökad kontrollkultur särskilt i samband med brottsprevention. När det gäller barn och ungdomar kan det vara svårt att avgöra om de insatser som görs i brottspreventivt syfte är prevention eller intervention (a.a.).

Den moderna formen av Net-Widening, i syfte att för samhället utföra formell social kontroll, förutsätter samverkan mellan flera myndigheter. Samverkan kan förstås som resultatet av den moderna samhällsutvecklingens systemdifferentiering. Med det menas att ansvaret för formell social kontroll och det brottsförebyggande arbetet har spridits ut på en mängd administrativa delsystem. Skolan blev genom detta en självklar samverkande part med polis i brottsförebyggande syfte. Därigenom torde Skolans sociala uppdrag ha påverkats till att bli både en kriminalpolitisk och socialpolitisk arena för brottsförebyggande insatser och för att upptäcka barn som anses riskera att utvecklas ogynnsamt. En sådan påverkan kan få betydelse för hur skolpersonal ser på och agerar inför barns oönskade handlingar. Att ett sådant samband verkar finnas framgår av figur 3 i kapitel 6. I figuren relateras utredningar och förslag om polisiära organisatoriska förändringar och om förbättrad samverkan mellan socialtjänst, polis och skolor mellan åren 1998-2010 till frekvensen av antalet skolrelaterade polisanmälningar per 1000 barn för åren 2000 – 2010. Förslagen följer frekvensen av antalet skolrelaterade polisanmälningar och kan således tolkas ha haft en påverkan på utvecklingen.

När jag studerat utvecklingen av den moderna grundskolans historiska och faktiska kontext, för att sedan relatera det till den rådande anmälningspraktiken, har jag funnit några typiska särdrag för en utvecklad känslighetskultur som framträder i den moderna Skolans sociala uppdrag. Det handlar om att det i Skolans formella styrning i utökad omfattning fokuserats på trygghet och därigenom förrättsligande av kränkande beteende men även ”hårdare tag” mot oönskade handlingar. Förutom särdrag av känslighetskultur ligger utvecklingen också i linje med det som Cohen (1985/2007) beskriver vara en del i en hård-liberal inriktning i Skolans roll som del i modern organisering av social kontroll.

Trygghetsdiskursen har blivit framträdande i utbildningspolitiska dokument för den svenska grundskolan, särskilt i början av 2000-talet. Det framgår i titlarna i tre förarbeten för Skolan. Den första från 2005 som har titeln ”Trygghet respekt och ansvar – om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling”, den andra från 2006, ”Förbättrad ordning, trygghet och studiero i skolan” och den tredje ”Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet”, 2009. Trygghet och studiero har även fått ett eget kapitel i den senaste skollagen 2010:800. Barns upplevelse av trygghet mäts och utvärderas i skolor och av flertalet myndigheter så som BRÅ, Skolverket, och Arbetsmiljöverket. Skolor gör även lokala trivsel- och trygghetsmätningar bland sina elever och publicerar ibland dessa på sina hemsidor. Trygghet har också kommit att bli ett mått på kvalitet på lokal nivå och Skolinspektionen genomför tillsyn över att kvalitetskraven uppfylls. Andra lokala initiativ som kan relateras till fokusering på trygghet och att minimera risker är skolors- och kommuners framväxande lokala initiativ att genomföra så kallade trygghetsvandringar. Inspirationen till modellen är hämtat från Brottsförebyggande rådet, BRÅ (2008b). Trygghetsvandringar innebär att bland annat lokal polis, skolpersonal och brandmyndigheten genomför promenader i och utanför skolområden. Målet är att dokumentera skador och skadegörelse i skolan och i den närliggande miljön för att upptäcka och kunna åtgärda miljöer där barn upplevs

riskera att utsättas för skador eller brott. Denna utpräglade fokusering på trygghet antyder att skolpolitiken följer Garlands (2001) beskrivning av den moderna brottskontrollens organisering. Det vill säga att fokusera trygghet och minimera upplevd rädsla vilket han beskrivit leda till en generell utvecklad samhällelig känslighetskultur, en intolerans mot brott och brottslingar.

Förutom att begreppet trygghet fått stort utrymme i den moderna grundskolan har det också skett en utökad fokusering på kränkande behandling bland barn. Skolverket (2011a) skriver att det råder ”nolltolerans inför kränkande behandling.” Det är särskilt fråga om fokusering på åtgärder i perspektiv av den ”kränkte”, det vill säga offret. Att fokusera offret och att inta en hårdnande och mer intolerant attityd mot förövare är ytterligare ett exempel på samhällelig utökad känslighetskultur i kriminalpolitiskt perspektiv (Estrada, 2001; Granath, 2007; Tham, 2006; Granath, 2007). En sådan samhällssyn på brott och brottslingar medför att fler lagar och nya myndigheter införs, att mellanmänskliga konflikter förrättsligas samt att straffrättsliga lagar skärps. I relation till både ökat fokus på trygghet och på kränkande behandling har Skolan belagts med utökad och förtydligat ansvar att förebygga, motverka, åtgärda och följa upp planer om åtgärder rörande arbetet med kränkande behandling (6 kap. SkoL). Ett helt kapitel i skollagen ägnas åt att beskriva det ansvar som Skolan har för dessa frågor. Det har även införts en möjlighet för barn att erhålla kompensation från skolans huvudmän om det efter anmälan och utredning bevisats att skolan misskött sitt ansvar och att barnet utsatts för kränkande behandling som inte ansetts ringa (6 kap.12 § SkoL). Vidare har det i mitten av 2000-talet inrättats en särskild Barn- och elevombudsman, BEO, som är en del av tillsynsmyndigheten Skolinspektionen. BEO:s uppgift är bland annat att ta emot anmälningar om kränkning och mobbning i skolan, utreda anmälda ärenden och i vissa fall driva ärendet i domstol för barns räkning. Det är också möjligt för Skolinspektionen att utfärda vite eller stänga en skola som utretts och visat sig missköta sitt sociala uppdrag genom att inte ha uppmärksammat och förhindrat att ett barn blir kränkt eller utsätts för mobbning i skolan.

Enligt Brännström (2009) och Fransson (2016) finns tecken på att det sker förrättsliganden av sociala fenomen i Sverige och Europa vilket innebär att vardagskonflikter mellan människor i utökad omfattning hanteras genom rättvisesystemet (Blichner & Molander, 2008 s. 44–45; Brännström, 2009, s. 38). Den ökade fokuseringen på kränkande behandling i Skolans sociala uppdrag, i rättslig mening visar tecken på ett förrättsligande av ett socialt fenomen som tidigare inte var i ett sådant rättsligt fokus (Fransson, 2016). Ett sätt att begripliggöra den rådande anmälningspraktiken i grundskolorna är att en utvecklad känslighetskultur inom kriminalpolitiken, i termer av en uppgradering av människors vardagskonflikter, också påverkat Skolans sociala uppdrag.

I utbildningssystemet finns den anmälningspraktik som studerats. Av den sammanfattande analysen av det empiriska materialet i delstudie tre och fyra framträder en komplex bild av system och aktörer i lokala praktiker. I nästa avsnitt ges med hjälp av att göra en system- och livvärldsteoretisk analys ett förslag till hur den lokala anmälningspraktiken kan förstås.

Polisanmälningar i skolors vardagspraktik

Den moderna samhällsutvecklingen har lett till en utökad systemdifferentiering (Carleheden, 1996; Eriksen & Weigård, 2003; Luhmann, 1995). Det innebär att sociala system delas upp i fler delsystem för ytterligare specialiserade uppgifter i samhället. Varje system har en specifik funktion att fylla och för att överleva måste det sortera bort det som inte ingår inom ramen för dess funktion för att minska komplexitet i systemet. Inom offentlig förvaltning finns delsystemen Skola, polis och socialtjänst. Deras funktionsspecifika uppgifter är att under styrning av politik och rättsreglering uppfylla kollektiva mål. Delsystemet Skola är differentierat i flertalet enskilda skolor som ska uppfylla de kollektiva målen i praktiken. Individerna finns i systemen och i systemen finns strukturer. I de lokala delsystemen finns skolpersonal, barn och föräldrar som utifrån livsvärldar försöker koordinera sina handlingsintentioner genom intentionell [mening] språklig kommunikation. Ett systems handling är i motsats till detta [mål]-inriktad utifrån systemets specifika funktion. Som ett resultat av den moderna tidens komplexa tillvaro och systemdifferentiering kan ett barn vara relevant för flera system genom att vara uppdelad i flera olika "delar" med hänvisning till olika "verklighetsbeskrivningar" av barnets önskade handling. För att en intentionell kommunikativ handling ska lyckas mellan individerna behöver det skapas ett utrymme för samförstånd kring den fråga som det kommuniceras kring. Utrymmet för samförstånd är individernas livsvärld.

I den rådande praktiken har rektorer och föräldrar intentionen att uppmärksamma barn som begär önskade handlingar. När den sociala komplexiteten i ett system blivit för hög, på grund av en utebliven förmåga att skapa en språkligt gemensam livsvärld kring ett barn i en skola, söker de vuxna stöd i omgivande system. I de förvaltningsrättsliga strukturerna för respektive system finns regler om krav på samverkan mellan skola, polis och socialtjänst. Men individerna i systemen måste välja vilket system de ska rikta sig till eftersom den formella sociala kontrollen av barns bekymmer i det moderna samhällets organisering är uppdelade i flera system som en konsekvens av Net-Widening.

För att påkalla ett omgivande systems uppmärksamhet kräver de administrativa strukturerna att det görs en anmälan. I det här fallet en polisanmälan. I systemteoretiskt perspektiv kan en polisanmälan betraktas som ett institutionaliserat styrmedium. Uppgiften för ett sådant är att hjälpa ett system att sortera ut vad som rör systemet, för att undvika systemkollaps. System har ytterligare en form av institutionaliserat styrmedium – kvasikoder – vilka också är knutna till respektive systems funktion med uppgiften att hjälpa systemen att sortera ut vad i kommunikationen med omkringliggande system som hör till deras funktion. En polisanmälan är ett institutionaliserat styrmedium för målinriktad kommunikation vilken förs med hjälp av rättssystemets interna kvasikoder. Institutionella styrmedier och kvasikoder kan "ta över" språket i livsvärlden. Det kan förstås som ett exempel på kolonisering av människors livsvärld vilket uttryckts vara karaktäristiskt för det moderna samhället (Carleheden, 1996; Eriksen & Weigård, 2003). Nedan upprepas

tabell 1, som tidigare redovisas i kapitel 3 om teori och perspektiv, i avsikt att tydliggöra delsystemen med tillhörande kvasikoder i den lokala anmälningsspraktiken.

Funktion	Kunskap	Rättvisa	Välfärd	Kärlek
Delsystem	skola	polis	socialtjänst	familj
Kvasikod	<i>sant/falskt</i>	<i>lagligt/ inte lagligt</i>	<i>bra för barn/ dåligt för barn</i>	<i>älskad/ inte älskad</i>

Ett sätt att begripliggöra rektorernas upplevelse av att ha gjort polisanmälningar och att det hände ”ingenting” är att synliggöra systemen i den praktiken genom att polisanmälan med tillhörande kvasikod förvandlar en intentionell kommunikativ handling till en målinriktad systemhandling:

När ett barn under 15 år begår en önskad handling i en skola och det görs en polisanmälan ”knuffas” en del av barnet ut i rättvisesystemet genom att handlingen i polisanmälan definieras som ett misstänkt brott. Rättvisesystemets koder är i och för sig *lagligt/inte lagligt* men barn under 15 år är inte, med hänvisning till rättvisesystemets struktur, en funktionsrelevant för systemet då de inte har uppnått straffbarhetsåldern. Polisen skickar sedan, med anledning av oro för att ett barn får illa, polisanmälan vidare till välfärdssystemets socialtjänst. Delsystemet socialtjänsten har kvasikoderna *bra för barn/dåligt för barn*. Det är i och för sig inte bra för barn att begå brott men i socialtjänstsystemets struktur är fokus inte på brott utan på att utreda och eventuellt intervensera utifrån sin bild av barnet.

I den lokala anmälningsspraktiken gör rektorer även polisanmälningar med syfte att påkalla föräldrars uppmärksamhet om deras barns problem. Meningen med en sådan polisanmälan är, utifrån min förståelse, inte i första hand att göra en markering mot det aktuella barnet utan att kommunicera med familjesystemet. I en av intervjuerna förmedlade en rektor att meningen med polisanmälan var att framtvunga en samsyn mellan sig och mamman om ett barn som störde ordningen och på flera andra sätt upplevdes problematiskt. Hen uttryckte det så här: ”Om jag tänker på den specifika händelsen som jag nämnde med nioåringen då är det mer att rikta till mamman att ditt barn mår inte bra och du hörsammar inte ditt barns bekymmer (...) hon är i någon slags förnekelse” (R7c3). Rektorns intentionalitet med polisanmälan var att försöka nå en samsyn med mamman som skulle kunna leda till en förändring i barnets beteende i skolan. Polisen, som en del av rättvisesystemet, tolkar kommunikationen i anmälan enligt sin funktionsrelevanta kod, *lagligt/inte lagligt*. Barn under 15 år är primärt ett ansvar för socialtjänsten och tillhör inte rättvisesystemets funktion och polisanmälan skickas vidare till socialtjänsten men kommunicerat med rättvisesystemets koder. Enligt den administrativa förvaltningsstrukturen är det socialtjänstsystemet som kommer att kommunicera med familjesystemet med anledning av den inkomna anmälan från polisen. Familjesystemets kvasikoder är *älskad/inte älskad* vilket hjälper

familjesystemet att hålla samman och avgränsa systemets funktionsgränser. Socialtjänstsystemet förväntas genom de administrativa strukturerna kommunicera med familjesystemet utifrån ett tredje systems, rättvisesystemets, kvasikoder och verklighetsbeskrivning av barnets önskade handlingar. Under sådana förutsättningar kan en gemensam livsvärld i vuxenvärlden om ett barn som begär önskade handlingar utmanas. Individernas kommunikativa handlingar genom polisanmälningar sker helt enligt förvaltningsreglementets fastställda och förväntade systemrelationer, det vill säga kravet på samverkan mellan ansvariga myndigheter för social kontroll av barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Men de institutionella anmälningsförfarandena för reduktion av komplexitet för respektive system upphöjd till princip riskerar att försvåra möjligheten till samförståndsutrymme. Teori om det moderna samhällets utveckling med fokus på system och människors livsvärld erbjuder inte bara ett sätt att begripa den pågående skolrelaterade anmälningspraktiken som studerats här. Den kan också hjälpa till att förstå att barn som betraktas som problematiska trots de återkommande förtydligandena om samverkan mellan skola, polis och socialtjänst kan falla igenom "nätets" maskor, eller kanske snarare "knuffas" ut.

Den anmälningspraktik i skolor som synliggjorts med hjälp av mina empiriska delstudier visar inte på en enkel logik. I utrymmet för rektorers handlingsfrihet visade sig den lokala anmälningspraktiken rymma olika uppfattningar om polisanmälningar bör göras eller inte göras. Även om uppfattningarna är olika är de alla en del av den rådande skolrelaterade anmälningspraktiken.

Polisanmälningar – ett pedagogiskt verktyg?

Av intervjuerna med rektorerna framgick att de i vissa fall ansåg det inte var någon mening att göra polisanmälningar när barn var under 15 år, och särskilt under tolv år och att det mest meningsfulla var då istället att samla barn och föräldrar till samtal i skolan (R2c1). Samtidigt fanns uppfattningen att det var i just de yngre åldrarna som polisanmälningarna var meningsfulla med argumentet att det var då de hade avskräckande och brottsförebyggande effekt i relation till barnet (R6c1; R16c). Anmälningarna hade både en allmänpreventiv och en individualpreventiv mening. Även om det kunde uttryckas ett missnöje med frånvaro av polisiär reaktion så fanns det också rektorer som upplevt meningsfullhet i att göra många polisanmälningar för att återupprätta auktoriteten när en viss grupp av barn eldat och slagits på skolan under en längre tid (R14c4). Det upplevdes också ha varit meningsfullt att polisanmäla när poliser pratat med barnet som föranlett anmälan (R4c3). Trots att det flera gånger uttrycktes ett missnöje med både polisens och socialtjänstens reaktioner fanns ändå intentionen att polisanmälan skulle kunna påverka socialtjänsten att stödja det barn som skolan upplevt riskera att utvecklas ogynnsamt (R7c3).

Synen på barn som begär önskade handlingar och därigenom anses riskera en ogynnsam utveckling har under hela 1900-talet setts i ett dualistiskt perspektiv

(Goldson, 2002; King & Piper, 1995; Ohlsson & Swärd, 1994). Dels som sårbara som lever farligt i behov av vård och socialt stöd och dels en samhällsrisk, ett farligt barn, som behöver korrigeras och bestraffas. En förenklad bild (eftersom också socialt stöd kan vara repressivt och korrigerande) är att den förstnämnda bilden av ett barn som begår oönskade handlingar i första hand blir aktuellt för reaktioner från välfärdssystemets socialtjänst. Det andra synsättet på barn ger utrymme för uppfattningen att barnet bör korrigeras genom reaktioner från rättvisesystemet. I påföljdssystemets organisering för barn som uppnått straffbarhetsålder existerar bägge dessa synsätt och kan sägas konkurrera och existera parallellt (King & Piper, 1995; Svensson, 2006; Tärnfalk, 2007). I min tolkning av Skolverkets och Rikspolisstyrelsens nationella handledning från 1999, *Ska vi ringa polisen?* för jag fram att de bägge myndigheterna antyder att det i skolors sociala uppdrag ingår att: "skolpersonal likt andra professioner som möter och ansvarar för problembärande barn, ska förhålla sig till både socialt/stödjande reaktioner och till korrigerande/straffande reaktioner i det fostrande uppdraget i syfte att påverka barns värderingar, karaktär och beteenden" (Vainik, 2016b, s. 152). Med utgångspunkt från den skolrelaterade lokala anmälningsspraktik som här synliggjorts kan polisanmälningarna förstås som både ett korrigerande och ett socialt pedagogiskt verktyg som i skolorna kan sägas försöka balansera de två traditionella synsätten på problematiska barn.

Det finns dock anledning att problematisera den anmälningsspraktik som råder. I den komplexa anmälningsspraktiken har det varit möjligt att urskilja ett antal mönster på skolnivå och på individnivå. Mönstren antyder att det finns en tendens till att det är vissa skolor där polisanmälningar som pedagogiskt verktyg används oftare i än i andra skolor. Det i sin tur antyder att det är vissa barn vars oönskade handlingar polisanmäls i högre omfattning än andras. I ett rättsligt perspektiv av förutsebarhet och rättstrygghet, som diskuterats av Fransson (2016), antyder resultatet ett godtycke i tillämpningen av skolrelaterade polisanmälningar.

Ett av mönstren visar att polisanmälningar som härrör från resursskolorna är avsevärt fler per barn än från friskolor och kommunala skolor. Att vara pojke, i 13-årsåldern, och gå i en skola med lågt meritvärde (det vill säga dåligt studieresultat) har också det ett samband med ett högre antal polisanmälningar i det material som studerades. En slutsats att dra utifrån resultaten i relation till grundskolans historiska kontext är att det är "samma" barn som i den tidiga folkskolan som än idag blir föremål för skolors kontroll och disciplinering. De är pojkar som är kända sedan tidigare av socialtjänsten och som kommer från familjer med låg utbildningsnivå.

Det moderna grundskolningsprojektet bygger på idén om en likvärdig utbildning i en demokratisk socialiseringsinstitution (Castels, 1993; Lorentz, 2016; Qvarsebo, 2006). Utbildning skulle gå från att ha varit en klassfråga till att bli ett sätt att utjämna ojämlikheter. Inom ramen för socialiseringsuppdraget har skolan alltid varit en plattform för social kontroll och urskiljning av barn som ansetts problematiska (Andresen et al. 2011; Donzelot, 1977/1979; Lundström, 1993; Ohlsson & Swärd, 1994). Målgruppen för kontrollen och urskiljningsarbetet har

oftast varit de fattiga och utsatta barnen och deras familjer (a.a.). Det har skett stora förändringar i hur Skolans sociala uppdrag genomförs sedan folkskolan. De tidiga läroplanerna för grundskolan instruerade skolpersonal att vid tillfälle av ordningsproblem och barns oönskade handlingar ”ingripa utan att störa”(Lgr69, s. 41). Det blev också förbjudet att fysiskt bestraffa skolbarnen. Men de barn som uppvisade svårigheter genom att störa ordningen, vara utagerande eller inåtvända, hade svårt med kunskapsinhämtningen och som ansågs ha psykiska och sociala problem har sedan 1800-talets folkskola blivit föremål för fostran och skolning i små särskilda enheter (Ohlsson & Swärd, 1994). Över tid har de gått under benämningar som avsöndringsskolor, observationsklass, skoldaghem och resursskola eller resursenhet (a.a.; Elowson, 1995; Larsson-Swärd, 1995). Det verkar alltså som att den avskiljningsstrategi för skolbarn med oönskade beteenden som Cohen (1985/2007) beskriver tillhört en hård-liberal inriktning under 1960-talet egentligen bara är en fortsättning på en mycket äldre form av social kontroll.

Ansvaret för verksamheterna i 2000-talets resursskolor skulle delas mellan skola och socialtjänst och var ett resultat av ett juridiskt krav på förstärkt samverkan mellan bland annat skolor och socialtjänst (Prop. 2002/03:53). Av litteraturen att döma är det barn med samma bekymmer som placeras där, som en gång placerades i observationsklasserna och skoldaghemmen, med undantaget att definitionen av några av deras svårigheter nu benämns som psykosociala eller neuropsykiatriska (Bolin, 2011). Med hänvisning till den höga andelen polisanmälningar bland pojkar i resursskolorna finns en risk att de barn som redan har definierats som problematiska genom att var aktuella av socialtjänsten och som har blivit placerade i resursskola riskerar att fastna i, om än i ny version, ett stigmatiserande maskineri genom polisanmälningar.

Av Skolverkets och Rikspolisstyrelsens gemensamma handledning för skolor (1999) framgår att en anmälan om brott egentligen bara är en dokumentation om rapporterade sakförhållanden (RPS, 1999, s. 8). Men dokumentation konstruerar bilder av individer. De barn som finns i resursskolorna förekommer sannolikt sedan tidigare ett flertal gånger i socialtjänstens funktionssystemens dokumentation och då utifrån välfärdssystemets koder, *bra för barn/dåligt för barn*. Om barnens beteende blir dokumenterade i rättvisesystemets funktionssystem kommer den sociala informationen om dem, om inte ändras, så ändå utvecklas åt ett nytt håll med utgångspunkt från koderna *lagligt/inte lagligt*. Informationen om barnen kommer istället för att handla om barn i behov av skydd och stöd (det vill säga i samhällsperspektiv av ett barn som lever farligt) också, eller istället, handla om barn som misstänkts för brott och de kan då bli sedda som, och betrakta sig själva som, ”farliga barn” barn. Om vi accepterar att vi lever i en tid som enligt Garland (2001) medfört en ökande känslighetskultur med konsekvensen att vi ”uppgraderar” vardagskonflikter och oönskade handlingar till brottslighet, så antyder den här studien att det är något som särskilt verkar drabba redan utsatta barn i högre omfattning än andra barn i skolor.

Det finns som sagt anledning att fortsatt problematisera anmälningspraktiken och polisanmälningar som pedagogiskt verktyg i grundskolor. I den här studien har

jag inte undersökt utfallet av polisanmälningarna. Rektorer har i intervjuerna talat om polisanmälningarnas brottsförebyggande effekter som en grund för att anmäla (R7c2; R16c1). Socialarbetare har berättat i andra studier att de upplevt att polisanmälningarna både har förebyggande effekter och gör att föräldrar är mer motiverade till att ta emot insatser till sitt barn (BRÅ, 2008a, s. 6–7; BRÅ, 2014, s. 6; Prop. 2009/10:105, s. 2). Lokala poliser uppmuntrar skolpersonal till att göra polisanmälningar i skolor med argumentet att det är brottsförebyggande (Kontaktpoliser, 2010). Det finns dock inga studier om effekterna av skolrelaterade polisanmälningar bland barn. Om de används som pedagogiskt verktyg i skolor är utfallet av dessa en viktig fortsatt forskningsfråga för socialt arbete eftersom det handlar om barns levnadsförhållanden.

Referenser

- Andersson, G., Aronsson, K., Hessle, S., Hollander, A. & Lundström, T. (1996). *Barnet i den sociala barnvården*. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Socialstyrelsen. Stockholm: Liber.
- Andersson, G. (2000). Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? I Meeuwisse (Red.). *Socialt arbete – En grundbok*. s. 172–186. Stockholm: Natur och kultur.
- Andresen, A., Gardarsdóttir, Ó., Janefelt, M., Lindgren, C., Markkola, P. & Söderlind, I. (2011). *Barnen och välfärdspolitiken – Nordiska barndomar 1900–2000*. Institutet för framtidsstudier. Stockholm: Dialogos förlag.
- Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood – a social history of Family life*. New York: Vintage.
- Baert, P. (2003). Pragmatism, realism and hermeneutics. *Foundations of Science*, 8 (1), 89–106.
- Beck, U. (2006). Living in the World Risk Society. *Economy and Society*, 35 (3), 329–345.
- Becker (1963/2006). *Utanför avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv förlag /AZ förlag.
- Berg, G. (2013). *Att förstå skolan. En teori om skolan som institution och skolor som organisationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1979). *Kultursociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Björklund, A., Clark M A., Edin P-A., Fredriksson, P. & Krueger, A B. (2005). *The Market Comes to Education in Sweden: An Evaluation of Sweden's Surprising School Reform*. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.
- Blichner, L.C. & Molander, A. (2008). Mapping Juridification. *European Law Journal*, 14 (1), 36–54.
- Bolin, A. (2011). *Co-located Interprofessional Collaboration Between Teachers and Social Workers*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Boström, V. & Lundmark, K.(Red). (2012). *Skoljuridik*. (3 uppl.). Stockholm: Liber.
- Brante, T. (2003). Konsolideringen av nya vetenskapliga fält. Exemplet forskning i socialt arbete. I Högskoleverket (Red.). *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Högskoleverkets Rapportserie 2003:16 R. s. 133–196. Stockholm: Högskoleverket.
- Brown-Rosier, K. (2009). Children as Problems, Problems of Children, In Qvortrup, Corsaro, and Honig (eds). *The Handbook of Childhood Studies* s. 256–272. United Kingdom: Palgrave MacMillan.

- Brännström, L. (2009). *Förrättsligande. En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning*. Malmö: Bokbox Förlag.
- Böhlmark, A. & Holmlund, H. (2011). *20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?* Stockholm: SNS.
- Börjesson, B. (2010). *Förstå socialt arbete*. (2nd uppl.) Malmö: Liber.
- Börjesson, M. (2005). "Vi vet inte vilka metoder vi ska använda." *Om relationen mellan kunskap, praktik och politik när det gäller det sociala arbetet med hemlöshetsfrågor*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2003). *I problembarnens tid – förnuftets moraliska ordning*. Stockholm: Carlssons.
- Cambridge Dictionary, (2016). [Elektroniskt] <http://dictionary.cambridge.org>. Hämtad 2016-06-30.
- Carleheden, M. (1996). *Det andra moderna. Om Jürgen Habermas och den samhällsteoretiska diskursen om det moderna*. Göteborg: Diados.
- Castels, F.G. (1993). *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*. Dartmouth: Aldershot.
- Christie, N. (2005). *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Cipriani, D. (2009). *Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility. A Global Perspective*. Burlington: Ashgate.
- Clevesköld, L., Thunved, B. & Thunved, A. (2014). *Samhället och de unga lagöverträdarna*. (Suppl.). Stockholm: Norstedts Juridik.
- Cohen, S. (1985/2007). *Visions of Social Control*. United States. Polity Press.
- Creswell, J.W. & Plano Clarke, V. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. London: Sage Publications.
- Creswell, J.W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among five Approaches*. (2nd ed.) London: Sage Publications.
- Dahlstedt, M. & Olsson, M. (2013). *Utbildning, demokrati, medborgarskap*. Malmö: Gleerups.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2011). Nya trender och gamla mönster. Doktorsavhandlingarna i socialt arbete 1980–2009. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18 (2), 246-266.
- DN (1998). *Tuffare tag mot skolväldet*. Dagens Nyheter 1998-01-20.
- DN (2012). *Många skolor anmäler inte brott bland elever*. Dagens Nyheter. 2012 08-28.
- Dnr. 2011/209–31 *Etikprövningsnämndens beslut*. Linköping: Etikprövningsnämnden.
- Dnr. aa-187-53605-2011 *Beslut om begäran om att få ta del av anonymiserad fritext i ett urval av polisanmälningar*. Stockholm: Polismyndigheten
- Dnr. 2013/307–31. *Etikprövningsnämndens beslut*. Linköping: Etikprövningsnämnden.
- Donzelot, J. (1977/1997). *The Policing of Families*. Baltimore & London: John Hopkins University Press.
- Eagleton Pierce, M. (2016). *Neoliberalism – The Key Concepts*. New York: Routledge.
- Ekman, J. & Todosijevic, S. (2003). *Unga demokrater – En översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Elowson, F. (1995). *Specialundervisning under fyra decennier – Fakta, reflexioner och episoder*. Häftet för didaktiska studier. Stockholm: Lärarhögskolan, Stockholms universitet.
- Elygren, E. (2014). Varför kränkningar inte upphör i våra skolor. *Nordisk Socialrättslig Tidskrift*, (9/10), 79–131. Stockholm: Santréus Academic Press.

- Eriksen, E O. & Weigård, J. (2003). *Understanding Habermas – Communicating Action and Deliberative Democracy*. London: Continuum.
- Estrada, F. (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem – Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Stockholm: Kriminologiska institutionens, Stockholms universitet.
- Estrada, F. (2001). Juvenile Violence as a Social Problem. Trends, Media, Attention and Societal Response. *British Journal of Criminology*. 41 (4), 639–655.
- Estrada, F., Nilsson, A., & Wikman, S. (2007). Det ökade våldet i arbetslivet. En analys utifrån de svenska offerundersökningarna. *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap*, 94, 56–73.
- Fjällström, R. (2004). *Skolområdets Etik – En studie i skolans fostran*. Lund: Studentlitteratur.
- Fook, J. (2005). *Social Work – Critical Theory and Practice*. London: Sage Publications.
- Forkby, T. (2005). *Ungdomsvård på hemmaplan. Idéerna, Framväxten, praktiken*. Göteborg: Intellecta Docusys.
- Fransson, S. (2016). Juridifieringens konsekvenser av skolans område – en översikt av begrepp och principer. *Utbildning och Demokrati. Tema: Juridifiering av skolan*. 25(1), 33–51.
- Furedi, F. (2006). *Culture of Fear Revisited – Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. New York: Continuum.
- Gadler, U. (2011). *En skola för alla – gäller det alla? Statliga styrdokumentens betydelse i skolans verksamhet*: Växjö: Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control – Crime and social order in Contemporary Society*. United States: Oxford University Press
- Garland, D. (2013). Penalty and the Penal state. *Criminology*, 51 (3), 475–517. doi: 10.1111/17459125.12015.
- Giddens, A. (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, A. (1997). *Modernitet och självvidentitet – Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Goldson, B. (2002). Children, Crime and the State. In: B. Goldson, M. Lavalette & J. McKechnie (Red.) *Children, Welfare and the State*. s. 120–135. London: Sage Publications.
- Goffman, E. (1963/2014) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Granath, S. (1998) Våldet i Skolan polisanmäls men har det blivit grövre? *Apropå nr 5–6*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Granath, S. (2007) *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005 – Påföljdsval, uppsåtsbedömningar och kriminalpolitik – En kriminologisk analys*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Graneheim, U. H. & Lundman, B. (2004). Qualitative Content Analysis in Nursing Research: Concepts, Procedures and Measures to Achieve Trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24 (2), 105–112.
- Habermas, J. (1970/1994). *Samhällsvetenskapernas logik*. Göteborg: Daidalos.
- Habermas, J. (1981/1984). *The Theory of Communicative Action*. Vol.1 Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1981/1987). *The Theory of Communicative Action*. Vol.2 Boston: Beacon Press.

- Habermas, J. (1981/1996). Modernity – An Unfinished Project. In M. P. d'Entrèves and S. Benhabib (Eds.). *Habermas and the Unfinished Project of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1997). *Diskurs, rätt och demokrati – Politisk-filosofiska texter i urval*. Övers. E.O. Eriksen & A. Molander. Göteborg: Daidalos.
- Hellblom-Thibblin, C. (2004). *Kategorisering av barns "problem" i skolans värld – En undersökning av skolhälsovårdsrapporter läsåren 1944/45–1988/89*. Uppsala: Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.
- Hewitt, J. (2007). Ethical Component of Researcher – Researched Relationship in Qualitative Interview. *Qualitative Health Research*, (117), 1149–1158.
- Heywood, A. (2003). *Political Ideologies – An Introduction*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Hierta-Retzius, A. (1898). *Arbetsstugor för barn – En sammanfattande framställning af arbetsstugeverksamheten i Sverige*. Stockholm. Kungl. Boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner.
- Himmelstrand, U. (2000). Det moderna projektet. *Sociologisk forskning*, 37 (3–4), 20–25.
- Hobsbawm, E. (1979). *Revolutionens tidsålder*. Stockholm: Tiden.
- Hollander, A. & Alexius Borgström, K. (2009). *Juridik och rättsvetenskap i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Holt, J. (1974). *Escape from Childhood*. Hammondsworth: Penguin.
- Isling, Å. (1988). *Det pedagogiska arvet – Kampen för och mot en demokratisk skola*. Stockholm: Sober Förlag.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: Falmer Press.
- Jarl, M. & Rönnberg, L. (2015). *Skolpolitik – Från riksdagshus till klassrum*. Malmö: Liber.
- Jönhill, J.-I. (1997). *Samhället som system och dess ekologiska omvärld – En studie i Niklas Luhmanns sociologiska systemteori*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Kerbs, J.J. & Jolley, J.M. (2007). The Joy of Violence – What about Violence is Fun in Middle School? *American Criminal Justice*, 32 (1), 12–29.
- King, M. & Piper, C. (1995). *How the Law Thinks About Children*. Second Edition. Aldershot: Arena.
- Kivivuori, J. (2014). Understands in Trends in Personal Violence: Does Cultural Sensitivity Matter? *Crime and Justice*, 43 (1), 289–340.
- Knight, R., Göransson, S. & Sverke, M. (2011). Psykologiska perspektiv på hot och våld i skolan ur ett jämställdhetsperspektiv. *Kunskapsöversikt för Arbetsmiljöverket*. Rapport 2011:9. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Kolfjord, I. (2002). Förrättsligandet av ungdomars konflikter. *Sociologisk forskning*. 39 (3/4), 116–145.
- Kornhall, P. (2013). *Barnexperimentet – Svensk skola i fritt fall*. Stockholm: Leopard förlag.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2012). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Landahl, J. (2006). *Auktoritet och ansvar. Lärares fostrans- och omsorgsarbete i historisk belysning*. Arbetslivsinstitutet. Stockholms universitet: Avhandling.

- Larsson-Swärd, G (1995). *Åtgärdsprogram för barn i behov av särskilt stöd*. Lund: studentlitteratur.
- Larsson, E. & Westberg, J. (Red.). (2015). *Utbildningshistoria*. Lund: Studentlitteratur.
- Lavalette, M. (2005). In Defense of Childhood: Against Neo-Liberal Assault in Social life. In *Qvortrup, J. Studies in modern childhood – Society, Agency, Culture*. s.47-66. United States: Palgrave Macmillan.
- Lavalette, M. & Cunningham, S. (2001). Children, Social Policy and The State. In Lavalette, M. & Pratt, A. (eds). *Social Policy; A Conceptual and Theoretical Introduction*. s.231–235. London: Sage Publications.
- Lavalette, M. & Cunningham, S. (2002). The Sociology of Childhood. In Goldson, B., Lavalette, M. & McKechnie (Eds.), *Childhood, Welfare and the State*. s. 9–28. London: Sage.
- Levin, C. (1998). *Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe*. Lund: Arkiv förlag.
- Lidskog, R. (2006). *Staden, våldet och tryggheten – Om social ordning i ett mångkulturellt samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Lorenz, W. (2016). Behovet av en ny ”social fråga”. I Meeuwisse, A. & Swärd, H., Sunesson, S. & Knutgård, M. (red). *Socialt arbete – En grundbok*. (3:e uppl.). (s. 463–475). Stockholm: Natur & Kultur.
- Luhmann, N. (1995). *Social Systems*. United States: Stanford University Press.
- Lundström, T. (1993). *Tvångsomhändertagande av barn – En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet*. Stockholm, Socialhögskolan, Stockholms universitet.
- Malterud, K. (2001). Qualitative Research: Standards, Challenges and Guidelines. *The Lancet*, 358 (9280), 483–488.
- Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör – En rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Lustus förlag.
- Mattsson, T. (2008). Rättighetsobjekt och omsorgsobjekt – hand i hand eller stick i stäv? Exemplet barn i institutionsvård. *Retfærd*, 31 (2/12), 58–80.
- Meeuwisse, A., Sunesson, S. & Swärd, H. (Red.). (2006). *Socialt arbete – En grundbok*. (2 uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Meeuwisse, A. & Swärd, H. (Red.). (2013). *Perspektiv på sociala problem*. (2:a uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Merton, R. (1938). Social structure anomy. *American Sociological Review*, 3 (5), 672–682.
- Morrison, G. M., Redding, M., Fischer, E. & Peterson, R. (2006). Assessing School Discipline. I: S. R. Jimerson & M. J. Furlong (Red.) *Handbook of School Violence and School Safety. From Research to Practice*. (s. 211–220). London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Näsman, E. (2012). Varför särskilt om barn? I Backe-Hansen, E. & Frønes. (Red.). *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Oslo: Gyllendahl Akademisk.
- Ohlsson, L. B. (1997). *Bilden av den ”Hotfulla ungdomen” – Om ungdomsproblem och om fastställande av samhällets moraliska gränser*. Lund. Värpinge Ord & Text.
- Ohlsson, L. B. & Swärd, H. (1994). *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Ohrlander, K. (1992). *I barnens och nationens intresse – Socialliberal reformpolitik 1903–1930*. Stockholm: Högskolan för Lärarutbildning i Stockholm.
- Oliver, C. & Candapa, M. (2007). Bullying and the politics of telling. *Oxford Review of Education*, 33 (1), 71–86.

- Parton, N., Thorpe, D., & Wattham C. (1997). *Tensions, contractions and possibilities*. London & New York: Routledge.
- Parton, N. (1998). Risk, advanced liberalism and child welfare: the need to rediscover uncertainty and ambiguity. *British Journal of Social Work*, 28 (1), 5–27.
- Parsons, T. (1977). *Social Systems and the Evolution of Action Theory*. New York: The Free Press.
- Pettersson, L., & Pettersson, T. (2012). *Kontrollens variationer*. Lund: Studentlitteratur
- Ponnert, L. (2007). *Mellan klient och rättvisesystem – Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Lund: Institutionen för socialt arbete, Lunds universitet.
- Powell, T.C. (2001). Competitive Advantage: logical and philosophical considerations. *Strategic Management Journal*, 22 (9), 875–88.
- Qvarsebo, J. (2006). *Skolbarnets fostran – enhetsskolan, agan och politiken om barnet 1946–1962*. Linköping: Tema Barn, Linköpings universitet.
- Qvortrup, J. (2005). (Red.). *Studies in modern childhood. Society, Agency, Culture*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police*. Oxford.
- Richardsson, G. (2010). *Svensk utbildningshistoria: Skola och samhälle förr och nu*. Lund: Studentlitteratur.
- Rutter, M., Maughan, B., Mortimore, P. & Ouston, J. (1979). *Fifteen Thousand Hours. Secondary Schools and their Effects on Children*. London: Open Books Publishing Limited.
- Sahlin, I. (2000). *Brotsprevention som begrepp och samhällsfenomen*. Lund: Arkiv.
- Sandén, I. (2000). *Skoldaghem – ett alternativ för elever i behov av särskilt stöd*. Malmö: Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan.
- Sandin, B. (1986). *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnuppföstran i svenska städer 1600–1850*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandin, B. & Sundkvist, M. (2014). *Barn, Barndom och samhälle – Svensk utbildningshistoria*. Malmö: Gleerups.
- Schirmer, W. & Michailakis, D. (2015). The Luhmannian Approach to Exclusion/Inclusion and its Relevance to Social Work. *Journal of Social Work*, Vol 15 (1), 45-64. DOI: 10.1177/1468017313504607.
- Skiba, R. & Peterson, R. (1999). The Dark Side of Zero Tolerance. Can Punishment Lead to Safe Schools? *Phi Delta Kappan International*, 372–382 http://curry.virginia.edu/uploads/resource_library (Hämtad 2012-10-10).
- Skiba, R. J., Ritter, S., Simmons, A., Peterson, R., & Miller, C. (2006). The Safe and Responsive Schools Project: A School Reform Model for Implementing Best Practices in Violence Prevention. In S. R. Jimerson & M. J. Furlong (eds.), *Handbook of School Violence and School Safety: From Research to Practice*, 631–650. New York: Routledge
- Svedin, C-G. (1984). *Skoldaghemmen i Sverige – historik, organisation och verksamhet*. Rapport nr 2. Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken. Linköping: Regionsjukhuset.
- Svensson, L. (2006). *Häktad eller omedelbart omhändertagen? – En studie om akuta frihetsberövanden av unga lagöverträdare*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (1998). *Mixed methodology: Combining Qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, Calif: Sage.

- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (2003). The Past and Future of Mixed Methods Research. From Data Triangulation to Mixed Model Design. In Tashakkori, A. & Teddlie, C. (Red.). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Tham, H. (2006). Brottsoffret, kriminalpolitiken och kriminologin. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab*, 93 (2), 147–159.
- Thornberg, R. (2008). School Children's Reasoning about School Rules. *Research Papers in Education*, 23, 37–52.
- Ttofi, M., Farrington, D. & Baldry, A. (2008). *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Tärnfalk, M. (2007). *Barn och brott*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Vainik, A. (2016a). Mobbning, kränkning eller brott? Konstruktioner och hantering av barns oönskade handlingar i den svenska grundskolan. *Retfærd, Nordisk Juridisk Tidskrift*, 39 (1/152), 59–72.
- Vainik, A. (2016b). Fostran till rättskänsla? *Socialvetenskaplig tidskrift*, 23 (2), 151–171.
- Vainik, A. & Kassman, A. Police-Reported School-Violence among Children below the Age of Criminal Responsibility in Sweden – Raised sensitivity and Signs of Segregation. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*.
- van Dyke, R. B. & Schroeder, J. L. (2006). Implementation of the Dallas Threat of Violence Risk Assessment. In: *Handbook of School Violence and School Safety – From Research to Practice*. Jimerson S R. & Furlong M. J. (eds.) (s.603-616). London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- von Tetzchner, S. (2005). *Utvecklingspsykologi – Barn och ungdomsåren*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet, (2011). *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie. 1:2011.
- Wagner, P. (2012). *Modernity – Understanding the Present*. United Kingdom: Polity Press.
- Wahlgren, P. (2014). *De laglydiga – Om skolans brottförebyggande fostran*. Stockholm: Kriminologiska Institutionen, Stockholms universitet.
- Wennemo, I. (2014). *Det gemensamma – Om den svenska välfärdsmodellen*. Stockholm: Premiss.
- Winkelman, M. (2005). *Cultural Awareness, Sensitivity and Competency*. United States: Eddie Bowers Pub.
- Wästerfors, D. (2014). *Lektioner i motvind – Om skola för unga på institution*. Malmö: Egalité.
- Östberg, F. (2010). *Bedömningar och beslut – Från anmälan till insats i den sociala barnvården*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Lag, direktiv, förarbeten och myndighetsrapporter

- Arbetsmiljöverket (2011). *Hot och våld i skolan – En enkätstudie bland lärare och elever*. Rapport 2011:15 Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Barnrättskommittén (2011). *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13. Barnets rätt till frihet från alla former av våld*. FN:s kommitté för barnets rättigheter.
- BO (2015). *Välkommen till verkligheten. Barn och unga om samhällets stöd vid kränkningar och trakasserier i skolan*. Stockholm: Barnombudsmannen.

- BRÅ (2007). *Ungdomar och brott i Sveriges län 1995–2005*. Rapport 2007:30 Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- BRÅ (2008a). *Barn som begått brott – Socialtjänsten och polisens åtgärder*. Rapport 2008:11. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- BRÅ (2008b). *Trygghetsvandringar*. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- BRÅ (2009). *Grövre våld i skolan*. Rapport 2009:6. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- BRÅ (2012). *Brottsutvecklingen i Sverige*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- BRÅ (2013). *Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2011*. Rapport 2013:3. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- BRÅ (2014). *Brott begångna av barn – En utvärdering av ändringarna i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare under 15 år*. Rapport 2014:20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- BRÅ (2016). *Anmälda brott, kommun och storstäders stadsdelar. År 2000-2010, misshandel, 7-14 år*. (Tabell framtagen via webbplatsen). <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/statistik/anmalda-brott.html>. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Ds 2007/08 juU16. *Unga lagöverträdare*. Justitiekanslens betänkande.
- Ds 2009:10. *Effektivare insatser mot ungdomsbrottslighet*. Justitiedepartementet.
- JO 1998/99. *En rektor vid en skola i Landskrona kommun har polisanmält en sjuårig elev*. Dnr. 352–1998.
- Kontaktpoliser (2010). *Brott begångna i skolan – Riktlinjer för polisanmälan*. Polismyndigheten i Stockholms län.
- Lgr62 Läroplan för grundskolan
- Lgr69 Läroplan för grundskolan
- Lgr80 Läroplan för grundskolan
- Lpo94 Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet 1994.
- Lgr11 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011.
- POA480 5788/06. *Samverkan polis och kommun – för en lokalt förankrad polisverksamhet i hela landet*. Rikspolisstyrelsen.
- Prop. 1962 *Förslag till skollag m.m.* Kungliga Maj:st proposition nr 136 år 1962.
- Prop. 1985/86:10 *Regeringens proposition om ny skollag m.m.*
- Prop. 1990/91:18 *Om ansvaret för skolan*.
- Prop. 1997/98:6. *Förskoleklass och andra skollagsfrågor*.
- Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer*.
- Prop. 2005/06:38 *Trygghet, respekt och ansvar – om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling*.
- Prop. 2006/07:69 *Förbättrad ordning, trygghet och studiero i skolan*.
- Prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*.
- Prop. 2009/10:105 *Barn under 15 år som misstänks för brott*.
- Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*.
- Riksdagen 1997/98:57 *Problemen i den svenska skolan*: Stockholm: Riksdagen.
- Riksrevisionen (2013). *Kränk eller diskriminerad – är det någon skillnad?* RiR 2013:15. Stockholm: Riksrevisionen.

- ROPA (1998). *Renodlat Polisarbete. En rapport från ROPA-gruppen*, Polismyndigheten i Stockholms län, hösten 1998.
- RPS (1995). *Handbok i lag- och rättsundervisning: föräldramöten, personalmöten*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- RPS (2010:4). *Inspektion av polismyndigheternas samarbete med skolan*. Inspektionsrapport. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- SCB (2011a). *Inkomst av tjänst för alla, medelvärde, tkr efter region, inkomstslag, kön, ålder 20-64 år. År 2000-2010*. (Tabell framtagen via webbplatsen). <http://www.ssd.scb.se/databaser>. Stockholm & Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- SCB (2011b). *Levande födda efter region, kön. År 1986-2003*. (Tabell framtagen via webbplatsen). <http://www.ssd.scb.se/databaser>. Stockholm & Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- SFS 1942:740 Rättegångsbalk
- SFS 1947:948 Förundersökningskungörelsen
- SFS 1949:381 Föräldrabalk
- SFS 1962:319 Skollag
- SFS 1962:700 Brottsbalk
- SFS 1964:167 Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
- SFS 1974:152 Kungörelse om beslutad ny regeringsform
- SFS 1977:1160 Arbetsmiljölölag
- SFS 1977:1166 Arbetsmiljöförordning
- SFS 1984:387 Polislag
- SFS 1985:1100 Skollag
- SFS 1986:223 Förvaltningslag
- SFS 1990:52 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
- SFS 2001:453 Socialtjänstlag
- SFS 2006:67 Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling
- SFS 2007:378 lag om ändring i skollagen (1985:1100)
- SFS 2010:800 Skollag
- SIRIS (2016). *SALSA – Skolenheters resultat av slutbetygen i årskurs nio med hänsyn till elevsammansättningen. År 2000-2010, tio kommuner*. (Tabell framtagen via webbplatsen). <http://siris.skolverket.se/siris>. Stockholm: Skolverket.
- Skolinspektionen (2016). *Regelbunden tillsyn*. [elektronisk] www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn granskning. Hämtad 2016-05-01.
- Skolverket (1999). *Ska vi ringa polisen? Vad gäller när en elev begår en handling som kan uppfattas som ett brott?* Stockholm: Skolverket & Rikspolisstyrelsen.
- Skolverket (2006). *Ordningsregler för en trygg och lärande skolmiljö*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2007). *Trygghet och studiero i skolan – information om nya bestämmelser*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svenska grundskolan? – Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2010). *Attityder till skolan 2009*. Rapport 344. *Elevernas och lärarnas attityder till skolan*. Stockholm: Skolverket.

- Skolverket (2011a). *Nolltolerans mot diskriminering och kränkande behandling – Lagens krav och huvudmannens ansvar*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011b). *Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2013). *Attityder till skolan 2012*. Rapport 390. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen (2006). *Samverkan kring barn som far illa. Uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53 Stärkt skydd till barn i utsatta situationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*: Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1959:37. *Ungdomsbrottslighet. Överväganden och förslag av parlamentariska sakkunniga*. Stockholm.
- SOU 1973:26. *Lag och rätt i grundskolan. Betänkande angivet av en arbetsgrupp inom Samarbetsorganet för åtgärder mot brottsligheten*. Stockholm.
- SOU 1991/92:95. *Om valfrihet och fristående skolor*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1992/93:230. *Valfrihet i skolan*. Stockholm: Fritzes
- SOU 1993:35. *Reaktioner mot ungdomsbrott*. Stockholm.
- SOU 2001:87. *Mot ökad koncentration: förändring av polisens verksamhet*. Stockholm.
- SOU 2010:95. *Se, tolka och agera – om rätten till en likvärdig utbildning*. Stockholm.

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Växjö 2013-11-14

Till dig som är rektor i grundskolan

Hej!

Mitt namn är Anne-Lie Vainik och jag är doktorand i socialt arbete vid Linnéuniversitetet i Växjö. Min doktorsavhandling handlar om hot och våld i grundskolan och jag har inledningsvis studerat det bland annat genom att analysera skolrelaterade polisanmälningar i Stockholms län för åren 2000–2010. Dom anmälningar jag studerat rör barn 7–14 år som misstänkts för misshandel, olaga hot, ofredande och förolämpning i, eller på väg till eller från, skolan.

En av fyra delstudier i min avhandling handlar om vad som kan bli avgörande för om en rektor polisanmäler eller inte polisanmäler våld och/eller hot i den dagliga praktiken. Jag skulle vilja få ditt samtycke till att (i ca 45 minuter) göra en intervju med dig kring dessa frågor. Du väljer platsen för intervjun och jag vill gärna spela in det som sägs. Du har möjlighet att avbryta intervjun när helst du vill. Intervjumaterialet kommer enbart användas i forskningssyfte och presenteras i den aktuella avhandlingen och tillhörande vetenskaplig artikel. Resultaten redovisas utan möjlighet till identifiering av vare sig kommun, skola eller namn på rektorer.

Om några dagar hör jag av mig till dig via e-post för att få veta hur du ställer dig till att medverka i studien.

Om du har frågor får du gärna kontakta mig:

Anne-Lie Vainik, doktorand, institutionen för socialt arbete,
Linnéuniversitetet, Växjö
Universitetsplatsen 1
351 95 Växjö
anne-lie.vainik@lnu.se
Telefon: 0766-36 51 12

Eller min handledare:

Titti Mattsson, professor juridiska fakulteten, Lunds universitet.
titti.mattsson@jur.lu.se
Box 207
221 00 Lund
Telefon: 046-222 10 24

Intervjuguide

Frågor till rektorer rörande polisanmälningar vid tillfälle av hot, våld och förolämpningar bland barn under 15 år i grundskolan.

1. Hur länge har du varit rektor och vilken yrkesbakgrund har du?
2. Vilket socioekonomiskt område skulle du säga att den skola du arbetar i befinner sig?
3. Kan du berätta för mig om dina erfarenheter av polisanmälningar i skolmiljö?
4. Hur hanterar du och dina kollegor när barn slåss och bråkar med varandra i skolan?
5. Förhåller du dig på något vis till ålder och mognad hos barn i beslutet att göra en polisanmälan och i så fall hur?
6. Finns det särskilda handlingar eller tillfällen där du anser att en polisanmälan ska göras – och omvänt – finns tillfällen där du anser att en polisanmälan inte ska göras?
7. Vilka är dina erfarenheter av barns reaktioner när de blivit polisanmälda?
8. Vilka är dina erfarenheter av effekter av polisanmälningar som gjorts?
9. Kan du berätta för mig vad du förväntar dig av en polisanmälan?
10. Finns det något som du skulle vilja lägga till?